

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK BÜTÇE SİSTEMİ VE HALK KÜTÜPHANELERİNE YANSIMASI

T. C.
Yükseköğretim Kurumu
Doküman ve Arşiv Merkezi

(Yüksek Lisans Tezi)
KÜTÜPHANECİLİK ANABİLİM DALI

Fahrettin ÖZDEMİRÇİ
569

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Bengü ÇAPAR

ANKARA, 1989

Annem'e ve Teğenlerim
Gülşah ile E. Selcan'a
Sevgilerimle ...

Ö N S Ö Z

Halk kütüphanelerinin; geçmiş ile bugün ve gelecek arasında köprü olma, halkın eğitimine katkıda bulunma gibi önemli etkinlikleri vardır. Diğer bir anlatımla, sürekli olarak eğitime katkıda bulunmak, kültür ve bilimle insanlığın başarılarını değerlendirmek, bunları hizmete sunmak, öğrencilere yardımcı olmak, güncel bilgileri topluma iletmek gibi görevleri üstlenen halk kütüphaneleri bir milletin ve devletin demokratik yapısını simgeleyen toplumsal kurumlardır. Böylece bireylerin yetişmesine dolayısıyla toplumun gelişmesine ve ülke kalkınmasına katkıda bulunurlar.

Sosyo-ekonomik ve kültürel değişme ve gelişmelerin sözkonusu olduğu dünyamızda, milletler topyekün bu değişme ve gelişmelere ayak uydurma çabasında dırlar. Bu aşamada halk kütüphaneleri yoğun çalışmalarıyla milletin hizmetindedirler. Bu hizmeti organize görevi çoğu milletlerde olduğu gibi, bizde de devlet eliyle yürütülmektedir. Dünyamızdaki hızlı değişme ve gelişmeler bu alanda yapılan veya yapılması gereken harcamaları da oldukça yükseltmektedir. Bu da, halk kütüphanelerine sağlanan mali kaynakların artırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Çalışmamızda, ülkemizin halk kütüphanelerinin mali durumu, kaynakları ve sorunları üzerinde durulmuş, çözüm yolları gösterilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın bu alana katkıda bulunacağı inancındayız.

Çalışmamı yöneten, araştırmalarım süresince yol gösteren Sayın Hocam Doç. Dr. Bengü ÇAPAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, araştırmalarımın yardımlarını esirgemeyen Gazi Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı Oya Fişekçi, Uzman Fınar Eruzumluoğlu ile diğer mesai arkadaşlarımı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü yetkililerini de burada anmak isterim.

Fahrettin ÖZDEMİRÇİ

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Yaprak</u>
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLOLAR LİSTESİ	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
 B Ö L Ü M L E R	
I. G İ R İ Ş	1
A. Çalışmanın Amacı	3
B. Çalışmanın Sınırı	4
C. Yöntem	6
D. Kaynaklar	8
 II. B Ü T Ç E	11
A. Bütçenin Tanımı	11
B. Bütçenin Gelişimi	13
C. Bütçenin İşlevleri	17
1. Bütçenin Ekonomik İşlevi	18
2. Bütçenin Siyasi İşlevi	18
3. Bütçenin Hukuki İşlevi	19
4. Bütçenin Sosyal İşlevi	19
5. Bütçenin Denetim İşlevi	20
6. Bütçenin Yönetim Aracı Olma İşlevi ..	20
7. Bütçenin Kalkınma İşlevi	20
D. Türkiye'de Bütçe Uygulamaları	21
1. Genel Bütçe	21
2. Katma Bütçe	21
3. Özel Bütçe	22
4. Özerk Bütçe	22
5. Döner Sermaye	23
6. Fon Harcamaları	23

E. Program Bütçe Sistemi	25
1. Tanım	25
2. Program Bütçe Sisteminin Gelişimi	25
3. Program Bütçe Sisteminin Yapısı	27
F. Türkiye'de Program Bütçe Uygulaması	30
1. Bütçenin Hazırlanması	30
2. Bütçenin Onaylanması	30
3. Bütçenin Uygulanması	31
4. Bütçenin Denetlenmesi	31
III. HALK KÜTÜPHANELERİ ve BÜTÇE	33
A. Halk Kütüphanelerinin Hedef Amaç ve İşlev- lerini Belirleme Çalışmaları	33
B. Halk Kütüphanelerinin Hedef Amaç ve İşlele- ri Açısından Bütçe	38
C. Halk Kütüphanelerinde Bütçenin Gereği ve Önemi	44
D. Çeşitli Ülkelerde Halk Kütüphanelerinin Ma- li Kaynakları	49
1. Avustralya	49
2. Belçika	50
3. Fransa	52
4. Yeni Zelanda	54
5. İsveç	55
6. Amerika Birleşik Devletleri	55
IV. TÜRKİYE'DE HALK KÜTÜPHANELERİ BÜTÇESİ	60
A. Türkiye'de Halk Kütüphaneleri	60
B. Türk Bütçe Politikasının Halk Kütüphanele- rine Yansımaları	64
1. T.C. Cumhuriyet Senatosu Bütçe Görüş- melerinde Halk Kütüphaneleri 1973-1980	67
2. T.C. TBMM Bütçe Görüşmelerinde Halk Kütüphaneleri 1973-1988	74

V. HALK KÜTÜPHANELERİNE TÜRK BÜTÇE KANUNLARIYLA VERİLEN ÖDENEKLER	91
A. Genel Açıklamalar	91
B. Bütçe Kanunlarından Elde Edilen Verilerin Analiz ve Değerlendirilmesi	96
C. Enflasyon Artışları ve Halk Kütüphaneleri Ödeneklerine Yansımaları	132
VI. HALK KÜTÜPHANELEPİNİN MALİ KAYNAKLARINI GELİŞTİRME YOLLARI	144
A. Halk Kütüphanelerine Genel Bütçeden Ayrılan Ödeneği Artırma Yolları	145
1. Kütüphanelere Yardım Transfer Tertibinin Açılması	145
2. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bünyesinde Halk Kütüphanelerini Geliştirme ve Yardım Fonu Kurulması veya Bakanlığa Ait Mevcut Fonlardan Belirli Oranlarda Pay Ayrılması	147
3. Yedek Ödenek Sağlanması	148
4. Özel Ödenek Tertibinin Açılması	149
5. Halk Kütüphanesi Gelirlerinin Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçesinde Açılacak Özel Bir Tertibe Gelir Olarak Kaydedilmesi	149
B. Halk Kütüphaneleri İçin Genel Bütçe Dışından Sağlanacak Mali Kaynaklar	149
1. İl Özel İdarelerinin Katkıları	149
2. Belediye İdarelerinin Katkıları	150
3. Şahıs Kurum ve Vakıfların Katkıları ...	153
4. Gönüllü Çalışma Sistemiyle Katkı	154
5. Halk Kütüphanelerine Materyal Sağlamada Merkezi Büro Sistemi	154
VII. SONUÇ	156
EKLER	160
I. Ek. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğüne Bağlı Kütüphanelerin İl, İlçe, Bucak ve Köylere Dağılımı	160

II. Ek. Halk ve Çocuk Kütüphaneleri İstatistiği 1973-1987	163
B İ B L İ O G R A F Y A	164

T A B L O L A R L İ S T E S İ

TABLO

1. Genel Bütçe, Bakanlık Bütçesi, Kültür-Sanat Hizmetleri, Genel Müdürlük, Halk Kütüphaneleri Ödenekleri 1973-88.	98
2. Genel Bütçe, Bakanlık Bütçesi, Kültür-Sanat Hizmetleri, Genel Müdürlük, Halk Kütüphaneleri Ödeneklerindeki Yüzde Artışlar	99
3. Bakanlık Bütçesinin Genel Bütçe İçindeki Yüzde Oranı 1973-1988	100
4. Kültür-sanat Hizmetleri Ödeneklerinin Genel Bütçe İçindeki Yüzde Oranı 1973-1988	102
5. Genel Müdürlük Ödeneginin Genel Bütçe İçindeki Yüzde Oranı 1973-1988	103
6. Halk Kütüphaneleri Ödeneklerinin Genel Bütçe İçindeki Yüzde Oranları 1973-1988	105
7. Genel Bütçe İçinde; Bakanlık Bütçesi, Kültür-sanat Hizmetleri, Genel Müdürlük ve Halk Kütüphaneleri Ödeneklerinin Yüzde Oranları 1973-1988	106
8. Kültür-sanat Hizmetleri Ödeneginin Bakanlık Bütçesi İçindeki Yüzde Oranları 1973-1988	107
9. Genel Müdürlük Ödeneginin Bakanlık Bütçesi İçindeki Yüzde Oranı 1973-1988	108
10. Halk Kütüphaneleri Ödeneklerinin Bakanlık Bütçesi İçindeki Yüzde Oranı 1973-1988	110
11. Bakanlık Bütçesi İçinde; Kültür-sanat Hizmetleri, Genel Müdürlük ve Halk Kütüphanelerinin Yüzde Oranları 1973-1988	112
12. Genel Müdürlük Ödeneklerinin Kültür-sanat Hizmetleri Ödenegi İçindeki Yüzde Oranı 1973-1988	113
13. Halk Kütüphaneleri Ödeneklerinin Kültür-Sanat Hizmetleri Ödenegi İçindeki Yüzde Oranı 1973-1988	115
14. Halk Kütüphaneleri Ödeneklerinin Genel Müdürlük Ödenekleri İçindeki Yüzde Oranı 1973-1988	116
15. Bakanlık Bütçe Ödeneklerinin Bölümler İtibariyle Dağılımı	118

16. Bakanlık Bütçe Ödeneklerinin Bölümler İtibariyle Yüzde Artışları	118
17. Bakanlık Bütçe Ödeneği İçinde Bölümlerin Yüzde Oranları	118
18. Genel Müdürlük Ödeneğinin Ödenek Türleri İçinde Madde (Faaliyet-Proje) Olarak Yılları Göre Dağılımı 1973-88	120
19. Genel Müdürlük Ödeneğinin Ödenek Türleri İçinde Madde (Faaliyet-Proje) Olarak Yıllara Göre Yüzde Artışları 1973-1988	121
20. Genel Müdürlük Ödeneği İçinde; Ödenek Türlerinin Madde (Faaliyet-Proje) Olarak Yıllara Göre Yüzde Oranları 1973-1988	122
21. Halk Kütüphaneleri Ödeneklerinin Ödenek Türü İtibariyle Dağılımı ve Yüzde Oranları	124
22. Halk Kütüphaneleri Cari Ödenekleri (1/002) Harcama Kalemleri Tablosu 1973-1988	126
23. Halk Kütüphaneleri Cari Ödenekleri (1/002) Harcama Kalemlerinin Yüzde Artışları	126
24. Halk Kütüphaneleri Cari Ödenekleri İçinde Harcama Kalemlerinin Yüzde Oranları	126
25. Halk Kütüphaneleri Yatırım Ödenekleri (2/002) Harcama Kalemleri Tablosu	127
26. Halk Kütüphaneleri Ödeneklerinin (100-200), (300-800) (900) Harcama Kalemleri Toplu Dağılımı ve Halk Kütüphaneleri Ödenekleri İçindeki Yüzde Oranları	128
27. Toptan Eşya Fiyat Endeksinde Gelişmeler 1973-1988 ...	136
28. Halk Kütüphaneleri Ödeneklerindeki Gerçek Artışlar ..	138
29. Kitap Fiyatları Endeks Verileri	141
30. Kitap Fiyat Endeksinde Gelişmeler 1972-1988	141

K I S A L T M A L A R L İ S T E S İ

A.Ü.	Ankara Üniversitesi
ÇEV.	Çeviren veya Çevirenler
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
G.Ü.	Gazi Üniversitesi
İ.Ü	İstanbul Üniversitesi
KB	Kültür Bakanlığı
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
MGB	Maliye ve Gümrük Bakanlığı
TKDB	Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti

I. BÖLÜM

G İ R İ Ş

Sosyal, kültürel ve ekonomik değişme ve gelişmelerin sözkonusu olduğu dünyamızda, milletler topyekün bu değişme ve gelişmelere ayak uydurma çabasında dırlar. Bu aşamada halk kütüphaneleri yoğun çalışmalarıyla milletin hizmetindedirler. Bu hizmeti organize görevi çoğu milletlerde olduğu gibi, bizde de devlet eliyle yürütülmektedir. Dünyamızdaki hızlı değişme ve gelişmeler bu konuda yapılan veya yapılması gereken harcamaları oldukça yükseltmektedir.

Bu da halk kütüphanelerine ayrılan mali kaynakların artırılmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü halk kütüphanesi hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının temelinde yatan en önemli etken paradır. Para yok ise halk kütüphanesi hizmetlerini de gereğince yaygınlaştırmak mümkün değildir.

Gelişmiş ülkeler, günümüzde halkını sosyal, ekonomik, kültürel açılardan kalkındırmaya sağlayacak bütçe politikaları izlemekte ve halk kütüphanelerini belirli bir düzeye çıkarmak için devlet genel bütçelerinden pay ayırmaktadırlar. Hatta bunun yanında başka yollardan mali kaynak sağlama yoluna gitmekte ve bu alanda ileri adımlar atmaktadırlar.

Türkiye'nin de geleceğin dünyasında özlenen yerini alabilmesi için bugünden halk eğitimine yönelik harcamalara önem vererek, halk kütüphaneleri için ayrılan mali kaynakları artırmak ve çeşitli yollardan yeni mali kaynaklar bulmak zorundadır.

Bir insanın okuması, eğitim araç ve gereçlerinden yararlanması, kendini yetiştirmesi günümüz toplumunda yemek içmek gibi doğal bir gereksinim ve aynı zamanda birey için bir mutluluk aracıdır. Bunun yanında toplumsal gelişmenin bir göstergesidir de.

"Genel olarak ,bir kütüphane söz konusu olunca beş önemli unsur akla gelir. Bunları, kütüphaneci, koleksiyon, bina, bütçe ve okuyucu diye

sıralayabiliriz."¹

Bir halk kütüphanesinin varlığını belirleyen bu beş öğeden kuşkusuz en önemlisi 'bütçe' dir.Çünkü bütçe ya da mali kaynak olmadan ne kütüphaneci(personel) ne koleksiyon(derme) ne de binadan söz edilebilir. Bu öğelerin varolabilmesi halk kütüphanelerine sağlanan mali kaynaklar ile orantılıdır.Bu husus bize bütçe unsurunun sadece halk kütüphaneleri için değil,tüm kütüphaneler için ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Türk bütçe sistemi içinde halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerin dağılımına bakıldığında temel ölçü kurumiçi harcamalardır.Bunlar, fon kaynağı ne olursa olsun halk kütüphaneleri için yapılan tüm harcamaları kapsamaktadır.Bunlardan cari harcamalar,hizmet alımları,personel ücretleri,demirbaş alımları vb.gibi diğer giderlerden oluşmaktadır.Yatırım harcamaları ise,halk kütüphanelerine yönelik sabit kaynaklar(arazi, binalar,araç,onarım ve transfer harcamaları)dır.Yani bir halk kütüphanesinin sözkonusu olabilmesi bütçeye bağlıdır.

Burada şu sonuca varabiliriz ki,bütçe halk kütüphanelerinin,hatta tüm kütüphane türlerinin en önemli temel taşıdır.Halk kütüphanelerini oluşturan personel,derme ve binaların varlığı bütçeye bağlı olduğu gibi,kütüphane hizmetlerinin devamı ve geliştirilmesi de onlara sağlanan mali olanaklara dayanmaktadır.

Okumanın bir gereksinim olduğu ve bundan toplumsal yarar sağlandığı,bu nedenden dolayı da devletin bu görevi organize ettiği bilinmektedir.Bu açıdan bakıldığında da devletin bir okuyucu/kullanıcı potansiyeli olduğunu peşinen kabul ettiği açıkça görülmektedir.Burada önem kazanan nokta topluma hizmet verecek olan ya da vermesi gereken halk kütüphanelerinin oluşturulmasıdır ki,bunu devlet bütçe politikasıyla sağlama olanına sahiptir.Yani halk kütüphaneleri ile bütçe ilişkisi bu noktada önem kazanmaktadır.

Türkiye'de halk kütüphaneleri hem devlet,hem de vatandaşlar için önceliği olan bir kamu hizmeti olarak düşünülmalıdır.Öyleyse halk kütüp-

¹ Osman Ersoy,Halk Kütüphaneleri Üzerine Bir Araştırma.Ankara: Güven Matbaası,1966. 33.

hanesi hizmetlerinin geliştirilmesi için mali kaynaklar nelerdir? Ya da neler olmalıdır? Mali kaynakların sınırlı olduğu Türkiye'de bu alana ayrılan ödeneklerin durumu nedir? Yeterli midir? Ükemiz için bu denli önemli olan bir hizmet kesiminin gelişmesinde parasal sorunlar nelerdir? Araştırmamızın konusu, bu ve bu gibi sorunlara cevap aramak olmuştur.

A. Çalışmanın Amacı

Halk kütüphaneleri, toplumun bilgi edinme, kendini yetiştirme ve ömür boyu eğitimini sürdürme, eğlenme ve boş zamanlarını değerlendirme gibi çeşitli ihtiyaçlarına cevap vermek için var olan bir kamu hizmeti veren kuruluşlardır. Bunlar, kuruluşlarındaki amaçlara ulaşmak için iyi organize edilmiş olmalı ve yeterli mali kaynağa sahip bulunmalıdırlar. Aksi halde gerçekleştirme sorumluluğunu taşıdıkları çeşitli işlevleri başarmaları mümkün değildir.

Toplumun okunmaya ve öğrenmeye olan ihtiyacının kaçınılmaz, halk kütüphanelerini de bir eğitim-kültür merkezi olarak kabul ediyorsak, bu alana kamusal bir hizmet olarak gereken yatırımı yapmak ve mali kaynağa ayırmak zorundayız.

Halk kütüphanelerinin gelişmesi ve topluma yararlı olması için, bu sorumluluğu üstlenen devletin onlara en iyi şekilde mali kaynak sağlaması kaçınılmazdır.

Şimdiye kadar halk kütüphaneleri üzerine bir çok araştırma yapılmış ve bir takım sorunları belirlenmeye çalışılmıştır. Halk kütüphanelerinin mali kaynak sorunları ise sık sık dile getirilmekle beraber, üzerinde ayrıntılı bir biçimde durulmamıştır. Halk kütüphanesi hizmetleri de her yıl devletin verdiği çok kısıtlı bir miktar ödenekle sürdürülmeye çalışılmıştır.

Ancak şunu da belirtelim ki, devletin kamusal mal ve hizmet sayılan bu faaliyetleri, üzerine bir görev olarak alması, onu en etkin bir biçimde yürütmek ve geliştirmek sorumluluğunu da üstlenmesini gerektirmektedir. Toplum, kamu hizmeti olan halk kütüphanelerinin zaman içinde niteliğinin yükseltilmesini ve geliştirilmesini devletten beklemek hakkına sahiptir. Halk kütüphanelerinin nitelik ve nicelik açısından toplumsal ve

ekonomik kalkınma hedeflerine uygun olarak gelişip gelişmediğinin belirlenmesinde, bu alana ayrılan ödeneklerde meydana gelen yapısal değişikliklerin incelenerek ortaya konulması, özellikle gelişmekte olan ülkeler için son derece önem taşımaktadır. Halk kütüphaneleri ödeneklerini çalışmamıza konu olarak seçmemizi etkileyen ilk neden bu olmuştur. İkinci neden ise, ülkemizde halk kütüphanelerinin mali yönüyle ilgili araştırmaların az ve mali analiz yaklaşımlarına pek fazla yer verilmemiş olmasıdır. Bu araştırmaya yönelten diğer etkenler ise, bu alana ayrılan mali kaynakların hangi sistem içinde nerelerden sağlandığını ortaya koymak ve daha başka nerelerden sağlanabileceği konusunda alternatifler sunmaktır. Aynı zamanda çalışmamızda halk kütüphanelerine ayrılan ödenekleri etkileyen faktörler ve bunların ne gibi sorunlar yarattığı gösterilmek istenmiştir.

B. Çalışmanın Sınırı

Çalışma, halk kütüphanelerinin en önemli beş ögesi (personel, derme, bina, bütçe ve okuyucu/kullanıcı)nden biri olan bütçe ile sınırlandırılmıştır. Türkiye'deki halk kütüphanelerinin bütçe ödenekleri inceleme konusunu yaparken de, ülkemizin program bütçeye geçiş yılı olan 1973'den günümüze kadar alınmıştır. Çünkü bu yılda 'Türk Bütçe Sistemi' önemli bir yapısal değişiklik geçirmiştir. 1973 yılından önce uygulanmakta olan 'klâsik bütçe sistemi'²nde, bütçenin denk olması gerektiği ileri sürülmekte olup, bütçe denkliği için, kamu giderlerinin (vergî, resim, harç gibi), normal kamu gelirleriyle karşılanması esas alınıyor, devlet bütçesi açısından, devlet gelirleri var olduğu oranda harcama yapılması düşüncesinden hareket ediliyordu. Klâsik bütçenin temelinde, devletin ekonomiye müdahale etmemesi ve kamu hizmetlerinin çok sınırlı düzeyde kalması yatıyordu.

Klâsik bütçe uygulaması 1972 yılı sonuna kadar ülkemizde uygulanmıştır. Ülkemizde 1970 yılından itibaren, yapılan hazırlıklardan sonra

² Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi. Ankara: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 1987. 291.

1973 yılı bütçesinden başlanarak program bütçe uygulamasına geçilmiştir. Kaynakların plâna uygun ve etkin olarak kullanılması zorunluluğu, klâsik bütçe sisteminden program bütçe sistemine geçişi gerekli kılmıştır. Bu sistemin esası, devletin belirli hedeflere ulaşabilmesi amacıyla yaptığı hizmetlerin öncelik sırası içinde ve bütçeleme fonksiyonlar, programlar, faaliyet ve projeler esası içerisinde sınıflandırılmasına dayanmaktadır. Program bütçede; amaçların belirlenmesinden sonra, bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için yapılması gereken faaliyetlerin programlar halinde belirlenmesi yoluna gidilmektedir.³

"Program bütçe uygulaması, maliyet-fayda analizlerine büyük önem vermekte, bütçe olanaklarının en etkin düzeyde kullanımı bakımından mevcut alternatifler arasından en uygunun seçimini zorunlu kılmaktadır."⁴

Program bütçe bir yönetim birimi olarak devleti rasyonel bir yapıya kavuşturmayı, yaptığı işlerde iktisadilik sağlamayı, elde edilen sonuçları ölçmeyi, maliyet yarar analizlerinden yararlanarak her program ve projeyi değerlendirmeyi, devlet faaliyetleri arasında koordinasyon sağlamayı, bütün bu amaçlara yönelik olarak bir denetim uygulamayı gaye edinen bir bütçe yapma usulüdür.⁵

"Türk Bütçe Sistemi'nde önemli bir yapısal değişiklik yaratan, kısaca özelliklerini ve tanımını verdiğimiz program bütçe'ye geçişimiz çalışmalarımız için bir başlangıç olarak ele alınmış ve o tarihten günümüze kadar, bütçe kanunlarıyla halk kütüphanelerine ayrılan ödenekler inceleme konusu edilmiştir.

Bütçe kanunlarıyla halk kütüphanelerine ayrılan ödenekleri ele almamızın nedeni ise, halk kütüphaneleri için yapılan kesin harcamaları belirleme olanağının bulunamaması olmuştur. Her mali yıl başında bütçe kanunlarıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesi içinde halk kütüphanelerine ayrılan ödenekleri saptama olanağı vardır. Ancak, bütçe kesin hesaplarının bağlanması ve Meclis'te onaylanması bakanlıklar itibarıyla

³ Akdoğan, Aynı, 295-296.

⁴ Akdoğan, Aynı, 296.

⁵ Bedri Gürsoy, Kamusal Maliye: Bütçe II. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1980. 162.

yapılmaktadır. Onun için her ne kadar Kültür ve Turizm Bakanlığı kesin harcamalarını belirlemek imkan dahilinde ise de, alt birimlerin kesin harcamalarını belirleme olanağı yoktur. Halk kütüphanelerinin kesin harcamalarını belirlemedeki güçlük bizi, bütçe kanunlarıyla verilen ödenekleri incelemeye yöneltmiştir.

Çalışmamıza temel oluşturması açısından 'Türk Bütçe Sistemi', program bütçe uygulaması, genel olarak halk kütüphaneleri ve çeşitli ülkelerdeki halk kütüphanelerinin mali kaynakları hakkında özet bilgiler verilmiştir.

Bunların yanında enflasyon ve kitap fiyatlarındaki artışların halk kütüphanelerine ayrılan ödenekler üzerindeki etkileri de belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede içerisinde ele alınan çalışma Türkiye'de halk kütüphanelerinin mali kaynaklarını artırma ve yeni kaynaklar yaratma imkanları üzerinde durularak sonuçlandırılmıştır.

C. Yöntem

Konuyla ilgili araştırma yapılırken, öncelikle geniş bir yayın taraması yapılmıştır. Taranan eserler ve özellikleri 'kaynaklar' kısmında ele alınacaktır.

Çalışmamızda 'betimleme yöntemleri' kullanılmıştır. Betimleme ya da tarama araştırmaları olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların 'ne' olduğunu betimleyen incelemelerdir. Bu tip incelemeler, mevcut durumları, şartları ve özellikleri aynen ortaya koymaya çalışır. Bu araştırmalarda ilişkiler, inanışlar, görüşler, davranışlar, uygulanmaktaki süreçler, etkiler ve gelişmekte olan yön ve eğilimler üzerinde durulur. Betimleme araştırmaları mevcut olayların daha önceki olay ve şartlarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışır.⁶

Burada kısaca tanımlı verilen betimleme araştırma teknikleri grubu

---

⁶ Saim Kaptan, Bilimsel Araştırma Teknikleri, Ankara: Rehber Yayın-
evi, 1973. 175.

içinde yer alan, durum incelemesi, doküman analizi, gelişim çalışmaları, görüşme, değerlendirme araştırmaları yöntemleri kullanılarak Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü bünyesinde organize edilmiş bulunan halk kütüphanelerine genel bütçeden ayrılan ödeneklerin yetersizliği varsayımından hareketle ele aldığımız halk kütüphanelerinin mali kaynakları incelenmiş, analiz edilmiş ve durum saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırma başlıca yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş niteliğinde olup, sorunun incelenmesine ayrılmıştır. Bu bölümde, araştırmanın amacı, sınırları, yöntem ve kaynaklar konusunda bilgiler verilmiştir.

İkinci bölüm, çalışmamıza temel oluşturması açısından bütçe kavramının ortaya çıkışı, gelişmesi, Türk bütçe sistemi ve program bütçe uygulaması hakkında bilgi verilmiştir. Bu konudaki bilgiler konunun uzmanları tarafından hazırlanan kaynaklardan geniş bir tarama ve inceleme yapılarak sağlanmıştır.

Üçüncü bölümde ise, genel olarak halk kütüphanelerinin işlevleri, amaçları verilerek, bütçenin gereği ve önemi üzerinde durulmuş, çeşitli ülkelerde bu alanda yapılan çalışmalardan örnekler verilmiştir. Bu konudaki bilgiler büyük ölçüde alanındaki kaynaklardan tarama yapılarak elde edilmiştir.

Dördüncü bölüm; Türkiye'deki halk kütüphaneleri üzerine genel bilgi ve görüşleri kapsamaktadır. Veriler belge tarama yöntemi ve görüşmelerle sağlanmıştır.

Beşinci bölümde de; Türk bütçe kanunları 1973'ten günümüze kadar belgesel kaynak tarama yöntemi ile ele alınmış, örnekleme yöntemiyle analizler yapılmış, karşılaştırmalı bilgiler verilmiştir. Örnekleme yöntemiyle kitap fiyat artışları tespit edilmiş, bunun halk kütüphaneleri ödenekleri üzerinde etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Altıncı bölümde ise; halk kütüphanelerinin mali kaynaklarına artırma yolları üzerine alternatifler sunulmuştur. Burada halk kütüphanelerine ayrılan ödenekleri artırma ve yeni mali kaynaklar yaratma imkanları üzerinde durulmuştur.

Sonuç başlığını taşıyan yedinci bölümde de, varılan sonuçlara yer verilmiştir.

D.Kaynaklar

Türkiye'de halk kütüphanesi hizmetleri için ayrılan bütçeler üzerinde doğrudan doğruya yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu konuda, Türkiye Bibliyografyası⁷ ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası⁸ tarandığı halde tek bir yayın bulunamamıştır. Ayrıca, Abdullah Savaşçı ve Nurten Eke'nin hazırladıkları Türk Kütüphanecilik Bibliyografyası⁹ da taranmış bundan da bir sonuç alınamamıştır. Halk kütüphanelerinin bütçeleriyle ilgili kaynakları belirlemek biraz tesadüfe bağlı kalmıştır. Örneğin Prof. Dr. Osman Ersoy'un Halk Kütüphanelerimiz Üzerine Bir Araştırma¹⁰ ve Kütüphaneciliğimizin Sorunları¹¹ adlı eserlerinde birer bölüm içinde ele alınmıştır. Ersoy, birinci eserinde 1933-1965 yılları arası halk kütüphaneleri ödeneklerinin listesini vermiş ve genel bir değerlendirmesini yapmıştır. İkinci eserinde ise, genel olarak kütüphanelerde bütçenin önemi üzerinde durmuştur. Bu iki eser dışında doğrudan halk kütüphanelerinin mali kaynaklarını konu alan bir yayına rastlanmamıştır. Ancak Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni¹² daha sonra adı Türk Kütüphaneciliği¹³ olan süreli yayında doğrudan halk kütüphanelerinin mali kaynakları üzerine

⁷ Türkiye Bibliyografyası, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1928-1955; Ankara: Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü, 1955-.

⁸ Türkiye Makaleler Bibliyografyası, Ankara: Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü, 1952-.

⁹ Abdullah Savaşçı-Nurten Eke, Türk Kütüphanecilik Bibliyografyası. Ankara: Güven Matbaası, 1976.

¹⁰ Ersoy, Aynı, 48-50.

¹¹ Osman Ersoy, Kütüphaneciliğimizin Sorunları, Ankara: Anadolu Matbaası, 1966. 54-56.

¹² Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Ankara: TKD Genel Merkezi, 1952-1986.

¹³ Türk Kütüphaneciliği, Ankara: TKD Genel Merkezi, 1987-.

olmanakla birlikte özellikle Doç.Dr.Bengü Çapar¹⁴ ile Doç.Dr. Necmeddin Sefercioğlu¹⁵'nin yazılarında halk kütüphanelerinin mali sorunlarına sık sık değindikleri gözlenmiştir.

Konuyla ilgili yabancı yayınlar için Library Literature,¹⁶ Library and Information Science Abstract¹⁷ gibi ikinci el kaynaklar yanında Library Quarterly,¹⁸ Library Trends,¹⁹ IFLA Journal,²⁰ Library Association Record²¹ gibi temel kütüphanecilik dergileri taranarak ilgili makaleler saptandı. Ayrıca TÖK Dokümantasyon ve Bilgi Tarama Merkezi aracılığıyla DIALOG Bilgi Bankası'ndan kaynak taraması yapılmıştır.

Çeşitli ülkelerde halk kütüphanelerinin mali kaynakları konusunda büyük ölçüde P.N.Withers'in Standards For Librarian Service: An International Survey²² adlı eserinden yararlanılmıştır. Bunun yanında Türkçe'ye çevrilen Halk Kütüphanesi Sistem ve Hizmetlerinin Geliştirilmesi²³ ile Halk Kütüphaneleri İçin Hizmet Klavuzu²⁴ adlı yayınlardan halk kütüphanelerinde bütçenin önemini vurgulama açısından yararlanıldı.

¹⁴Bengü Çapar, "Planlı Kalkınma Döneminde Kütüphane Hizmetlerine Tasalar Açısından Genel Bir Bakış," TKDB, XXX, (1, 1981), 24-32.; "Halk Kütüphanesi Hizmetlerinin Nüfus Açısından Planlanması," TKDB, 34(4, 1985), 165-170. ; "Halk Kütüphanesi Hizmetlerinin Tayinleştirilmesi ve planlanması," Türk Kütüphaneciliği, I, (2, 1987), 55-61.

¹⁵Necmeddin Sefercioğlu, "Halk Kütüphanelerimizin Dertleri," TKDB, VIII, (1, 1959), 27-31. ; Halk Kütüphanelerimizin Gelişmesi Konusunda Düşünceler," TKDB, VIII(3-4, 1959), 29-33. ; Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanı, "XVIII. Kütüphane Haftasında Yaptığı Konuşma," TKDB, XXXI (2, 1985), 49-52. ; "Kütüphanecilik ve Çağı Yakalamak," Türk Kütüphaneciliği, I, (2, 1987), 49.

¹⁶Library Literature (Bronx, N.Y. : The H.W. Wilson Company, 1933-.)

¹⁷Library and Information Science Abstracts (London: The Library Association, 1969-.)

¹⁸Library Quarterly (Chicago: University of Chicago Press, 1931-.)

¹⁹Library Trends (Champaign: University of Illinois at Urbana-Champaign, Graduate School of Library and Information Science, 1952-.)

Çalışmamızda kullanılan araştırma yönteminin belirlenmesinde Doç.Dr.Saim Kaptan'ın Bilimsel Araştırma Teknikleri²⁵ adlı eseri ile araştırma raporunun hazırlanmasında uygulanacak ilkelerin belirlenmesinde Doç.Dr.Niyazi Karasar'ın Araştırmalarda Rapor Hazırlama²⁶ adlı eserinden yararlanıldı.

²⁰ IFLA Journal (Munich: International Federation of Library Associations and Institutions, 1975-.)

²¹ Library Association Record (London: Library Association, 1899-.)

²² F.N.Withers, Standards For Library Service: An International Survey Paris: Unesco, 1974.

²³ H.C.Campbell, Halk Kütüphanesi Sistem ve Hizmetlerinin Geliştirilmesi, Çev.Bengü Çapar, Ankara: T.C. KTB Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 1988.

²⁴ Halk Kütüphaneleri İçin Hizmet Kılavuzu, çev. Sevgi Hısım, Ankara: T.C. KTB Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 1987.

²⁵ Saim Kaptan, Bilimsel Araştırma Teknikleri, Ankara: Rehber Yayınevi, 1973.

²⁶ Niyazi Karasar, Araştırmalarda Rapor Hazırlama. 4.bs., Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık Ltd.Şti., 1984.

II. BÖLÜM

B Ü T Ç E

Çalışmamızın konusunu; bütçe kanunlarıyla halk kütüphanelerine verilen ödenekler oluşturduğundan, bütçenin tanımı, kısaca tarihi gelişimi, işlevleri, Türkiye'deki program bütçe sistemi ve uygulaması hakkında burada özet bir bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bunun nedeni, halk kütüphanelerine ayrılan ödenekleri değerlendirmede yararlı olacağı, daha iyi sonuçlara varılacağı ve çalışmamızın temellendirilmesine katkıda bulunacağı inancında olmamızdır.

A. Bütçenin Tanımı

Bütçe sözcüğü; bu kavramın ortaya çıktığı dönemde 'para çantası' veya 'kamu oğzdanı' karşılığında kullanılmıştır. Bu kavram İngiltere'de Hazine Bakanı tarafından parlamentoya sunulmak üzere taşınan ve içinde hükümetin mali kaynak ve gereksinmelerinin bulunduğu deri çanta için, daha sonra da taşınan bu belgenin kendisi için kullanılmaya başlanmıştır. "Bugünkü manasında ilk defa İngiltere'de 17. asırda kullanılmaya başlanmış ve oradan bütün garp dillerine ve memleketimize geçmiştir."¹

Bizde 19. yüzyıl sonlarına kadar bütçe yerine 'muvazene defteri', 'muvazene-i maliye' veya 'muvazene-i umumiye' terimleri kullanılmıştır. Hâlen 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun çeşitli maddelerinde 'muvazene-i umumiye' terimi yer almaktadır. Bununla beraber ilk kez 1855'te dilimize giren 'bütçe' sözcüğünün 1961 ve 1982 Anayasaları ile kesin şekilde yerleşmiş olduğu kabul edilmektedir.²

---

¹ Bedi Neomeddin Feyzioğlu, Bütçe: Nazari, Tatbiki, Mukayeseli. 7. bs., İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984. 12.

² Akif Erginay, Kamu Maliyesi: Kamu Gelirleri-Kamu Giderleri Devlet Bütçesi-Kamu Borçları Maliye Politikası, göz. geç. 12. bs. Ankara: Turhan Kitabevi, 1987. 165.

Bütçenin somut bir tanımının yapılmasında maliyeciler arasında birlik sözkonusu değildir. Bu tanımlardan bir kaçını şöyle sıralayabiliriz:

"Bütçe devletin (veya diğer kamu tüzel kişilerin) gelecek muayyen bir devre içindeki gelir ve giderlerini tahmin eden ve bunların yürütülüp uygulanmasına izin veren bir hukuki tasarruftur."³ "Bütçe, bir kamu tüzel kişinin, belli bir sürede yapmayı düşündüğü hizmetler ile bunların kaynaklarının neler olduğunu gösteren yazılı bir belgedir."⁴ "Kamu kesiminin gelecek bir dönem için kaynak harcama dengesini yansıtan ve parlamenter demokrasilerde yasama organının, yürütme organına kamu harcaması yapma ve kamu gelirlerini toplama konusunda verdiği yetkiyi gösteren belgeye kamusal yönden bütçe denir."⁵

Bu tanımlardan çıkarılacak sonuç, bütçenin devletin gelir kaynaklarıyla giderlerini belirtmesi, bunlar arasında denge kurması ve de bu kaynakların elde edilmesine, harcamaların yapılmasına belli bir dönem için yetki veren bir yasa olmasıdır.

1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 6. maddesi ise bütçeyi; "Devlet daire ve kuruluşlarının yıllık gelir ve gider tahminlerini gösteren ve bunların uygulanmasına yetki veren bir kanundur."⁶ diye tanımlamaktadır.

2709 sayılı 1982 Anayasamız⁷ da; bütçenin hazırlanması, uygulanması ve görüşülmesi gibi konularda 'mali hükümler' başlığı altında 161-165. maddeleriyle çeşitli hükümler getirmiştir.

³ Feyzioğlu, Aynı, 14.

⁴ İlhan Özer, Devlet Maliyesi II. Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu, 1986. 29.

⁵ Ömer Faruk Batırel, Kamu Bütçesi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar-Fayın ve Yardım Vakfı, 1984. 1.

⁶ "Muhasebe-i Umumiye Kanunu (1050 s.k.)" T.C. Kanunları I.c., İstanbul: Kazancı Matbaası, 1978-. 959.

⁷ T.C. Anayasası 1982.9.bs., Ankara: Hase Yayınları, 1985. 106-109.

Tanımların içinde geçen ve bütçeyle olan ilişkilerden dolayı 'kamu hizmeti', 'kamu gelirleri' ve 'kamu giderleri'nin neler olduğunu açıklayalım:

Kamu hizmeti; tek tek kişisel isteklere bakılmaksızın, toplum için genel yarar ve gereksinim olduğu konusunda yetkili siyasi organlarca görüş birliğine varılan hizmetlerdir.

Kamu gelirleri; devlet veya diğer kamu kuruluşlarının, kamu gereksinmelerinden doğan giderlerini karşılayabilmek için gerek vergilendirme, gerekse özel mal ve girişimleri nedeniyle sağladıkları tüm iktisadi ve mali değerlerdir.

Kamu giderleri; devlet ve diğer kamu kuruluşlarının bütçe ödemeleri, iktisadi devlet kuruluşlarının harcamaları, sosyal sigorta ödemeleri ile vergi muaflik ve istisnaların toplamıdır.

Ancak, bütçenin çağdaş bütçeciliğe giderken geçirdiği aşamalar, mali ve ekonomik koşullar yanında siyasi ve sosyal gereksinimlerde de bazı değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Çağdaş bütçe, artık iktisadi açıdan ülke ekonomisine işlerlik kazandıran araçlardan biri durumuna gelmiştir. Bunun içindir ki; bütçenin çağdaş ilke ve işlevlerini de içine alan açıklamalı tanımlara yer verilmiştir. Bu tanımlardan birisi şöyledir:

Bütçenin gelir ve giderleri ile kamu gelir ve giderleri, toplumsal ihtiyaçların saptanması ve ve karşılıklarının bulunması dışında, ekonomide istikrarın kurulması, ödemeler bilançosunun, kişisel gelir dağılımının dengeleştirilmesi, iktisadi kalkınmanın sağlanması... gibi konularda da önemli fonksiyonlar yüklenmişlerdir. ⁶

Bu tanımda, bütçenin gelişen çağdaş işlevlerine dikkat çekilmiştir. Böylece de bütçenin, klâsik dar kapsamlı bir mali denge aracı olmaktan çıkıp, sosyal ve ekonomik denge aracı olmaya geçişiyle niteliği ve içeriği genişletilmektedir.

B. Bütçenin Gelişimi

Dünyanın kurulduğu günden beri insanlar kendilerine yetmemişler,

⁶ İsmail Türk, Maliye Politikası: Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri. göz. geç. 6. bs., Ankara: 'S' Yayınları, 1985. 222.

zorluklar karşısında birleşme yoluna gitmişlerdir. İnsanları birleştiren etkenlerin başında ekonomik sorunların geldiği bir gerçektir. Gerek gelişmiş ülkelerde ve gerekse Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde en başta gelen sorunun bu olduğu açıkça görülmektedir. Ekonomik çalışmalarını yönlendiren ana unsurun başında bütçe ve planın geldiği günümüzde tartışma kabul etmeyen bir olgudur. Tarih süresince mali kurum ve sistemler, siyasi kurum ve sistemlere paralel olarak ortaya çıkmış, ülkelerin demokratik ve parlamenter sistemlerde gösterdikleri başarılar ile içiçe ve ona paralel olarak gelişmiştir.

Bütçe, ilk olarak İngiltere'de doğmuş, Tanzimat'tan sonra Fransa yoluyla yavaş yavaş ülkemize de girmiştir.⁹ Bütçe hakkı, diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemize ihtilâller ve inkılâplar sonucunda değil, idealist bir kısım devlet adamlarının ülkenin idaresine batı sistemlerini getirme ve yerleştirme çabası içinde elde olunmuştur.¹⁰

Türkiye'de bütçe hakkı ilk kez 1876 Anayasası ile kabul edilmiş, ancak uygulama olanağı bulunamamıştır. 1908'de İkinci Meşrutiyet'le bütçe devlet hayatına girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu devlet adamları, devletin gelir ve giderlerini doğru olarak bilebilmek, padişahı israftan alıkoymak, hazine işlemlerine düzen ve istikrar getirebilmek için ıslâhat lâyhaları hazırlamışlardır. Bu dönemde, islâm mali usullerine uygun olarak hazırlanan bir şeriat bütçesi var olmakla beraber, buna bütçe ve mali düzen demek mümkün değildir.¹¹

Tanzimatla yenilik hareketleri başlamış, ancak bunlar daha çok idari ve askeri alanda kalmıştır. Tanzimat fermanıyla, herkesten mali gücüne göre vergi alınması, meaş sisteminin getirilmesi, arpalık ve aidat usülleri yerine, padişahın hazinesi ile giderlerinin 'Devlet Hazinesi'ne dönüştürülmesi gibi mali yönetimle ilgili hükümler getirmekle beraber,

⁹ Akif Erginay, Kamu Maliyesi: Kamu Gelirleri, Kamu Giderleri, Devlet Bütçesi, Maliye Politikası. 10. bs. Ankara: Turhan Kitabevi, 1984. 197.

¹⁰ Feyzioğlu, Aynı, 23.

¹¹ Özer, Aynı, 53.

bütçe hiç sözkonusu edilmemiştir.1856 Islâhat Fermanıyla yayınlanan 'Bütçe Nizamnamesi', bütçe konusunda önemli hükümler getirmiştir. Bu nizamnameyle, her yıl devletin bütün gelir ve giderleri saptanarak 'muvazene defteri' adıyla hazırlanmakta ve padişaha sunulmaktadır. Bununla, bütçe tekniği esasları getirilmekle birlikte bütçeyi hazırlama ve onaylama yetkisi milleti temsil eden meclis yerine tayinle belirlenen bir meclise verilmiştir. Bu nizamname de uygulanamamıştır. 1859 yılında düzenlenen 'Islahatı Maliye Komisyonu' mali ve ekonomik durum hakkında herne kadar doğru bilgi toplayamamışsa da, toplananlara dayanarak 1863-1864 yılında ilk bütçenin yapılmasına sağlamıştır.¹²

Bu bütçe gerçekte devletin mali durumunu yabancı ülkelere tanıtmak amacıyla hazırlanmış ve borç alınmasını sağlayacak belge olmuştur. 1872'de yeni bir nizamnameyle öncekinden farklı bir bütçe komisyonu oluşturulmuştur. Bütçe projesi, 'Vekiller heyeti'ne verilmeden önce 'Tanzimat Meclisi' yerine yeni kurulan bir bütçe komisyonu tarafından incelenmektedir. Bu komisyonun hazırladığı rapordan anlaşıldığına göre, komisyon da İstanbul'daki bankacıların ve mali kuruluşların yöneticileri bulunmaktadır, yani devlet bütçesi etki sahibi yabancılar tarafından hazırlanmaktadır. Böylece bu dönemde hazırlanan bütçelere siyasi ve hukuki açıdan bütçe denilemeyeceği gibi, teknik bakımdan da bütçe niteliği taşımamaktaydı.¹³

Ülkemiz için kısık anlayıştaki bütçe ilk kez 1876 Anayasası ile getirilmiştir. Fransız Anayasası'ndaki hükümler esas alınarak, benzeri olan vergileri onaylama ve bütçe hakkına ait hükümler yer almıştır. Anayasayla devletin bütçesi tanımlanmakta, vergilerin yıllık olması, gelir ve giderlerin bölümler itibarıyla onaylanması ilkeleri ve bütçenin yıllık olması ilkelerine yer verilmiştir. Ayrıca, Sayıştay kontrolü ve kesin hesap kanunu esasları kabul edilmiştir. Bütçe hukuki ve siyasi yapısını bu Anayasa ile bulmasına karşılık uygulama 1908 yılına kadar yapılamamıştır.

¹² Gülay Coşkun, Devlet Bütçesi: Türk Bütçe Sistemi, Ankara: Turhan Kitabevi, 1986. 15 .

¹³ Aynı, 15-16.

Abdülhamit döneminde yalnızca kesin hesap niteliğinde olan 'sal muhasebelefi' düzenlenmiştir.¹⁴

1908 İkinci Meşrutiyet yönetimi Anayasayı yeniden yürürlüğe koyarken, bütçe projesini de hazırlayarak millet meclisine sunmuş ve meclis tarafından incelenerek onaylanmıştır. İşte ülkemizde modern bütçe hazırlanması ve uygulanmasının ilk örneği bu olmuştur. Tine bu dönemde günün gereksinmelerine uygun bir Muhasebe-i Umumiye Kanunu yayınlanmış, Sayıştay'a yeniden işlerlik kazandırılmış, vergi kanunlarının yeniden düzenlenmesine gidilmiştir. Bütçecilik ülkemize hukuki, siyasi ve teknik yapıyla ilk defa ikinci meşrutiyetle girmesine karşılık, bütçe uygulaması, bütçe politikası çok kötü yürütüldüğü için I. Dünya Savaşı'nın sonunda artık bütçe olmaktan çıkmıştır. Türkiye'de bütçenin gerçek anlamda hukuki, siyasi, ekonomik ve teknik olarak hazırlanıp uygulanması cumhuriyet dönemi ile başlamıştır. Anayasaya ve 1927'de yayınlanan Muhasebe-i Umumiye Kanunu'na uyulması esası getirilmiştir.¹⁵

1924 Anayasası^{nda} vergilerin toplanması, giderlerin yapılması, bütçe dışı harcama yapılmaması, bütçenin yıllık olması, kesin hesap kanununa ilişkin açık hükümler yer almıştır. Bu Anayasa bütçe konusunda TBMM'ne büyük yetki vermiştir. Ayrıca, bütçenin bir kanun olması nedeniyle devlet başkanı tarafından yayın ve ilanı öngörülmüştür.¹⁶

1961 Anayasası, birçok temel haklarla birlikte bütçe hakkıyla ilgili bazı ilkeler de getirmiştir. Herkesin mali gücüne göre vergi alınacağı, vergilerin, resim ve harçların kanunla konulabileceği gibi ilkeleri getirmiş, 1924'ten farklı olarak mali güce göre vergi alınacağı ilkesi benimsenmiştir. 1924'ten diğer farklı hükümü de, bütçenin bir yıllık olacağı, ancak kalkınma planlarıyla öngörülen durumlarda yıllığı aşan iş ve hizmetler için özel süre ve yöntemlerin ilgili kanunlarla konulabileceği idi. Böylece plan ve bütçe ilişkisi de öngörülmüş oluyordu.¹⁷

¹⁴ Aynı, 16.

¹⁵ Aynı, 16.

¹⁶ Aynı, 16-16.

¹⁷ Aynı, 17.

1982 Anayasası; 1961 Anayasası 7 kasım 1982'de yapılan halk oylaması ile değişmiş ve 2709 sayılı 1982 Anayasamız uygulamaya konulmuştur. 1982 Anayasası bütçe hakkında çok farklı hükümler getirmekle beraber, Cumhuriyetin temel organlarından yasama organında değişiklik yaratmıştır. Çift meclis yerine tek meclis kabul edilerek Cumhuriyet Senatosu kaldırılmıştır. Millet Meclisinde oluşan yasama organında yapılan bütçe görüşmeleri ve onaylanma aşamaları da bu nedenle 1961 Anayasası'ndan farklı durumlar getirmektedir.¹⁸

1982 Anayasamızda bütçeyle ilgili hükümler 161-165. maddeler arasında yer almaktadır. Bu hükümler; bütçenin hazırlanması ve uygulanması, bütçenin görüşülmesi, bütçelerde değişiklik yapılabilme esasları, kesin hesap, kamu iktisadi teşebbüslerinin denetimi ile ilgilidir. Ayrıca Anayasamızın 160. maddesi Sayıştay'la ilgilidir. Bütçeyi denetleme yetkisi Anayasayla Sayıştay'a verilmiş olmaktadır.

Türkiye'de 1972 yılına kadar klâsik bütçe sistemi uygulanmıştır. 1973 yılından bu yana da program bütçe sistemi uygulanmaktadır. 1972'ye kadar klasik bütçelemeye göre tek tek hizmetlere ödenek ayrılması şeklinde bütçe yapılmakta iken, 1973 tarihinden itibaren bütçe giderleri, cari, transfer ve yatırım giderleri olarak ekonomik sınıflamaya tabi tutulmuştur. Program bütçe konusu daha sonra 'Program Bütçe Sisteminin Gelişimi' kısmında ele alınacaktır.

C. Bütçenin İşlevleri

Bütçenin amacı, devletin yıllık gelir ve giderlerinin en samimi ve doğru tahmin cetvelini oluşturma, özel ekonomi ile kamu ekonomisi sektörlerinin dengesini kurma ve ülkede yüksek, istikrarlı bir çalışma düzeyini sağlama yönünde araç olmasıdır.

Günümüzde devletin ekonomik işlevlerinin giderek artması, modern ekonomi ve maliye araçlarından yararlanılmasını zorunlu kılmaktadır. Plan ve bütçe bu araçlardan en önemlileridir.

Devletin ekonomik ve toplumsal görevlerini gerçekleştirmeye olanak veren bir belge niteliğindeki bütçeler zaman içinde ekonomik

¹⁸ Aynı, 18.

ve mali düşüncede ortaya çıkan değişme ve gelişmelere eşdeğer olarak yeni işlevler yüklenmişlerdir.

1. Bütçenin Ekonomik İşlevi¹⁹

Bütçenin ekonomik politika ile amaçlanan hedeflere ulaşmak için bir araç olduğu unutulmamalıdır. Bütçe esas itibariyle mali bir plan ve birinci derecede önemli ekonomik bir olaydır. Bütçe aracılığıyla, ülke ekonomisine etki etmek ve ona yön vermek mümkündür. Bütçelere konmuş ödeneklerle milli ekonomide kullanılmayan kaynaklar harekete geçirilir ve gelişmeler sağlanabilir. Üretim kaynakları arasında işbirliği yapılarak dengeli bir büyüme hedefine ulaşılabilir.

Bugün devletler ekonomik gelişmeyi sağlayacak altyapının oluşturulmasından, bunlara olanak veren plan ve program hazırlanmasından, vergi ve harcamalarla ekonomik gelişmenin dengeli şekilde sağlanmasından sorumlu duruma gelmişlerdir. Milletten alınan paranın her kuruşu bütçe aracılığıyla öyle kullanılmalıdır ki, bunun devlet eliyle harcanmasından doğan yarar, fert eliyle harcanmasından doğabilecek yarardan daha fazla olsun.

İşte bütçenin ekonomik içeriği ve ekonomik işlevi bu noktada belirlir ve toplanır.

2. Bütçenin Siyasi İşlevi²⁰

Bütçe, hükümetlerin kamu hizmetlerini gerçekleştirebilmesi için adeta bir mali plan niteliğindedir. Hükümetler bütçeyle ortaya koydukları siyasi tercihlerini parlamentonun da onayı ile uygularlar.

Demokratik rejimlerde devlet bütçesi, bir bakıma iktidarda bulunan siyasi partilerin izledikleri genel politikalarını yürütme aracı durumundadır. Bütçelerin parlamentoda hem teknik hemde sosyal ve ekonomik yönlerden tartışılması ve parlamenterlerin ödeneklere belli ölçüde yön

¹⁹ Özer, Aynı, 32. ; Coşkun, Aynı, 27. ; Nasır Wural, Program Bütçe ve Türkiye'de Uygulanması, Ankara: Nüve Matbaası, 1984. 17.; Aziz Tural, Türk Bütçe Sistemi, Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1987. 22.

²⁰ Özer, Aynı, 32. ; Coşkun, Aynı, 27. ; Wural, Aynı, 17. ; Tural, Aynı, 23-24.; Feyzioğlu, Aynı, 42.

vermeleri, bütçeye politik görevler verildiğinin kanıtıdır.

Parlemento, bütçeyi görüşüp onaylamak için yaptığı incelemeler ve araştırmalar sırasında gelir ve giderlerin temeli ile ilgili siyasi tasarruflarda bulunmuş olur. Hükümetin izlediği iç ve dış siyasetin etkileri bütçe üzerinde de görülür.

Yasama organı, siyasi otoritesini bütçe üzerinde yapılan görüşmeler sırasında ortaya koymaktadır. Böylece bütçe yasama organının siyasi görevlerinden birinin gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Bu da bütçenin siyasi bir görevinin olduğunu en açık biçimde bize gösterir.

3. Bütçenin Hukuki İşlevi²¹

Bütçeler, yasama organı tarafından kabul edilen kanunlardır. Her kanun gibi, ilgili olanların buna uyması zorunludur.

Bütçe yasası ile bu yasada belirlenen vergilerin toplanmasına, yine aynı yasada ödeneği ayrılan harcamaların yapılmasına yetki verilmektedir. Bütçenin, kamu yönetiminin bütün etkinliklerini yasal ölçülere bağlama özelliğinden doğan hukuki bir işlevinin olduğunu görülür.

Bütçe, devletin bütün idari etkinliklerini hukuki normlara bağlar. Bundan dolayı da bütçe dışı veya bütçeye aykırı bütün idari işlemler ve kararlar yasa dışı sayılır. Bu bütçenin hukuki bir kanun kuvveti göstermesi ile sağlanır. Bütçe bir kanun şeklinde parlamentodan çıkmakla hem hukuki işlevini teminat altına almakta, hemde siyasi özelliğinin gerektirdiği işlev gerçekleşmektedir. Bütçenin hukuki işlevi, idari işlevlerin var olan yasalar dahilinde yapılması zorunluluğundan doğmaktadır.

4. Bütçenin Sosyal İşlevi²²

Bütçeler, ekonomik kalkınma yanında, gelirin adaletli bir biçimde dağılımı için etkili araçlardır. Bütçelerde ekonomik amaç ve sosyal amaç yan yana gitmektedir. Bütçeler toplumların sosyal beklentilerini de cevaplandırmak zorundadır. Bu beklentiler, daha iyi bir eğitim düzeyi, daha

²¹ Özer, Aynı, 33.; Coşkun, Aynı, 27.; Vural, Aynı, 16-17.; Tural, Aynı, 16-17.; Feyzioğlu, Aynı, 42.

²² Özer, Aynı, 32-33.; Coşkun, Aynı, 40-41.; Vural, Aynı, 18-20.; Tural, Aynı, 22-23.; Feyzioğlu, Aynı, 44.

mükemmel bir sağlık hizmeti, genişletilmiş sosyal güvence vb. gibi olabilir.

Devlet bütçesinin ve kamu harcamalarının temelini toplumun ortak gereksinimleri ve sosyal refah düzeyinin yükseltilmesi oluşturur. Devlet yüklediği sosyal hizmetleri bütçe aracılığı ile gerçekleştirebilmektedir.

5. Bütçenin Denetim İşlevi²³

Bu denetim, bütçenin hazırlanması ile uygulanması arasındaki karşılaştırma ile, bütçenin gerçekleşmesini en doğru biçimde nasıl olabildiğinin saptanması yoluyla sağlanır. Bütçenin kontrolü yasama organının kararlarının yerine getirilmesi yönünden politik; devlet gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunu kontrol açısından mali bir olaydır. Politik ve mali kontrol açısından çeşitli aşamalardan geçen bütçe, böylece modern anlayış içinde özellikle kamu yönetiminin verim ve etkinliğini artırma aracı durumuna gelmiş olmaktadır.

Denetim, bütçenin hazırlanması ile uygulanması sonucu arasındaki karşılaştırma ile bütçenin gerçekleşmesini en doğru biçimde nasıl olabildiğinin saptanmasıdır.

6. Bütçenin Yönetim Aracı Olma İşlevi²⁴

Bütçe kavramının ortaya atıldığı süreden beri bütçe, kamu yöneticileri tarafından bir araç olarak kullanılmıştır. Son zamanlarda da, özellikle kamu yönetiminin verim ve etkinliğini artırma aracı olarak kabul edilmektedir. Yönetime ayrılan kaynakların, hedeflerine en iyi biçimde ulaşması en verimli ve etkin olarak kullanılmasının sağlanması için bütçe kullanılır.

7. Bütçenin Kalkınma İşlevi²⁵

Ülkenin ekonomik gelişmesini sağlayacak ve kalkınma planlarını gerçekleştirecek en önemli araç olarak bütçe kullanılmaktadır. Başka bir deyimle, bütçenin kalkınma planlarını gerçekleştirmek ve ülkenin ekonomik gelişmesine yardımcı olmak gibi etkili bir işlevi vardır.

²³ Coşkun, Aynı, 27. ; Vural, Aynı, 18. ; Feyzioğlu, Aynı, 44.

²⁴ Coşkun, Aynı, 38-39.

²⁵ Coşkun, Aynı, 38.; Vural, Aynı, 18-20.

Kalkınma işlevinden amaç, bütçenin ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlayacak ve kalkınma planlarını gerçekleştirecek en önemli araç hizmetini görmesidir. Devlet bütçesinin ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmekteki etkisi yatırım harcamalarının genel bütçe giderleri içindeki nisbi önemi ile orantılı olacaktır.

Bütçe aracılığıyla ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak ve ekonomik planlamayı gerçekleştirmek olanağı elde edilmiş olmaktadır.

D. Türkiye'de Bütçe Uygulamaları

Türk bütçe sisteminde, bütçenin genellik ve birlik ilkesine bazı istisnalar getirilmiştir. Bu istisnaların sonucunda ortaya birtakım yeni ve değişik bütçe çeşitleri çıkmıştır.

Anayasa ve Muhasebe-i Umumiye Kanunlarımızda değişik bütçe çeşitlerinden söz edilmektedir. Bazı kamu kuruluşlarımızın kuruluş yasalarında da bütçeleriyle ilgili özel hükümler yer almaktadır. Bu nedenle, artan bütçe çeşitleri yapılarındaki farktan dolayı çeşitli başlıklar altında açıklanmaktadır.

1. Genel Bütçe ²⁶

Genel Bütçe, devleti oluşturan kurumlarla, devletin yüklendiği kamu hizmetlerini yapan kuruluşların bütçelerinden oluşan bütündür.

1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununun 6. maddesinde genel bütçenin tanımı şöyle verilmektedir: "Bütçe, devlet daire ve kurumlarının yıllık gelir ve gider tahminlerini gösteren ve bunların uygulanmasına ve yürütülmesine izin veren bir kanundur."

2. Katma Bütçe ²⁷

1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununun 115. maddesine göre Katma Bütçeler; "giderlerini kendi özel gelirleriyle karşılayan ve genel bütçe dışında tutulan kamu kurum ve kuruluşlarına ait bütçelerdir..." olarak tanımlanır.

²⁶ Tural, Aynı, 26. ; Tural, Aynı, 44-45. ; Coşkun, Aynı, 47-49.

²⁷ Tural, Aynı, 28. ; Tural, Aynı, 46.; Coşkun, Aynı, 49-53.

Katma bütçeler, yapıları itibariyle genel bütçeye benzerler. Katma bütçelerin hazırlanması, yasallaşması ve uygulanması aşamaları genel bütçede olduğu gibidir. Ancak hesapları ve işlemleri Muhasebe-i Umumiye Kanunu hükümleri çerçevesinde, kendi özel kanunlarındaki hükümlere tabidir. Katma bütçelerin ayrı bir bütçe kanunu vardır. Katma bütçelerin uygulama sonuçları da ayrı bir kesin hesap kanunu ile belirlenir.

Türdümüzde katma bütçeler özel gelirleri bakımından yetersiz kalmaktadır. Bunun için harcamaların büyük bir bölümünü aldıkları hazine yardımıyla karşılamak zorunda kalmaktadır.

3. Özel Bütçe²⁸

1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 115.maddesine göre oluşturulan özel bütçeler; yerel gelir ve giderleri kapsayan bütçelerdir. Özel bütçeler, kamu hizmetlerinin bir bölümünün özelliğinden dolayı yerinde kararlaştırılıp uygulama zorunluluğunun ortaya çıkardığı bir bütçe türüdür.

Yerel yönetim tanımının içerisine giren il özel idareleri, belediyeler ve Köylerin bütçelerine özel bütçe denir. Özel bütçelerin hazırlanması, onaylanması ve uygulanması özel idare kanunlarına tabidir.

4. Özerk Bütçe²⁹

440 sayılı kanun ve kendi özel kanunları uyarınca kurulan kamu iktisadi teşebbüsleri, iktisadi devlet teşekkülleri vb. kuruluşların bütçelerine özerk bütçe denir. Özerk bütçeler genel bütçeden tamamen ayrı olarak hazırlanırlar. Yasama organının onayına tabi tutulmadan uygulamaya konulur. 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'na ve Artırma Eksiltme ve İhale Kanunu'na tabi değildir. Bu bütçeler Sayıştay tarafından değil, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından denetlenir.

1982 Anayasası'nın 161.maddesinin birinci fıkrası kamu iktisadi teşebbüslerinin bütçelerine yıllık alma zorunluluğu getirmemiştir. Ancak

²⁸ Tural, Aynı, 48. ; Coşkun, Aynı, 54-68.

²⁹ Tural, Aynı, 48. ; Coşkun, Aynı, 85-109.

bugün kamu iktisadi teşebbüslerinin tamamı yıllık bütçe uygulamaktadır. Ayrıca Anayasa'nın 165'inci maddesi TBMM' sinin bu kuruluşları denetlemesine ilişkin hükümler getirmiştir.

5. Döner Sermaye³⁰

Genel ve katma bütçeli dairelere bağlı olarak çalışan, ticari ve sınai nitelikte faaliyette bulunan, hizmetin maliyetini azaltmak ve etkinliğini artırmak amacıyla, aynı hizmeti üreten birimler tarafından kullanılmasına döner sermaye denir. 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'na konulan hükümle işletmelerin kuruluşu yasalaşmıştır. Bu kanunun 49. maddesi, "genel bütçe içinde yönetilen sınai ve ticari kurum ve idarelerin ilk madde ve malzeme alım bedelleri ile uzman ve işçi ücretleri döner sermaye adıyla bütçelere konulan ödenekler ile karşılanır ve ödenir. Bu kurum ve idarelerin döner sermaye ödeneklerinden kullanılmayan tutarı yıl sonunda yok edilir; kullanılan sermayelerden doğan gelir fazlaları da gelir yazılır." hükmü ile döner sermaye işletmelerini formüle etmiştir.

Bu işletmelerin çıkarttıkları bilançolar Maliye Bakanlığı ve Sayıştay aracılığı ile denetlenir. Ayrıca bu bilançolar işletmenin bağlı bulunduğu bakanlık veya katma bütçeli idarenin kesin hesabı ile birlikte TBMM'nin onayına sunulur.

6. Fon Harcamaları³¹

Belli bir amacın gerçekleştirilmesi için ayrılmış bulunan ve gerektiği zaman kullanılmak üzere belli bir hesapta toplanan ve harcanabilen paralar fonu oluşturur.

Ekonomik amaçları gerçekleştirmek için çeşitli sektörleri desteklemek ve geliştirmek amacıyla bütçe olanaklarının üstünde gelir elde edip, bunu daha rahat ve hızlı harcayabilmek olanağı yaratmak için fonlar oluşturulmaktadır.

³⁰ Tural, Aynı, 48-49. ; Coşkun, Aynı, 68-76.

³¹ Coşkun, Aynı, 76-85. ; Tural, Aynı, 49-50.

Türkiye'deki fon uygulamalarının Anayasa ve Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nda yeri yoktur. Fonlar yasal dayanaklarını özel yasalardan almakta veya bütçe yasası hükmü ile bütçede tertip açılıp ödenek koyularak yaratılmaktadır.

Fon uygulamasının ilk örneği, çiftçiyi topraklandırma kanunu ile yapılmıştır. Bütçe içinde bu tür fonlar en çok İmar ve İskân Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nca yaratılmıştır.

Son yıllarda giderek artan fonlar, bütçe-içi fonlardan farklı biçimde bütçe-dışı fonlar olarak oluşturulmaktadır. Fonlar amaçlarına uygun olarak sosyal, kültürel veya ekonomik amaçlı fonlar olarak sınıflandırıldığı gibi, mali yönden de bir sınıflama yapılmaktadır. Buna göre fonlar;

a. Bütçe-içi fonlar.- Genel olarak ekonomik kaynağını bütçe ödeneklerinden alan ve bütçede tertibi olan, ancak ödeneğin kullanılmasında özelliği olan fonlardır. Bu fonların ödeneği, ya tamamen devlet bütçesinden, ya da gelirinin bir kısmı devlet bütçesinden olup kendine ait gelirleri de olan ve özel yasal dayanaklarına göre kurulmuş fonlardır.

b. Bütçe-dışı fonlar.- Özel yasalarıyla oluşturulmuş, kendilerine ait özel gelirleri olan, bütçe ilkeleri ve bütçe yasalarının hükümleri dışında yönetilen ve uygulanan fonlardır.

Fonların denetimi Anayasa gereği yürürlüğe konan 832 sayılı Sayıştay Kanunu hükümlerine göre yapılmaktadır. Kanunun 28. maddesi fonların denetimi ile ilgilidir. Ancak Sayıştay'ın fon denetimi, fonların özel yasalarına konulan hükümlerle ortadan kaldırılmakta ve kendilerine özgü denetim yolları getirilmektedir.

"Fon uygulamalarının çok gelişmesinin bütçe dengesini bozduğu, Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun uygulanmasını güçleştirdiği, giderlerin harcam yerlerinin saptanmasında sorun yarattığı konuları üzerinde durulmaktadır."³²

³² Coşkun, Aynı, 85.

E. Program Bütçe Sistemi

1. Tanımı

"Program bütçe bir yönetim birimi olarak devleti rasyonel bir yapıya kavuşturmayı, yaptığı işlerde iktisadilik sağlamayı, elde edilen sonuçları ölçmeyi, maliyet-yarar analizlerinden yararlanarak her program ve projeyi değerlendirmeyi, devlet faaliyetleri arasında koordinasyon sağlamayı, bütün bu amaçlara yönelik olarak bir denetim uygulamayı gaye edinen bir bütçe yapma usulüdür."³³ diye tanımlanmaktadır.

2. Program Bütçe Sisteminin Gelişimi

Son yüzyılda meydana gelen ekonomik, mali, idari gelişmeler ve çeşitli teknik işlemler devletlerin işlevlerinde ve dolayısıyla siyasi, idari ve mali politikalarında değişmelere neden olmuştur. Bu nedenlerle tüm kamu yönetim ve hizmetlerinde yeniden düzenleme gereği doğmuştur. Bu düzenleme, ekonomik denge ve gelişmeyi sağlamada etkin araç olan bütçede de kendini göstermiştir.

a. Genel.- 'Program Bütçe' kavramı ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde 1913-1915 yıllarında ortaya çıkmıştır. New York şehri Richmond Borough'da performans bütçe uygulaması yapılmıştır. Ancak bir takım nedenlerden dolayı terkedilmiştir. Performans bütçenin kökü endüstride gelişmiştir.³⁴

"Program ve performans bütçe uygulaması çalışmalarını Amerika Birleşik Devletleri dışında da yapalmıştır. Birleşmiş Milletler, 1957 yılından itibaren, kendi bünyesinde ve kalkınmakta olan ülkelerde program ve performans bütçeciliğinin esasları ve uygulaması çalışmalarını başlatılmıştır. 1956-57 yıllarında Filipinler'de, 1960'larda Orta ve Güney Amerika, Afrika, Asya ve Uzak Doğu ülkelerinde uygulanmaya kısmen konulmuştur."³⁵

Program ve performans bütçe ile başlayan yenileşme hareketleri Amerika Birleşik Devletleri'nde zamanla bazı değişmeler göstererek 1960 yıllarında 'Planlama-Programlama-Bütçeleme Sistemi' şekline dönüşmüştür.

³³ Bedri Gürsoy, Kamusal Maliye: Bütçe II. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1980. 162.

³⁴ Coşkun, Aynı, 111.

³⁵ Coşkun, Aynı, 112.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Planlama-Programlama-Bütçeleme Sistemi çalışmalarını ve uygulamasını diğer ülkeleri de etkilemiş, Planlama-Programlama-Bütçeleme Sistemi'nin esaslarını temel almakla beraber kendi ülke gerek ve özelliklerine göre bu sistemi geliştirme çabası göstermişlerdir. Kalkınmakta olan ülkelerde başlayan program ve performans bütçe çalışmaları da Planlama-Programlama-bütçeleme Sistemi'ne dönüşmüştür.³⁶

b. Türkiye'de program bütçe sisteminin gelişimi.- Planlama-Programlama-Bütçeleme Sistemi esas ve tekniklerini içeren ve 'Program Bütçe Sistemi (PBS)' adıyla anılan bütçe, Türkiye'de 1973 yılında uygulanmaya başlanmıştır.³⁷

Ülkemizde bütçeleme sisteminin yenileştirilmesi ve iyileştirilmesi ile ilgili yoğun çalışmalar esas itibarıyla 1968 yılında Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü bünyesinde özel bir 'Bütçe Reform Ünitesi' nin kurulmasıyla başlatılmış ve bu konuda yapılan incelemeler ve araştırmalar sonucunda batı ülkelerinde uzunca bir süredir üzerinde çalışılmakta ve yer yer uygulanmakta olan program bütçe sisteminin ülkemizde de yeni bütçeleme sistemi olarak kabülüne karar verilmiştir.³⁸

İlk olarak model çalışmalarına pilot olarak seçilen Milli Eğitim, Gıda-Tarım ve Hayvancılık, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Maliye Bakanlığı bütçelerinde program bütçe model çalışmaları yapılmıştır. Program bütçe çalışmalarına Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Örgütü (AID)'nin katılmasıyla Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen uzmanlar da yardımcı olmuştur.

1969 yılında program bütçe çalışmaları ile ilgili olarak Başbakanlığın 25.4.1969 tarih ve 87-29/2011 Sayılı Genelge'siyle kaynak israfını önlemek ve hedeflere dengeli bir şekilde ulaşabilmek için bütçelerin hizmet programlarına göre hazırlanması emredilmiştir.³⁹

³⁶ Coşkun, Aynı, 112.

³⁷ Coşkun, Aynı, 112.

³⁸ 1973 Bütçe Gerekçesi, 1/3.

³⁹ Coşkun, Aynı, 137.

Program bütçe model çalışmalarına 1970 yılında da devam edilmiş ve bu arada Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü gerek kendi personelini, gerekse kuruluşların bütçe ünitelerindeki personelini eğitime tabi tutmuştur. Bu arada bazı personelin hizmet içi eğitim için Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilmesi sağlanmıştır. 1971 ve 1972 yıllarında bu çalışmalara devam edilmiştir. 1972 yılında klasik bütçe yanında yukarıda belirtilen dört kuruluşta program bütçe modelleri hazırlanarak bastırılmış, ancak uygulama yine klasik bütçe üzerinden yapılmıştır.

1973 mali yılında uygulanmasına karar verilen program bütçe sistemine, hükümet programında da değişikmiş ve Başbakanlığın 16.8.1972 tarih ve 27-202/555 sayılı 1973 yılı bütçe çağrısında yer almıştır. Bu çağrı ışığı altında hazırlanan ilk program bütçe tasarısı Meclislerde (TBMM ve Cumhuriyet Senatosu) kabul edilerek 1 Mart 1973 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır.⁴⁰

3. Program Bütçe Sisteminin Yapısı

Bütçenin denk olması gerektiğini ileri sürmekte olan, bütçe denkliği için; kamu giderlerinin (vergi, resim, harç gibi) normal kamu gelirleriyle karşılanmasını, devlet bütçesi açısından devletin gelirlerinin var olduğu oranda harcama yapılmasını esas alan bir sistem olan 'Klasik Bütçe Sistemi',⁴¹ belirli ilke ve işlevleri uzun süre uygulanmıştır. Sistemin işlev ve ilkelerinden bir kısım üstünlüklerini sürdürenlerin uygulanmasına halen devam ediliyor olmasına karşın, bu işlev ve ilkelerin aksayan yönleri de bulunmaktadır.

Klasik bütçe sisteminin aksayan yönlerini, program bütçenin genel olarak üstünlükleri olarak ele almak mümkündür. Klasik bütçenin aksayan yönlerinden arındırılması için program bütçe geliştirilmiştir.

'Program Bütçe' bir bütçe yapma ve uygulama tekniğine verilen addır ve bütçecilikte yeni bir kavramdır. Bütçe yapma ve uygulama

⁴⁰ Coşkun, Aynı, 138.

⁴¹ Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi. Ankara: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 1987. 291.

teknikinde geliştirilen bu yeni kavramla asıl varılmak istenen, en açık anlatımıyla kaynakların etkin bir şekilde kullanımını sağlamak ve kullanıldığını ölçebilmektir. Bütçe yapma teknikindeki bu gelişmeler, plan-bütçe ilişkileri ile yapılan düzenlemeleri içeren ve maliyet-yarar analizleri yapma fırsatı vermiştir.

Program bütçede önce devlete ait görevler saptanır, bunların nasıl gerçekleştirileceği planlanır ve bunlar program bütçe aracılığıyla gerçekleştirilir.

Amacımız 'Program Bütçe' veya 'Klasik Bütçe' nin daha yararlı olduğunu tartışmak değildir. Bunun için ayrıntıya girmeden, yalnızca program bütçenin yapısı kısaca belirtilmeye çalışılacaktır.

a. Sınıflandırma(genel yapısı).— Program bütçede hizmetler genellikle ana hizmet grupları olan 'programlar' a; ana hizmet grubunu oluşturan daha alt düzeydeki hizmet grubu olan 'alt programlar'a; alt programlar da aynı düşünüşten hareketle program sınıflandırmasının temelini oluşturan 'faaliyetler'e ve 'projeler'e ayrılır. Hizmet yatırımıyla ilgili ise faaliyetin yerini proje alır.⁴²

1) Programlar.— Program bütçede yapılacak sınıflandırmanın temelini 'program' denen ana hizmet grupları oluşturur. Herhangi bir Bakanlık veya bağımsız kuruluşun yürütmekle sorumlu olduğu hizmetler, programlara bölünür ve bu programların tamamı o bakanlık veya bağımsız kuruluşun hizmetlerinin tamamını oluşturur.

Programların saptanmasında bazı özellikler gözönünde bulundurulur. Her kamu kuruluşu belirli amaçlara varmak için bir takım hizmetleri gerçekleştirir. Program sınıflandırmasında, kuruluşların yöneldiği temel amaçlardan her biri bir hizmet programını oluşturur.⁴³

2) Alt programlar.— Her program daha alt düzeyde bölümlere ayrılır. Bu bölümlere 'alt programlar' denir. Alt programların saptanmasında uygulanacak ölçütler program sınıflandırmasındaki aynıdır.⁴⁴

⁴² Vural, Aynı, 37.

⁴³ Aynı, 38.

⁴⁴ Aynı, 39.

3) Faaliyet ve projeler.-- Programın yöneldiği amaca, alt programa nazaran daha küçük boyutta bölünebilen hizmetlere 'faaliyet' denir. Yatırım hizmetlerinde faaliyetin yerini 'proje' alır.

Her kuruluşun yaptığı yatırımlar, yöneldikleri amaçlar dikkate alınarak, bağlı oldukları programlar içinde ilgili alt programın faaliyetlerinden sonra projeler olarak yer alırlar.

Devlet bütçesi dışında, devlete ait veya tüzel kişiliği olan bir kuruluşa, herhangi bir kamu hizmetinin tamamen veya kısmen yaptırılması gerekiyorsa; bu gibi kuruluşlara yapacakları kamu hizmetlerini karşılığı olarak ayrılan fona 'program transferi' denir. Program transferinde, kendisine fon tahsis edilen kuruluş, hizmeti nasıl yürüteceğine dair bir 'hizmet programı'nı, fon tahsis eden kuruluşa verir. Adına fon ayrılan kuruluşca verilecek olan bu hizmet programı fon ayıran kuruluşun program sınıflandırmasında; kuruluşun kendi yürüttüğü hizmet programlarının içinde cari ve yatırım alt programı ile ilgili faaliyet ve projelerinden sonra gösterilir.

Program transferi kapsamına girmeyen diğer transferler ise tüm hizmet programlarından sonra ayrı programlar halinde gösterilir. Bunlar, borç ödemeleri, sosyal transfer vb. dirler.⁴⁵

4) Maddelerin(faaliyet/proje) sınıflandırması.-- Program bütçede faaliyet ve projeler, harcama kalemi olarak genel bir son bölünümüne tabi tutulur. Bunlar; 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900 şeklinde kodlanmakta ve sırasıyla; personel giderleri, yolluklar, hizmet alımları, tüketim malları ve malzeme alımları, demirbaş alımları, makina teçhizat ve taşıt alımları, yapı-tesis ve büyük onarım giderleri, diğer ödemeler ve transfer biçiminde isimlendirilmektedir.

Tüzler düzeyindeki bu harcama kalemleri, herbiri kendi içinde on'lar düzeyinde daha ayrıntılı harcama kalemlerine bölünmektedir.⁴⁶

⁴⁵ Aynı, 40-41.

⁴⁶ Aynı, 41.

5) Kodlama.-- Program bütçede her 'harcama kalemi', 'faaliyet pro- je', 'ödenek türü', 'alt program' ve 'program' in bir kod numarası vardır. Hazırlanan program bütçelerde, programlardan ayrıntılı harcama kalemleri- ne kadar oniki hane yer alır. Sırasıyla; ilk üç hane 'programlara' son gelen iki hane 'alt programlara', sonraki bir hane 'ödenek türüne', da- ha sonraki üç hane 'faaliyet ve projeleri' ve son üç hane de 'harcama kalemleri' ne ayrılmıştır.

Sırasıyla 'programlar 101', 'alt programlar 01', 'ödenek türü 1', 'faaliyet-projeler 001' ve 'harcama kalemleri 100' kod numarası ile baş- lamaktadır.⁴⁷

F. Türkiye'de Program Bütçe Uygulaması

1. Bütçenin Hazırlanması

Bütçenin hazırlanması yürütme organına verilmiş bir görevdir. Türkiye'de gelir ve gider bütçelerini hazırlamak ve bütçeyi denkleştir- mek Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na aittir. Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın Teşkilat ve Cörevleri Hakkındaki 13.12.1983 tarih ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 2/c maddesine göre, devlet bütçesinin hazırlan- ması, uygulanması ve uygulamaların izlenmesi ve yönlendirilmesi, bu Ba- kanlığın görevleri arasında sayılmıştır.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın ana hizmet birimlerinden Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü 'Gider(harcama)' bütçelerinin ilgili kurum- lardan toplanması, bütçe kanun metninin hazırlanması, bütçe gerekçesinin yazılması gibi işlerden sorumludur. 'Gelir' bütçesi ise, aynı Bakanlığın diğer bir ana hizmet birimlerinden olan Gelirler Genel Müdürlüğü'nce hazırlanır. Bütçedeki gelir-gider dengesinin sağlanması 'iç borçlanma' yapılmasını gerektirmektedir. Bu görev de Hazine ve Dış Ticaret Müste- şarlığı tarafından yerine getirilir.⁴⁸

2. Bütçenin Onaylanması

Türkiye'de bütçe kanun tasarısı, önce Plan ve Bütçe Komisyonu'nda

⁴⁷ Aynı, 41.

⁴⁸ Özer, Aynı, 58.

teknik yönden ele alınmakta, daha sonra TBMM' sinde politik amaçlar yönü ile tartışılmaktadır. Devlet Başkanı'nın onaylamasından sonra bütçe kanunları mali yılın başlangıcından önce T.C. Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe konulmaktadır.⁴⁹

3. Bütçenin Uygulanması

TBMM'since kabul edilen bütçeyi uygulama görevi hükümete aittir. Burada uygulamadan amaç giderlerin yapılması ve gelirlerin toplanmasıdır. Bütçe uygulamalarına mali yılın ilk gününde başlanır ve son gününe kadar bir yıl devam eder.

Bütçe hesabının kesilmesi kesin hesap kanunu ile olur. Kesin hesap kanunu maddeler halinde düzenlenmiş bir metinle gelir ve gider cetvellerinden oluşur.⁵⁰

4. Bütçenin Denetlenmesi

Türk bütçe sisteminde bütçenin denetlenmesi, idari, Sayıştay, yasama denetimi olmak üzere üç aşamada gerçekleşir.

Bütçenin, Sayıştay ile Maliye ve Gümrük Bakanlığının, bütçesi söz konusu olan kuruluş ve bu kuruluşlara bağlı idare organları tarafından bütçe uygulamaları aşamasında yapılan denetimine idari denetim denir.

Bütçenin yargı denetimi Sayıştay tarafından yapılır. Sayıştay genel ve katma bütçeli dairelerin gelir ve giderleri ile mallarını yasama organı adına denetleme, sorumluların hesap ve işlemlerini yargılama yoluyla kesin hükme bağlama, kanunlarla verilen inceleme ve denetleme işlerini yapmakla görevlidir.

Bütçenin yasama organı tarafından denetlenmesine bütçenin yasama denetimi denir. Bütçeyi onaylayan yasama organı bütçenin uygulanmasını gerekli gördükleri konularda hükümetten bilgi alarak takip eder ve denetler. Ayrıca yasama organı bütçe üzerindeki yasal denetimini kesin hesap kanunu tasarıları üzerinde yapar. Bütçenin uygulama sonuçları hazırlanan kesin hesap kanunu tasarısı ile yasama organının onayına sunu-

⁴⁹ Ayn1, 70-75.

⁵⁰ Ayn1, 81-97.

lur. Yasama organı kesin hesap kanun tasarılarını komisyonlarda ve genel kurulda inceleyerek denetler. Yasama organınca uygun görülen kesin hesap kanunları onaylanarak yürürlüğe konulur.⁵¹

---

⁵¹ Aynı, 99-105.

III. BÖLÜM

HALK KÜTÜPHANELERİ VE BÜTÇE

Halk kütüphaneleri için bütçenin gerekliliğinin ele alındığı bu bölümde, halk kütüphanelerinin amaç ve işlevlerini belirleme alanında yapılan çalışmalar ve varılan sonuçlar hakkında bilgi verilerek bu amaç ve işlevler açısından halk kütüphaneleri için mali kaynakların taşıdığı önem üzerinde durulmuştur. Ayrıca çeşitli ülkelerde halk kütüphanelerine mali kaynak sağlama alanında yapılan çalışmalardan örnekler verilmiştir. Burada verilen bilgiler halk kütüphanelerinin amaç ve işlevleri açısından bütçenin taşıdığı önemi göstermek yanında, bu konuda çalışmaları yapıldığını gösterecek ve Türkiye'deki halk kütüphanelerinin mali durumunu değerlendirmede bize ışık tutacaktır.

A. Halk Kütüphanelerinin Hedef Amaç ve İşlevlerini Belirleme Çalışmaları

Günümüzde halk kütüphaneleri, örgütlenme ve yönetim bakımından ait oldukları toplumun yönetsel yapısına, amaç, görev ve hizmet açısından da o toplumun sosyo-ekonomik düzenine bağlı olarak bazı farklılıklar gösterirler. Ancak dünyadaki tüm halk kütüphanelerinin ortak yanı; halkın her kesimine açık, kolay ulaşılabilir olması ve kullanıcıları üzerinde bir baskı yapmaksızın hizmet vermek istemesidir.

Uluslararası kütüphaneciler ve kütüphaneler kuruluşlarına kolaylıklar göstermek ve işbirliğinde bulunmak üzere 1929'da Roma'da kurulan Uluslararası Kütüphane Dernekleri Federasyonu¹ (IFLA=International Federation of Library Associations) Halk Kütüphaneleri Seksiyonu tarafından

---

¹ Bahri Ulaş, Milletlerarası Kurumlar, Ankara: Ulaş Yayınları, 1966. 186.

hazırlanan 'Halk kütüphaneleri için Hizmet Klavuzu' adlı yayında halk kütüphanesi; "yerel veya bazı durumlarda merkezi- kamu yönetimi veya onun adına bir başka kurum tarafından kurulup, finanse edilen, ayırım gözetmeksizin kullanmak isteyen herkese açık olan kütüphanelerdir."² diye tanımlanmaktadır.

Halk kütüphaneleri, ilerleyen teknoloji ve gelişen sosyal yaşama ayak uydurma çabasında olan ülkeler için vazgeçilmez kurumlardır. Bu kütüphaneler hiçbir ayrılık gözetmeksizin hizmet verme durumunda oldukları için toplumun kurumsal yapısı içinde yüklendikleri sorumluluk daha da artmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı da bir ülkenin hizmet sektörü içinde önemli bir yer tutarlar.

Milletlerarası Kitap Yılı olan 1972'de Unesco yürütücülüğündeki 'Milletlerarası Kitap Komitesi', hükümetlerarası olmayan yedi milletlerarası kütüphane, yayıncı ve kitap dağıtım kuruluşu tarafından kabul edilir on maddelik bir 'Kitap Bildirgesi' hazırlamıştır.

Bu bildirgenin bazı ilkeleri şunlardır; "1) Herkes okuma hakkına sahiptir. 2) Kitaplar eğitimin temelidir. 3) Kütüphaneler, bilgi iletimi için milli kaynaklardır. 4) Kitaplar milletlerarası anlayışa hizmet eder."³ bunlar bildirgenin on ilkesinden sadece dört tanesidir. Bu ilkeler kitabın, diğer bilgi iletim materyal ve araçlarının kütüphane için ne denli önem taşıdığına vurgulamaktadır.

Her ülkede halk kütüphaneleri, kitap ve diğer materyaller yoluyla bilgi sağlayarak, bu materyallerin hizmete sunulmasını, her ülkenin yazma ve yayınlama yapısı içinde birleştirme gereksiniminin ortaya koyduğu sorunlara çözüm olarak düşünülmüştür.

Dünya milletlerinin, eğitsel, bilimsel ve kültürel ilişkileriyle uluslararası barış ve insanlığın ortak amaçlarını ilerletmek amacıyla 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (Unesco= United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization)

² Halk Kütüphaneleri için Hizmet Klavuzu, Çev. Sevgi Hisim, Ankara: T.C. KTB Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 1987. 9.

³ H.C. Campbell, Halk Kütüphanesi Sistem ve Hizmetlerinin Geliştirilmesi, Çev. Bengü Çapar, Ankara: T.C. KTB Kütüphaner ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 1988. 216-220.

1949'da halk kütüphanesi bildirgesi⁴ yayınladı. 1972 yılında milletlerarası kitap yılı dolayısıyla gözden geçirilerek yeniden hazırlanan bu bildirme, milli halk kütüphanelerinin amaçlarını ve planlanmasını ana hatlarıyla belirleyen bir taslak niteliğindedir.

Bu bildirme, halk kütüphanelerinin kurulması ve sürdürülmesinin ülke çapında ve yerel düzeyde bir hükümet işi olduğunu vurgulamakta, Unesco'nun da eğitim, kültür ve bilgi için yaşayan bir güç ve insanlar ile milletlerarasında barış ve anlayışın beslenmesi için gerekli bir kurum olarak halk kütüphanesine olan inancını duyurmaktadır.

Campbell⁵, halk kütüphanesi sistemlerinin amaçlarının sürekli inceleme konusu yapıldığını, bunun doğal olduğunu ancak her on yılda yerel, bölgesel ve milli halk kütüphanesi sistemlerinin hedef ve amaçlarında pek çok değişiklik görüldüğünü, bir kuşak tarafından amaç olarak kabul edilen şeyin, sonraki kuşaklar tarafından değiştirildiğini ve buna da karşılaşılan gelişmelerin etken olduğunu vurgulamaktadır. Bunun ise yeni olmadığını ikiyüz yaldan daha uzun bir zamandan beri halk kütüphanelerinin gözden geçirilmiş, yeniden değerlendirilmiş olduğunu ve değişen yeni istekleri karşılamak üzere yeni amaç ve hedeflerin geliştiğini ifade etmektedir. Nitekim halk kütüphaneleri koleksiyonlarının birkaç kişinin malı iken bir gruba veya kuruma ve nihayet bütün bir milletin malı olmaya kadar birçok aşamalardan geçtiğini belirtmektedir.

Halk kütüphanelerinin amaç ve hedeflerindeki bu gelişmeler olurken de belirlenmeye çalışılan amaç ve hedeflerin tek bir listesinin hazırlanamayacağını, buna etken olarak da halk kütüphanelerinin mali destekteki çok büyük farklılıkların neden olduğunu yine Campbell tarafından şöyle dile getirilmiştir:

Günümüzde kaç halk kütüphanesi sisteminin bulunduğu bilinmemektedir. Hedef ve amaçların tek bir listesi de hazırlanamaz. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde halkın kullanımına için bir ağ içerisinde yaralan 350.000 kütüphane vardır. Amerika Birleşik Devletleri'nde bilinmeyen sayıda şubeleri ve bö-

⁴ Aynı, 211-215.

⁵ Aynı, 15-16.

lümüleri olan 8300'den fazla toplum halk kütüphanesi sistemi bulunmaktadır. Çekoslovakya halka hizmet veren 45.0000 ayrı kütüphanesi olduğunu iddia etmekte ve Kanada 20 milyon kişinin ihtiyacını karşılamak üzere oluşturulmuş 739 halk kütüphanesi sistemi ile ilgili istatistikler vermektedir. Hizmetlerin tanımındaki bu farklılık ve mali destekteki çok büyük değişiklikler sebebiyle, halk kütüphanesinin evrensel olarak uygulanabilir amaç hedeflerinin genel bir anlatımı olamaz.⁶

Bununla beraber halk kütüphaneleri için genel nitelikte bir takım hedef ve amaç belirleme çalışmaları süre gelmiştir.

Unesco'nun 1972'de yayınladığı adı geçen bildirgesinde halk kütüphanelerinin amaçları kısaca şöyle belirlenmiştir; Ömürboyu evrensel eğitime katkıda bulunmak. Kültür ve bilimde, insanlığın başarılarının değerlendirilmesine yardımcı olmak. İnsan düşünce ve fikirlerinin kayıtlarının ve yaratıcı hayal gücünün ürünlerinin serbest bir şekilde kullanılmasını sağlayan temel araç olmak. Dinlenmek ve eğlenmek için kitap ve diğer iletişim araçlarının hizmete sunulması ile insan ruhunun canlandırılması, öğrenciye yardımcı olunması, teknik, bilimsel ve sosyolojik güncel bilgilerin hazırlanıp, verilmesidir.

İngiliz Kütüphane Derneği'nin Londra Halk Kütüphanesi Araştırma Grubu ve Dahili İlçeler Şubesi, bu ülkedeki halk kütüphaneleri hizmetleri ile ilgili olarak şu amaçları belirmemiştir.⁷

Eğitim; kişi ile kaydedilmiş bilgi arasında boşluğu kapatarak, eğitimin hangi aşamasında olursa olsun, kişi/topluluğun kendini geliştirmesi için gerekli araçları geliştirmek ve sağlamak.

Bilgi; özellikle ilgi çeken güncel konularda kişiye/topluluğa, doğru bilgiyi en çabuk ve en kapsamlı biçimde sunmak.

Kültür; kültürel hayatın temel merkezlerinden biri olmak ve bütün sanatlara heves ile katılma, onlardan zevk alma ve beğeniyi geliştirmek.

Boş zamanlar; Boş zamanların olumlu bir biçimde kullanılmasını özendirme, değişiklik ve rahatlama için materyal sağlamada rol oynamak.

⁶ Aynı , 16.

⁷ "Librar Association Record, 73.c, 12.s., December 1971." Campbell, Aynı, 17. sayfadaki alıntı.

Halk kütüphanelerinin gündemden güne değişen hedef ve amaçları, yeni işlevleri de yüklenmelerine neden olmuştur. Bu etkenler ise şöyle sıralanabilir:

- a) Giderek nitelik ve nicelik olarak gelişen iletişim araçları ve bunlara ilişkin tanıtım ve çoğaltma teknikleri.
- b) Kütüphane materyallerinden etkin bir biçimde yararlanma isteği, sosyal ve kültürel etkinlikler aracılığıyla toplumun ilgisini çekmek.
- c) Toplumla en etkin biçimde enformasyon hizmeti vermek için, kütüphanenin enformasyon işlevinin tutarlı bir şekilde geliştirilmesi.
- d) Halk kütüphanelerinin toplumla bütünleşmelerini sağlayabilmek için, kişi/topluluğun gereksinmelerinin daha iyi anlaşılması ve daha yaratıcı bir değerlendirme ile katkıda bulunmak.
- e) Kişi/toplum ile kütüphane arasındaki sıkı bağın değerinin anlaşılması.
- f) Kütüphane yapılarının genişletilmesi için en geniş düzeyde yararlanılmasının önemi.

Bu etkenler modern halk kütüphanesi anlayışını getirmiş, bunun geliştirilmesini de zorunlu kılmıştır.

Bu durum halk kütüphanelerinin bir yasal dayanak, yeterli bütçe nitelikli insan gücü ve güncel teknik olanaklar sağlanarak desteklenmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Çünkü mali kaynağı nereden gelirse gelsin bir toplumda kurulan halk kütüphanesi kişilerin dolayısıyla toplumların sosyo-kültürel gelişmelerine katkıda bulunur, sosyal ve ekonomik gelişmeyi etkiler.

"Eğer kütüphaneler çok az şey gerçekleştirirlerse, karşılığında da halktan çok az destek bekleyebilirler"⁸ görüşü her ne kadar doğru ise de, kütüphanelerin çok şey yapabilmeleri için her şeyden önce yeterli bir mali desteğe gereksinim vardır. Bu destek sağlandıktan sonra halk kütüphaneleri yeterli etkinliğini gösteremezse o zaman halkın desteğini kaybederler ki, bu da halk kütüphanelerinin yok oluşa doğru gittiğini gösterir. Ancak bu aşamada da önce toplumun halk kütüphaneleri konu-

⁸ Campbell, Aynı, 15.

sundaki inançları gereklidir. Zaten bu inanç toplumunda varsa, o çevredeki kütüphane, ne desteksiz kalacak ne de hizmet verenler halkın bu inancını karşılıksız bırakacaktır.

Belkide asıl sorun, mali destekten önce böyle bir hizmetin gerekliliği konusundaki toplumun inancı ve kütüphanecinin gayretidir. Bu tek yönlü bir istek ve gayretle olmayacaktır. Hizmetteki arz ve talep dengesi sağlandığı ölçüde hizmetin değeri artacak, toplumun temel gereksinimi olan eğitim-kültür sektörüne hükümetler gerekli mali desteği sağlama da geri kalmayacaklardır.

Halk kütüphaneleri alanında toplumun manevi desteği sağlanmalı, toplumun bu kurumlardan ne beklediğinin ve ne beklemesi gerektiğinin yahut da bu kurumların topluma ne verdiğinin ve ne vermesi gerektiğinin açık bir şekilde belirlenmesi gereklidir. Çünkü halk kütüphanelerine hükümetler ve vatandaşlar tarafından sağlanacak mali destek, bu kurumun vatandaşların gerçek gereksinmelerini ne dereceye kadar karşılayabildiklerinin ve ülkenin sosyal, ekonomik gelişmesine yapabildikleri katkının miktarına bağlıdır.

Halk kütüphanelerinin geliştirilmesi için temel ön şartlardan birisi mali destektir. Bu mali destek ise, halk kütüphanelerinin hizmetlerinin toplum tarafından istenmesi, yani bu hizmetin kaçınılmaz olduğunun bilincine varılması, bunu ortaya koyan delillerin kamu yöneticilerine anlatılmasıyla sağlanacaktır.

B. Halk Kütüphanelerinin Hedef Amaç ve İşlevleri

Açısından Bütçe

Yukarıda belirlemeye çalıştığımız halk kütüphanelerinin hedef, amaç ve işlevlerini yerine getirerek, topluma istenilen yerarı sağlayabilmeleri için gerekli mali kaynakların sağlanması zorunludur. Çünkü; halk kütüphanelerinin üzerlerine düşen görevleri yapabilmelerinde bütçe en büyük rolü oynamaktadır.

Halk kütüphaneleri, durumları, yapıları ve mali kaynakları ile toplumun farklılık gösteren gereksinmelerini karşılamak için vardır.

Herkes eğitim ve boşzamanı değerlendirmek ya da günlük uğraşlarında yardımcı olması için kitap ve diğer bilgi ileten ortamlara gerek-

sinim duyarlar. Bilgiye gereksinimi olan herkesin en kolay ulaşabileceği merkez halk kütüphaneleridir.

"Kütüphanelerimizin çalışmalarını aksatan maddi, manevi ve yönetim sorunlarını çözüme ulaştırmadan, kütüphanelerimize işlerlik kazandıramayacağımız kanısındayız."⁹

Kütüphaneler yapılan yatırımların insanların kafaca sağlıklı olmaları ile ilgili olduğu, bunun için de gözle açık seçik olarak görülmeyen bu yatırımların okumayı alışkanlık haline getirmiş insanlar getirmesine neden olacağı kesindir.

Az da olsa, her yıl sayıları artan ve görevleri bir hayli genişleyen halk kütüphanelerinin dermelerini zenginleştirmek gün geçtikçe zorlaşmaktadır.

Halk kütüphaneleri toplumun gereksinimlerine ayak uydurabildiği sürece vazgeçilmez iletişim merkezleri olarak toplumdaki yerini kuracaktır.

"Evrensel açıdan kütüphane kurumunun işlevsel doğrusu ise, kitapta simgeleşen bir biriktirme/koruma eyleminden giderek değişik türdeki kaynaklardaki bilginin hızla dolanım ve işlenmesini amaçlayan anlayışa yönelmiştir."¹⁰

Gıdasız yaşamın olmayacağı nasıl bir gerçek ise, kütüphanesiz bir gelişmenin olmayacağı da o kadar gerçektir. Olaya bu açıdan bakarsak halk kütüphanelerine vermemiz gereken önemi daha net bir şekilde görebiliriz.

Diğer toplumsal kurumlar gibi parçası bulunduğu toplumun içinde şekillenen ve gelişen kütüphanelerin işlevlerini yerine getirebilmeleri kendilerine ayrılan mali kaynaklarla orantılıdır.

"Kütüphaneciliğin gelişmesini köstekleyen en önemli âmil, mali güçlüktür. Çünkü, bina, pensonel, kütüphane malzemesinin temini gibi kü-

⁹ Osman Ersoy, "Kütüphaneciliğimizi Etkileyen Nedenler," TKDE, XXXII, (2, 1983), 50.

¹⁰ Özer Soysal, "Kütüphane Haftasının Düşündürdükleri," Türk Kütüphaneciliği, I, (2, 1987), 51.

tüphaneciliğin en hayati, en öz meselesi bu güçlük ortadan kaldırılabilirdiği takdirde hal yoluna girsektir."¹¹

Çünkü bir halk kütüphanesinin kurulması ve etkinliğini sürdürebilmesi için sürekli bir mali destek gereklidir. Temelde kütüphane bir hizmet birimidir. Hiçbir zaman mali gelir getiren kaynak değildir. Ancak son yıllarda yetişmiş insan gücünün mali kaynakları artırmadığı, en iyi şekilde değerlendirilmediği ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirilmediği önemli bir etken olduğu ve insanların yetişmesine yatırım yapmanın kaçınılmaz olduğu düşüncesi giderek daha da belirginleşmektedir. Bu açıdan insana yönelik hizmet birimi olan halk kütüphanelerinin yetişmiş insan gücünü yaratarak ekonomik kalkınmayı destekleyeceği yani mali kâr sağlayacağı sonucuna götürecektir.

Halk kütüphanelerine ayrılan ödemeler bu noktada önem kazanmaktadır. Bu kütüphane türünün insan gücünün yetişmesine, yetişmiş insan gücünün de mali kaynakların geliştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesine sağladıkları yararlar, halk kütüphanelerine yatırım yapmayı zorunlu kılmaktadır.

Shultz, "tüketim olarak tanımlanan harcamaların çoğu aslında beşeri sermayeye (yetişmiş insan gücüne) yapılmış birer yatırımdır"¹² diyerek halkın eğitilmesi, bilgi ve görgülerinin artırılması amacıyla yapılan tüm harcamaların, temelde insan gücünün yetişmesine yönelik yatırımlar olduğunu vurgulamıştır. Halk kütüphanesi hizmetlerinin yararlarının toplum kalkınmasına etkileri nedeniyle mali kâr sağlayan yatırımlar gibi etkiler yaratarak, gelecekteki gelişmeleri ya da bireylerin sosyo-ekonomik düzeylerini, dolayısıyla toplumun gelişmesini sağlayacaklarından bilgi ve yeteneklerin geliştirilmesi için yapılan harcamalar tüketim olarak kabul edilmemelidir.

¹¹ Necmeddin Sefercioğlu, "Halk Kütüphanelerimizin Dertleri," TKDE, VIII, (1, 1959), 27.

¹² Neclâ Çömlekçi, Türkiye'nin İktisadi Kalkınmasında Eğitimin Rolü, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1971, 10.

Halk kütüphanesi hizmetlerinin para yiyen bir hizmet sektörü olarak görülmesi, gerekli mali kaynağın her zaman yeterli düzeyde sağlanamamasına yol açar. Bu da, halk kütüphanelerinin yükümlendikleri görev ve işlevleri yerine getirmelerini olumsuz yönde etkiler. Bu kurumlar yeterli ve düzenli bir bütçenin sağlanmasıyla daha önce belirlemeye çalıştığımız görev ve işlevlerini yerine getirebilirler.

Halk kütüphanelerinde ve tüm kütüphanelerde hizmetin temel aracı olan materyallerin sağlanması büyük mali kaynağı gerektirmektedir. Günümüz bilgi kaynaklarındaki çeşitlenme ve gelişme, kütüphanelere materyal sağlama için ayrılan ödeneklerin daha da artırılmasını gerektirmiştir.

Bilim ve teknolojinin olağanüstü gelişmesi sonucu geleneksel kütüphane materyalinin ve çehresinin değiştiğini görüyoruz. Bunların bazılarında günlük hayatta değişik yaklaşımla yararlandığımız için, kütüphane materyali olarak kullanıldıklarını görmek çarpıcı hatta bazen yadırgatıcı gelmekle birlikte, halk kütüphanesinin bireyin yaşamıyla ne denli iç içe olduğunu vurgulamaları açısından son derece ilginçtir.¹³

Çağımızın ilerleyen teknolojisi ve giderek artan bilgi gereksinimi kütüphane kurumunu etkilemiş, doğal olarak harcamaları da artırmıştır. Kütüphanelerde yer alması kaçınılmaz çok çeşitli materyal türleri ve hizmet biçimleri kütüphane harcamalarını artırmıştır. Gerekli ödenek sağlanmadığında halk kütüphanelerinden beklenen hizmetler alınamayacaktır.

Kütüphaneler kendilerini oluşturan toplumu yansıtır¹⁴, kütüphaneler toplumun değişmesine ayak uydurabildikleri ölçüde başarılı olmaktadır ve olacaktır.¹⁵

Halk kütüphaneleri sadece bir kitap deposu olmayıp, halka çeşitli

¹³Tülin Sağlamtuğ, "Halk Kütüphaneciliğinde Gelişmeler ve Türkiye," Kütüphanecilikimiz Üzerine Görüşler 1987, Ankara: T.C. KTB Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 1987, 65.

¹⁴Joseph Lauer, "Public Libraries and Social and Economic Characters: An International Comparison Over Time," Journal of Library History, 19 (1984), 213.

¹⁵Sağlamtuğ, Aynı, 62.

eğitim ve kültür olanakları sunma ve isteyene bilgi verme yolunda bir seri hizmeti gerçekleştirme, özellikle ülkemizde hizmetlerini tanııtma ve herkese ulaştırma yolunda çaba sarfeden bir toplum merkezi olma durumundadırlar.

"Her yaşta gerçekten bir şeyler öğrenmek isteyenler, yalnız tek materyalle yetinmezler, pek çok materyalden yararlanmak zorundadırlar."¹⁶

Kütüphaneyi oluşturan tüm öğeler ne kadar yeterli olursa olsun, hizmeti tanııtma, yayma için yeterli ödenek sağlanmadığı sürece de, kütüphane işlerliğini yitirecektir. Bunun yanında yeni materyallerin sağlanabilmesi, hizmete süreklilik kazandırılabilmesi yine yeterli bir bütçe politikasıyla gerçekleştirilebilecektir.

Değişen ve gelişen toplumla, halk kütüphanesi anlayışı da değişikliğe uğramış, okuyucu/kullanıcıların istekleri değişmiş, sayıları artmış, hizmete sunulan materyaller değişerek çeşitlenmiş, teknolojinin getirdiği yenilikler halk kütüphanesini dolayısıyla hizmetlerini, kullanıcılarına etkilemiştir. Kütüphane sadece kitapların bulunduğu yer olmaktan çıkıp, her türlü eğitici ve kültür hizmeti veren iletişim merkezi olma durumuna geçmesiyle, kütüphane binası anlayışı da değişirken verilen hizmetin türleri ve hizmet anlayışı da gelişmiştir.

Bütün değişmeler, halk kütüphanelerine ayrılan mali kaynağın artırılmasını zorunlu kılmıştır. Halk kütüphaneleri de bu değişimden ve sonucu olan çeşitli gelişmelerden ayrı tutulamazlar.¹⁷

Çünkü toplumun okul dışı eğitimini etkili bir biçimde destekleyen kuruluş 'halk kütüphaneleri'dir. Bu ise, kütüphane dermelerini nitelik ve nicelik bakımından geliştirme, daha iyi hizmet verme, hizmeti yaygınlaştırma da hiçbir mali fedakârlıktan kaçınmamamız gerektiğini göstermektedir. Halk kütüphanesinden istenilen hizmeti verebilmesinin bütçe ile yakın ilgisi olduğunu, bu iş için ayrılan bütçe ile orantılı olarak

¹⁶ Aynı, 65.

¹⁷ Aynı, 63.

hizmetlerin gelişebileceğini göstermektedir. Kütüphaneyi ve hizmetini oluşturan en önemli etken bütçedir. Mali kaynaklardan yoksun bir halk kütüphanesinin işlevlerini yapması düşünülemez.

"Halk kütüphanesi hizmetinin oluşturulması ve yaygınlaştırılması-
nın temelinde yatan en önemli şey paradır. Para yok ise halk kütüphanesi hizmetini de gereğince yaygınlaştırmak mümkün değildir."¹⁸

Bu durumda bir kütüphaneyi herşeyiyle dört dörtlük kurmak yetmeyecektir. Kendisine yüklenen işlev ve görevleri yerine getirebilmesi için mali kaynaklara son derece gereksinim vardır. Verilen hizmet karşılıksızdır. Çünkü hizmette toplum yararı sözkonusudur.

Kısaca, halk kütüphanelerinin işlev ve görevlerini yerine getirebilmesi, kendilerine sağlanan mali kaynaklar oranında olacaktır. Bunun için çok iyi bir politika belirlenmeli ve bu politika içinde halk kütüphanelerine yüklenen görevler kadar bütçe ayrılmalıdır. Bu oran kurulmadığı sürece, halk kütüphaneleri işlevlerini yerine getiremeyecek, toplumun gereksinmelerini karşılayamayacaktır. Bu durum sonuçta toplumu etkileyecek, kapatılması zor yaralar açacaktır. Çünkü eğitim ve kültür - de oluşacak açık, kapatılması en güç noksanlıktır.

Halk kütüphanelerinin işlev ve görevleri, toplum yapısının geliştirmeye yöneliktir. Bunun gerçekleşmesi için gereken mali destek sağlanmalıdır ki, bu kütüphanelerden beklenen yararlar elde edilebilsin. Halk kütüphaneleri toplumun, toplum ise halk kütüphanelerinin gelişmesini sağlayabilmelidir. Yani halk kütüphaneleri daima kendini yenileyen ve hizmetleri sürekli olması gereken kurumlardır. Sürekli hizmet veren ve kendini yenilemesi gereken halk kütüphaneleri için mali kaynakların gereklilik ve önemini tartışmak yerine, en iyi şekilde işlevlerini yerine getirerek amaçlarına ulaşmaları için gereken mali kaynaklar verilmeli veya sağlanmalıdır. Çünkü sadece halk kütüphanelerinin işlev ve amaçlarını belirlemek, onların var olabilmeleri için yetmeyecek, yeterli kadar mali kaynakla desteklemek gerekecektir.

¹⁸

Bengü Çapar, "Halk Kütüphanesi Hizmetinin Yaygınlaştırılması ve Planlanması," Türk Kütüphaneciliği, I, (2,1987), 60.

C. Halk Kütüphanelerinde Bütçenin Gereği ve Önemi

Bundan önceki kısımda bütçenin halk kütüphanelerinin hedef, amaç ve işlevlerine etkileri üzerinde durulmuştur. Bu kısımda da, halk kütüphanelerinde bütçeye niçin gerek duyulduğu ve önemi üzerinde durularak, Türkiye'deki halk kütüphanelerine vermemiz gereken önemi vurgulamamıza yardımcı olacaktır.

Halk kütüphaneleri, durumları, yapıları ve kullanabildikleri ekonomik kaynaklar bakımından, çok farklılık gösteren toplumların ihtiyaçlarına cevap vermek için vardır.¹⁹

Bütçe kavramı, belirli bir zaman içerisinde gelirler ile giderlerin birbirine eşit tutulması, uyumlu bir denge sağlanması olarak ortaya çıkmıştır. Bu kavram insanların yaradılışlarından bu yana hayatlarının bir parçası olmuş ve yaşamlarında uymak zorunda oldukları bir takım kurallar getirmiştir. İhtiyaçların sınırsız, kaynakların sınırlı olması, insanı ihtiyaçlarını gidermede mali kaynakları belirli ölçülerde kullanmaya itmiştir. Özellikle para ekonomisine geçişten sonra bütçe yapma gereksinimi çok daha belirgin duruma gelmiştir. Bugünkü anlamda bütçe hukuki, siyasi, ekonomik ve sosyal yönleri ile devlet yönetiminin ve kamu hizmetlerinin bölünmez bir parçası olmuştur.

Devlet bütçesi, toplumun müşterek gereksinimleri ve gelişmişlik düzeni ile ilgili olarak, kamu kuruluşlarınınca gerçekleştirilecek hizmetlere ilişkin harcamaları ve bu harcamaların kaynaklarını gösteren bir belgedir.

Bütçe aracılığı ile kütüphane hizmetlerine etki etmek ve ona yön vermek mümkündür. Bütçe harcamaları azaltılarak kütüphane kurumunun toplum dışı bırakılabileceği gibi, gerekli ödenek sürekli ve istikrarlı bir şekilde sağlanarak da, toplumdaki yeri korunabilir. Toplumun kendisini yetiştirmesi teşvik edilerek, ekonomiye ve sosyo-kültürel kalkınmaya katkıları sağlanabilir.

Devlet bütçesinin ve kamu harcamalarının temelini, toplumun ortak

---

¹⁹ Halk Kütüphaneleri İçin Hizmet ... , Aynı, II.

gereksinimleri ve sosyal gelişmişlik düzeyinin yükseltilmesi oluşturur. O halde halk kütüphaneleri ödeneklerinde; halkın daha iyi eğitilmesi, daha modern bir hayat yaşayabilmesi, hızla gelişen çağımızda yeni gelişmelere uyum sağlayabilmesi için gerekli halk kütüphanesi hizmetlerinin sağlanması esas alınmalıdır.

Toplumların kültür seviyelerinin yükselmesi, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler halk kütüphanelerine daha büyük görevler yüklemektedir. Halk kütüphaneleri bu görevleri bütçeleriyle yerine getirmek sorununda olduğu için bu görevler arttıkça halk kütüphanelerine ayrılan bütçe ödeneklerini de artırmak zorunluluğu doğmuştur. Özellikle günümüzdeki yayın artışı, bilgi kaynaklarındaki çeşitlenme ve gelişme, teknolojinin getirdiği iletişim araçları, halk kütüphanesi hizmetlerinin nitelik ve niceliğini değiştirmiş, halk kütüphanesi hizmetlerini süratle artırmıştır. Bu kütüphanelerin yüklendiği hizmetlerin anoak bütçe aracılığı ile verilebileceği kuşkusuzdur.

Bütçede yer almayan bir hizmet için harcama yapılamayacağından, halk kütüphanelerinin bütçeleri hazırlanırken, verilecek hizmetler özenle saptanmalıdır. Çünkü halk kütüphanelerinin izleyecekleri politikaları onlara sağlanan mali kaynaklar belirleyecektir. Bu da bütçenin hizmetin yaygınlaştırılmasında ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Bazı toplumsal gereksinimler vardır ki, nasıl bir politika izlenirse izlensin, önemli değişiklikler yapılması imkan dahilinde değildir. İşte bunlardan birisi de eğitim, dolayısıyla halk kütüphaneleri bütçe politikasıdır. Yeni materyaller, özellikle popüler yayınların zamanında sağlanabilmesi ve kullanıcıların hizmetine anında sunulabilmesi yeterli bir halk kütüphaneleri bütçe politikası ile gerçekleştirilebilir.

"Devletin finansmanını üzerine alarak yürüttüğü sosyal faaliyetlerden birisi de eğitimidir. Sosyal bir mal olarak eğitimin topluma sağladığı dolaylı faydalar Devletin eğitim hizmetlerini üstlenmesinin nedeni olmuştur."²⁰

²⁰ Ayşe Berrin Dikmelik, Türkiye'de Üçüncü ve Dördüncü Plan Döneminde Eğitim Harcamalarının Gelişimi. Ankara: T.C. MEB Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 1987. 11.

İnsan düşüncesinin ve fikirlerinin kayıkları ile yaratıcı hayaaal gücünün ifadesini herkesin serbestçe yararlanmasına sunan²¹ eğitim kurumu olarak halk kütüphanesi hizmetlerini devletin üstlenmesinin nedeni, toplumda bilgili, kültürlü insan gücünün yetişmesine ve sosyo-ekonomik kalkınmaya sağladıkları büyük katkıdan dolayıdır.

Toplumun ortak gereksinimi olan bir kısım hizmetlerin devlet tarafından yerine getirilmesi zorunluluk haline gelmiştir. Çünkü bu tür hizmetler kişiler veya özel sektörler tarafından sağlanamazlar. Halk kütüphaneleri hizmetlerinden herkesin hiçbir ayırım gözetmeden yararlanması sözkonusu olduğundan, sosyal adalet ilkesine yönelik bir hizmettir. Onun için de bu hizmeti en iyi şekilde devletin organize ve finanse edeceği, başka yollardan sağlanamayacağı kuşkusuzdur. Bunun için de halk kütüphaneleri birer eğitim kurumu olarak devletin desteğinden yoksun bırakılmamalıdır.

Halk kütüphaneleri her türden kültür verilerine ve kültür çalışmalarına kendi içlerinde yer verebilen bir anlayışı benimsemelerinden sonra, bilgi ve kültürün paylaşılması, kültür varlığının bütün vatandaşlara ulaştırılması konusunda toplumların ellerinde bulunan en yaygın, en sürekli ve temel ortamlar olma niteliğini kazanmışlardır.

İşte bu gelişmeler kütüphanelerin devlet tarafından korunmalarına ve giderlerinin kamu bütçesinden karşılanmaya başlanmasına yol açmış ve böylece kütüphanelerin son yüzyıl boyunca, önceki yüzyıllarla kıyaslanamayacak bir atılım yapabilmeleri sağlanmıştır.

Halk kütüphanesi hizmetleri, sadece kişisel gelişmeyi sağlamak için değil aynı zamanda toplumun ekonomik büyümesini sağlamak için başvurulan önemli bir araçtır. Bu nedenle de, çoğu ülkelerde doğabilecek sakıncaları gidermek amacıyla halk kütüphanesi hizmetleri bir devlet görevi haline gelmiştir. Unesco da adı geçen bildirgesinde; "Halk kütüphanelerinin kurulması ve sürdürülmesi, ülke çapında ve yerel düzeyde bir hükümet işidir"²² diyerek bu hususu vurgulamıştır.

²¹ Çapar, Aynı, 55.

²² Campbell, Aynı, 211.

Üike kalkınmasını sağlayacak en önemli unsurlardan birisi olan insan gücünün yetişmesinde, halk kütüphanelerinin etkin rolü bilinmektedir.

"Halk kütüphanesi, dinlendirici ve eğlendirici kitaplar sunarak insanların ruhunu tazelemekte, öğrencilere yardımcı olmak ve güncel teknik, bilimsel ve sosyolojik bilgileri sağlamakla yükümlüdür."²³

Halk kütüphanelerinin hedef ve amaçlarının belirlenmesi ile bugünkü durumları incelenerek, toplumun sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkıları sağlamak için, giderlerini karşılayacak mali ödeneklerin iyi hesaplanması gereklidir. Çünkü; günümüzde, yayın fiyatlarının nüfusun büyük bir kesimini oluşturan grubun gelir düzeyine göre çok yüksek olması, bilgi kaynaklarının gelişmesi, halkın bunlara kendi çabalarıyla ulaşamayacağını göstermektedir. Bundan dolayı da halk kütüphanelerinin toplumun gereksinmelerine cevap verecek şekilde geliştirilmeleri gerektiği ortaya çıkmıştır. Bunun için devlet tarafından önlemler alınmalıdır.

Milli kültür hizmetlerinden olan halk kütüphanelerinin ana devlet politikası olarak benimsenmesi, herşeyin üstünde görülmesi, buna göre organize edilmesi ve yürütülmesi kaçınılmazdır.

"Böylece yurdumuzun her yerine kütüphane hizmetinin ve bunların ihtiyaç duyuracağı okuma materyalini etkili ve sürekli biçimde ulaştırmak mümkün olacaktır."²⁴

Temelde halk kütüphanesinin herşeyden önce sosyo-ekonomik ve kültürel bir yatırım olduğunda birleşmelidir. Konusu ve amacı insanlara hizmet vermek olan halk kütüphaneleri; sosyal, kültürel ve eğitimsel açıdan doğrudan toplumla ve kişilerle ilgilidir. Sosyal, kültürel ve eğitimsel işlevleriyle kişilere ve dolayısıyla toplumlara hizmet verir. Bu hizmet kurumları, devletine ve milletine bağlı, insanlık sevgisine sahip kişiler yetiştirmek ve bunu en iyi şekilde gerçekleştirmek amacı güderler.

²³ Halk Kütüphaneleri İçin Hizmet ... Aynı, 75.

²⁴ Necmeddin Sefercioğlu, Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanı, "XVIII. Kütüphane Haftası'nda Yaptığı Konuşma," TKDE, XXXI, (2, 1985), 51.

Bu açıdan, "eğitim, kültür ve bilgi aktarımı için demokratik bir kuruluş"²⁵ olan halk kütüphanelerinin fonksiyonlarının saptanmasında o toplumu oluşturan demokratik organların, kurumların ve çevrelerin görüşleri, istekleri, eğitimleri ve gereksinimleri rol oynayacaktır.

Halk kütüphanesi hizmetlerinde istenilen düzeye varılamamasının nedenlerini bir ölçüde nitelik ve nicelik verilerine dayanmadan yapılan kütüphane planlamasında, bir ölçüde de mali kaynak yetersizliğinde aramak gerekir.

"Bir ülkede halk kütüphanesi hizmetinin yaygınlaştırılması ve biçimlendirilmesindeki en önemli etken nüfustur; çünkü halk kütüphanesi hizmeti temelde nüfusun eğitilmesi ile ilgili bir hizmettir."²⁶

O halde, halk kütüphanelerine ödenek ayırırken ülkenin nüfus yapısı ve gelişimi de dikkate alınmalıdır. Ülke nüfusunun durumu, halk kütüphanelerine ayrılacak mali kaynakların boyutunu belirlemede etkin rol oynayacaktır. Çünkü halk kütüphanesi hizmeti nüfusun eğitilmesine yöneliktir.

Ülke nüfusunun eğitilmesi için var olan halk kütüphanelerinin derme artışına ve hizmetin yaygınlaştırılmasına yarayacak belli ölçülerde göre bütçe ayrılması ve bunun program bütçede belli bir alt bölümde gösterilmesinde yarar vardır. Öyleki, derme geliştirmek üzere ve hizmet verme için ayrılan para hiçbir biçimde hiçbir kimse tarafından başka amaçlar için harcanmasın.

Ülkelerin milli gelirdeki artışın üçte birinden az kısmı sermaye ve emek miktarının artışı sonucu sayılabilir. Geri kalan ise yapılan ıslâhattan meydana gelmektedir ki, bunların en önemlisi, sağlık tedbirleri, eğitim, bilim ve teknolojiye yeni kaynakların harekete geçirilmesi (bunlarda geniş ölçüde bir eğitim sisteminin eseridir) suretiyle insan varlığının randımanının artırılmasıdır.²⁷

²⁵ Halk Kütüphaneleri İçin Hizmet ...; Aynı; 74.

²⁶ Bengü Çapar, "Halk Kütüphanesi Hizmetinin Nüfus Açısından Planlanması," TKDB, XXXIV (4, 1985), 168.

²⁷ Türkiye'de Yükseköğretim Reformu ve İnsangücü Potansiyeli. Ankara: DPT Sosyal Planlama Başkanlığı, 1986. 81.

Burada da belirtildiği üzere, nüfusun eğitilmesiyle ilgili olan halk kütüphanesi hizmetleri yetişmiş insan gücü potansiyeli yaratmayı hedef almıştır. Halk kütüphanelerinin toplumda istenilen etkiyi yaratabilmeleri bir ölçüde onlara verilen önem çerçevesinde olacaktır. Bir bütün olarak böyle bir hizmeti oluşturabilmenin en etkili yolu ise bu hizmetin planlanmasının yapılarak, gerekli ödeneklerin sağlanmasından geçecektir.

D. Çeşitli Ülkelerde Halk Kütüphanelerinin

Mali Kaynakları

Halk kütüphanelerinde mali kaynakların gerekliliği ve önemi konusunda verilen bilgilerden sonra kısaca çeşitli ülkelerde halk kütüphanelerinin mali kaynaklarının nerelerden ve nasıl sağlandığı konusunda bilgi verilmesi, ülkemizle karşılaştırma yapma olanağını doğuracağı için gerekli görülmüştür. Burada yönetim sistemleri ya da ülkenin halk kütüphaneleri örgütü açısından farklılık gösteren çeşitli ülkelere örnekler verme yoluna gidilmiştir.

1. Avustralya

Avustralya Kütüphane(ciler) Derneği, 1969 yılında, halk kütüphaneleri standartlarının hazırlanması amacıyla bir komite oluşturmuş ve komite tarafından hazırlanan 'Interim Minimum Standards for Public Libraries (Halk Kütüphaneleri İçin Geçici Asgari Standartlar) adlı doküman Dernek tarafından benimsenerek 1972 yılında yayınlanmıştır. Komite, Federal Hükümetin desteği olmaksızın, Avustralya'da kütüphane hizmetlerinin önerilen standartların düzeyine ulaşmasının olanaksız olduğu görüşüne varmıştır.²⁸

Komiteye göre, halk kütüphanesi hizmetlerinden herkes ücretsiz olarak yararlanmalı, kütüphane hizmetinin maliyeti eyalet hükümeti ve mahalli hükümet tarafından paylaşılmalıdır. Eyalet katkısı, nakit para

yardımı, kitap yardımı, hizmet yardımı veya hepsinin karışımı şeklinde olabilmelidir.

Bunun yanında mahalli hükümetlere, halk kütüphaneleri için bir politika belirlemeleri ve bunu güncel tutmaları konusunda yetki verilmekte, nasıl örgütlenmesi gerektiği konusunda önerilerde bulunmuştur.²⁹

2. Belçika

Belçika'da mevcut kütüphane yönetimi 1921 tarihli bir yasaya dayanıyor. Anılan yasaya ülkedeki kültür bakanları yürütüyor. Belçika'da dil topluluklarının her biri için ayrı iki kültür bakanı var; birisi Fransız Kültürü Bakanı, diğeri Flaman Kültürü Bakanı. Ülkede ayrıca iki de eğitim bakanı bulunuyor, Ancak, birleşik bir Eğitim ve Kültür Bakanlığı da var.

Bakanlığın 'Service des Bibliothèques Publiques' (Halk Kütüphaneleri Servisi) adlı bölümü halk kütüphanelerinin geliştirilmesinden sorumlu. (Aşağıda verilen bilgiler özellikle Fransızca konuşan bölgeler için geçerlidir. Flamanca konuşulan bölgelerdeki düzenlemeler her zaman aynı değildir.)

Her yıl, Halk Kütüphaneleri Bölümü'nün tavsiyesine uygun olarak seçilen kitap alımlarının maliyetini karşılamak üzere beğenilen halk kütüphanelerine bakanlıkça yardım ediliyor. Şef kütüphaneciler ile şef yardımcı kütüphanecilerin maaşlarının bir bölümü de hükümet tarafından ödeniyor. Kütüphanelere yapılan yardımlar, bölgenin özelliklerine ve diğer faktörlere bağlı olarak değişiyor. Ayrıca, kütüphanenin etkinliği konusunda müfettişlerce hazırlanan değerlendirme raporları da dikkate alınan hususlardan birisi.

Devlet ödeneği alabilmek için, bir kütüphanenin birinci derecede önem taşıması, en az 10.000 ciltlik bir kitap mevcudu bulunması, yılda 30.000 kitap ödünç vermesi, bir okuma salonuna sahip olması ve en az bir kütüphaneci ile bir yardımcı personel geliştirmesi gerekmektedir.

Daha üst düzey önem taşıyan bir kütüphane kategorisi ayrıca ek

²⁹ Aynı, 151.

ödenek alabilmektedir. Ödeneklerin toplamı, en fazla cari giderlerin yüzde 50'si kadardır. Bu katagorideki bir kütüphanenin kitap dermesinin en az 20.000, yıllık ödünç verme sayısının en az 50.000 olması, kütüphanenin haftada altı gün, en az otuz saat açık kalması, bir okuma salonu ile bir danışma bölümü bulunması ve bir kütüphaneci ile birkaç yardımcı kütüphaneci çalıştırması gerekmektedir.³⁰

Cezici kütüphaneler, ödünç verdikleri kitap sayısı ile ziyaret ettikleri yer sayısına göre ödenek alabilmektedirler. Harcamaların yüzde 40'ı ile 50'si arasında değişen diğer devlet yardımları da vardır. Bunlar başka amaçlara yönelik olarak tahsis edilmektedir. Söz gelişi donanımın yenilenmesi veya geliştirilmesi, gençlerle ilgili hizmetlerin örgütlenmesi, plâk ve film kütüphanelerinin oluşturulması gibi.

Yukarıda belirtilenler, bir kütüphanenin etkinliğini ölçmekte kullanılan çok genel standartlardır.³¹

Bunun yanında Belçika'da; halk kütüphaneleri binalarını genişletmek, onarım, donatım konusunda devletten ödenek almak için somut standartlar da vardır. Devlet bu gibi durumlarda asgari standartları dikkate alarak ödenek vermektedir.

1969'da hazırlanan yeni kütüphane yasa tasarısı ilgili bakanlığa sunulmuştur. Bu yasada öngörülen hususlardan birisi de;

Halk kütüphanelerinin kurulması, modernizasyonu, geliştirilmesi ve yürütülmesi için gereken harcamaların (harcanan mali kaynakların) Eyalet, iller ve mahalli yönetimler arasında daha iyi dağıtılmasının sağlanmasıdır. Böylece, kütüphaneciler daha ileri bir kütüphane yasasının desteğine ve daha iyi eğitim olanaklarına kavuşacaklardır.³²

Belçika'da halk kütüphanelerinin mahalli idareler tarafından kurulduğu ve mali kaynaklarının da onlar tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında devletten ödenek de almaktadırlar. Ancak kütüphanelerin devletten ödenek alabilmeleri belirlenen standartlara bağlanmıştır. Belirlenen standartlara halk kütüphanelerini ulaştığında

³⁰ Aynı, 159.

³¹ Aynı, 159-160.

³² Aynı, 166.

devlet onlara ödenek vermektedir. Ayrıca halk kütüphanesi harcamalarının eyalet, iller ve mahalli yönetimler arasında daha iyi paylaşılmasını sağlamak için 1969'da bir yasa tasarisinin da hazırlandığı belirtilmektedir. Kiseoca, Belçika'da halk kütüphanelerinin mali kaynakları devlet ve yerel yönetimler arasında paylaşılmaktadır. Bunun içinde yasal çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır.

3. Fransa

Fransa'da varlıklarını 19. yüzyıl başlarındaki yerel yönetimlere borçlu olan büyük ve ünlü belediye kütüphaneleri de mevcuttur. Bunlar 'bibliothèques classées (klasik kütüphaneler)' olarak nitelendirilmiştir. Bu kurumların kütüphanecileri Milli Eğitim Bakanı tarafından atanıyor ve ücretlerinin yüzde 40'ı ile yüzde 60'ı arasında değişen bir oranı belediyelerce karşılanıyor. Daha küçük kasabalarda devletin katkısı daha yüksek oluyor. 'yardımcı-kütüphaneci' olarak adlandırılan ikinci dereceden kütüphaneciler ise tamamen belediyelerce atanıyor ve ücretleri ödeniyor.³³

Yerel yönetimin, halk kütüphanesi hizmetini geliştirme konusunda yasal hiçbir yükümlülüğünün olmadığı, yakınlarında böyle bir yasal zorunluluk olacağına dair bir işaretin bulunmadığı, bu yüzden de merkezi hükümetin doğrudan ve dolaylı yollarla halk kütüphanelerinin gelişmesini teşvik ettiği belirtilmektedir.³⁴

Merkezi hükümetin belediye kütüphanelerine para ve kitap yardımı yaptığı, bu yardımın belediyelerin yaptığı harcama oranlarına göre arttığı belirtilmektedir. Önceleri yüzde 35 dolayında olan para yardımının, son yıllarda yüzde 50'ye kadar çıktığı, yardımın amacının belediyeleri yeni merkezi kütüphaneler ve şube kütüphaneleri açmaya ve kütüphane hizmeti sunmaya özendirmek, bunun yanında amaçlanan başka bir olgunun da gezici kütüphane hizmetinin geliştirilmesi olduğu ifade edil-

³³ Aynı, 184-185.

³⁴ Aynı, 185.

mektedir. Devlet tarafından finanse edilen 'Merkezi Ödünç Verme Kütüphaneleri' Kütüphaneler Müdürlüğü tarafından yönetildiği, bu kütüphanelerin en büyük yerel yönetim birim olan il düzeyinde oluşturulduğu bilinmektedir.³⁵

1966 yılında, zamanın Başbakanı M. Georges Pompidou başkanlığında kurulan bakanlıklararası bir komite halk kütüphanelerinin durumu ve geliştirilmesi yollarının aranması konusunda bir araştırma başlatmış, aynı zamanda kütüphaneler müdürü ve milli kütüphane yöneticisi olan M. Etienne Dennerly başkanlığındaki bir çalışma grubu durumu yakından incelemiş ve 1968 yılında bir rapor hazırlanmıştır.³⁶

Çalışma grubu, raporunun bir yerinde; bütün halka okuma olanağı sağlanması kavramı, bütün halka eğitim imkanı verilmesi ile eşdeğer anlamda kabul edilmelidir. Devlet nasıl ki her yurttaşına parasız temel eğitim sağlıyorsa, her vatandaşın kitaplara, ücretsiz olarak erişmesini sağlamak da devletin görevidir. Bu kitapları okumak vatandaş için eğlendirici ya da yararlı olabilir; her ikisi de kişinin kendini geliştirmesi ve toplum içindeki rolüne daha iyi hazırlanmasına katkıda bulunur.³⁷

Çalışma grubunca öngörülen idari önlemlerin büyük bir kısmı ki, bunların arasında merkezi hükümetin daha çok yatırım ve cari harcama yardımıyla bulunması da yer almıştır. 1972-1975 yıllarını kapsayan Altıncı Milli Plan ile benimsenmiş ve uygulanmış; kütüphaneler müdürlüğünün emrine daha çok fon ayrılmıştır. Bu tarihten itibaren belediyelerce kütüphane binası programı büyük ölçüde genişletilmiş, kırsal kütüphane programları hızlandırılmıştır.³⁸

Fransa'da halk kütüphanelerinin mali kaynak sorununun, yerel ve merkezi yönetim arasında çözümlenmektedir. Halk kütüphanelerinin geleneksel yapısı içinde mali sorumluluğunu yerel ve merkezi idareler paylaşmış, temelde ise halk kütüphanelerinin mali sorumluluğunu yerel yöne-

³⁵ Aynı, 185-186.

³⁶ Aynı, 186.

³⁷ Aynı, 188.

³⁸ Aynı, 191.

timler üstlenmiş durumdadır. Yerel yönetimin yaptığı harcamaya göre merkezi idare katkıda bulunmaktadır. Merkezi yönetimin son yıllarda katkısının arttığı da gözlenmektedir. Devletin halk kütüphanelerin geliştirmek için kütüphaneler müdürlüğünün emrine daha fazla fon ayırma yoluna gittiği anlaşılmaktadır.

4. Yeni Zelanda

Hal kütüphanesi standartları Yeni Zelanda'da Kütüphaneciler Derneği tarafından 1966 yılında yayınlanmıştır. Standartlar güncel olarak yenilenmektedir. Yeni Zelanda'da dünyada çok nadir bulunan kitap dermesi içinde 'kiralık derme' biçiminde para karşılığında ödünç alınabilen bir uygulama vardır. Bu uygulama hazırlanan standartları etkilemiş ve bunun içinde bazı ölçütler getirilmiştir.

Adı geçen standartta; mali kaynakların sağlanması yerel ve merkezi yönetimlerin ortak sorumluluğuna olduğu ve hizmetin yeterli olması için asgari bir mali desteğin mevcut olduğu belirtilmektedir.

Standartların ekinde (1965 fiyatlarıyla), asgari standartlara uygun bir kütüphane hizmetinin muhtemel giderleri ve bu düzeyde bağımsız hizmet sunamayan çok küçük kütüphaneler için geçici standartlara uygun bir kütüphane hizmetinin muhtemel harcamaları konusunda tahmini hesaplara yer verilmektedir. Küçük yerleşim birimlerinde yerel yönetimlerce yapılan harcamalar, Bölge Kütüphane Hizmeti Bürosu tarafından ayrı olarak yapılan yardımla desteklenmekte, böylece asgari standartlar ile geçici standartlar arasında kalan kütüphaneler için aradaki açık kapatılmaktadır.³⁹

Yeni Zelanda'da halk kütüphanelerinin mali kaynaklarını sağlama yolları 1966 yılında yayınlanan standartlar içinde yer almıştır. Bu standartların da sürekli olarak yenilendiği belirtilmektedir. Belirlenen standartlarda halk kütüphanelerine mali kaynak sağlanmasının yerel ve merkezi yönetimin sorumluluğuna olduğu anlaşılmaktadır.

³⁹ Aynı, 253-262.

5. İsveç

İsveç halk kütüphanesi sistemi, Avrupa'nın ve muhtemelen dünyanın en gelişmiş kütüphane sistemi olarak tanımlanmaktadır.

Kütüphane harcamalarını karşılamak üzere devlet yardımı almak veya kütüphane binası projelerinde devlet onayı almak için asgari standartlara uyma zorunluluğu ortadan kalkıyor; çünkü bu tür yardımlara gereksinim duyulmuyor. Ayrıca, kütüphane hizmeti zaten asgari standardın çok üzerinde bulunuyor. Buna rağmen ülkede kütüphane hizmeti açısından dengesizlikler henüz ortadan kalkmış değil. Bazı kütüphaneler kişi başına 40 kron harcarken, bazıları 2 veya 3 kron ödeneğe sahip olabiliyor.

1960'lı yıllarda yeni bir yasa değişikliği yapılarak halk kütüphanelerine ayrı ayrı yardım sistemi kaldırılarak yerine fakir ve az gelişmiş bölgelere yardım esasına dayanan genel bir fon sistemi geliştirilmiştir.

Bu gelişme fonu ile sağlanan yardımlar sayesinde oldukça başarılı sonuçlar alınmış, daha sonra parlamento kararıyla bu proje yürürlükten kaldırılmıştır.⁴⁰

Gelişmiş bir halk kütüphanesi sistemi olan İsveç'te halk kütüphanesi hizmetlerinin asgari standartların üstünde olması dolayısıyla yerel idarelerin mali kaynaklarını karşıladığı halk kütüphanelerine devlet tarafından yardım kaldırılmıştır. Yerine fakir ve az gelişmiş bölgelere yardım esasına dayanan genel bir fon sistemi getirilmiştir. Bu geliştirme fonu sayesinde başarılı sonuçlar almış oldukları anlaşılmaktadır. Bu ülkede halk kütüphanelerinin mali kaynak sorununun çözümlenmiş olduğu görülmektedir.

6. Amerika Birleşik Devletleri

Amerikan Kütüphaneciler Derneği 1921 yılında, halk kütüphanesi hizmeti için milli düzeyde, asgari harcama standardını, kişi başına bir dolar olarak önermiştir.

⁴⁰ Aynı, 285-289.

Dernek 1933 yılında, içinde 'halk kütüphaneleri standartları'nın da yer aldığı ilk doküman kabul edilmiş ve uygulamaya konmuştur. Büyük ölçüde genel ifadelerin yer aldığı bu belgede zaman zaman nicelik belirten ifadelere de yer verilmiş ve o dönemde yaygın olarak kullanılmıştır. Kütüphane harcamalarında, kişi başına ortalama en az bir dolar birim maliyet hâlen geçerlidir; ancak gerçek rakam, hizmet sunulan toplumun büyüklüğü, yeri ve niteliğine (özelliklerine) bağlı olarak değişir. Sözgelimi, küçük şehirlerde, kişi başına bir dolardan daha çok harcama yapılması zorunlu olmaktadır. Ya da hizmet ve destek alanı genişletilerek birim maliyet düşürülebilmektedir.⁴¹

Amerikan Kütüphaneciler Derneği, 1943 yılında 'Halk Kütüphaneleri İçin Savaş Sonrası Standartları' adlı geniş kapsamlı bir doküman hazırladı. Buna göre; sınırlı ya da asgari hizmet için, (destek olarak sağlanması gereken) kütüphane harcaması kişi başına bir dolar; makul düzeyde iyi bir hizmet için bu harcama kişi başına birbuçuk dolar; üstün hizmet için ise kişi başına iki dolardır. Hizmet sunulan toplumun büyüklüğü ne olursa olsun, zorunlu olarak tanımlanan hizmetlerin yürütülebilmesi için gereken asgari toplam bütçe 25.000 dolar olup, sözkonusu kişi başına maliyet standartları 25.000'den az nüfusa hizmet sunan kütüphaneler için geçerli değildir.⁴²

Dernek komitesi, 1948 yılında 'Halk Kütüphanesi Hizmeti İçin Milli Plan (National Plan For Public Library Service)' adlı dokümanı yayınladı. Kütüphane hizmet birimlerinin geliştirilmesi ve örgütlenme modelleri üzerinde durulmaktaydı. Bunun yanında diğer konularla ilgili tavsiyelerde yer alıyordu. Daha önce bir kütüphane biriminin asgari yıllık harcamasının 25.000 dolardan 37.000 dolara çıkarılması gerektiği belirtiliyordu. Halk kütüphanelerinin etkin ve bütünleşik bir sistem şeklinde gelişmesi amacına hizmet etmek üzere; eyalet kütüphanesinin, liderlik niteliği, mali ödenek, destek hizmetleri ve kütüphane kaynakları bakımından güçlendirilmesi sağlanıyordu.⁴³

⁴¹ Aynı, 320.

⁴² Aynı, 320.

⁴³ Aynı, 321.

1950 yılında, 'Birleşik Devletlerinde Halk Kütüphanesi (The Public Library in the United States)' adlı çalışma yayınlandı. Bu çalışma, Amerikan Kütüphaneciler Derneği tarafından Carnegie kurumunun mali desteği ile yürütülen ve Sosyal Bilimler Araştırma Kurumu'na sunulan 'Halk Kütüphanesi Anketi' adlı geniş kapsamlı bir çalışmanın özeti ve sonuç bölümü idi.

'Halk Kütüphanesi Anketi' çalışması iki önemli gözlemi ortaya çıkarmıştı. Bunlar; (a) halk kütüphanesi hizmetinin yeterliliği, kişi başına yıllık harcama miktarı açısından belirlenemez, bu belirleme ancak 'kütüphane personelinin sayısı ve niteliği ile çağdaş kütüphane hizmetinin gerektirdiği kütüphane materyalinin türü ve miktarı' açısından yapılabilir; (b) yeterli hizmet için büyüklüğü ne olursa olsun bir halk kütüphanesinin yıllık bütçesi, en az 100.000 dolar olmalıdır.⁴⁴

1956 yılında, Amerikan Kütüphaneciler Derneği 'Halk Kütüphanesi Hizmeti' adı altında yeni bir tavsiye edilen standartlar paketi yayınladı. Aynı yıl 'Kütüphane Hizmetleri Kanunu' yürürlüğe girdi. Bu kanun ile, halk kütüphanesi hizmetlerinin desteklenmesi amacına yönelik federal hükümet yardım programı ilk kez benimsenmiş oluyordu.

1956 tarihli standartlar, oniki yıl önce önerilen standartlardan oldukça farklıdır. Sözgelisi, kişi başına kütüphane harcamaları, yeni standartlarda yoktur.⁴⁵

Yıllar geçtikçe, ilgililer bu sayısal değerlerin yalnız başına alındığında yamaltıcı olabileceğini görmüşlerdi. Bir kütüphanenin toplam bütçesi, temel hizmetleri, kaynakları ve kolaylıkları sağlamaya yeterli değilse, kişi başına kütüphane harcaması ne olursa olsun, hiçbir kütüphane kendisini yeterli sayamazdı. Ayrıca, küçük yerlerde kişi başına harcama oranının, büyük yerleşim birimlerindekinden daha yüksek olması gerektiği sonucuna varılmıştı.⁴⁶

1967 yılında halk kütüphaneleri için görsel-işitsel materyallerle

⁴⁴ Aynı, 321.

⁴⁵ Aynı, 322.

⁴⁶ Aynı, 323.

ilgili standartlarda ise; kütüphanenin veya sistemin malzeme bütçesinin en az yüzde 20'si görsel-işitsel malzeme için ayrılmalı, görsel-işitsel malzeme bütçesinin, yılda 10-15'i bu tür malzemenin onarımı ve yenilenmesi için ayrılmalıdır.⁴⁷

Amerika'da halk kütüphanelerinin mali kaynaklarının karşılanmasında, yerel yönetimlerin yetersiz kaldığının yapılan araştırmalar sonucunda anlaşılmasıyla federal idarenin halk kütüphanelerine yardım sağlamak amacıyla yasalar çıkartılarak, katkılarının sağlandığı anlaşılmaktadır.

Örnek olarak verilen 6 ülkedeki durum kısaca şöyle özetlenebilir;

Australya'da kütüphane hizmetlerinin maliyeti eyalet ve mahalli hükümet tarafından paylaşılmaktadır. Belçika'da merkezi hükümet (Bakanlık) ve yerel idare tarafından karşılanıyor. Eyalet, iller ve mahalli yönetimler arasında harcamaların daha iyi paylaşılması için çalışmalar yapılıyor. Yerel yönetimin kütüphane hizmetlerini geliştirme konusunda hiçbir yasal zorunluluğu olmayan Fransa'da, merkezi hükümet ve belediye yönetimi tarafından finanse edilmekte. Küçük yerleşim yerlerine merkezi hükümet yardımı daha fazla olmaktadır. Merkezi hükümet, yerel yönetimleri halk kütüphaneleri hizmetlerini geliştirme konusunda teşvik ediyor. Yeni Zelanda'da halk kütüphanelerinin finansmanının yerel ve merkezi yönetimlerin ortak sorumluluğu olduğu belirtilmiştir. Gelişmiş bir halk kütüphanesi sistemine sahip İsveç'te yerleşim yerleri arasında büyük dengesizlikler bulunmaktadır. Bunun için fakir ve az gelişmiş bölgelere yardım esasına dayanan genel bir fon sistemi geliştirilmiş ve oldukça başarılı sonuçlar alındığı belirtilmiştir. Amerika'da da halk kütüphaneleri yerel yönetimler tarafından finanse edilmektedir. Daha sonra hizmetlerin yetersiz olduğu yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucunda anlaşılması ve federal hükümetin kütüphanelere yardım etmesi için yasalar çıkarılmıştır.

---

⁴⁷ Aynı, 333.

Anlaşılabacağı gibi, ülke ister merkezi sistemli ister federal sistemle yönetilsin, hemen hemen hepsinde halk kütüphaneleri hizmetlerinin yerel, eyalet ve merkezi yönetim arasında paylaşıldığı görülmektedir. Temelde merkezi yönetimlerin hizmetleri teşvik etme ve yerel veya eyalet yönetiminin yetersiz kaldığı yerde devreye girmekte olduğu görülmektedir. Temelde halk kütüphanesi hizmetlerinin mali kaynaklarının yerel yönetimler tarafından karşılanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Ülkeler, halk kütüphanesi hizmetlerini nasıl finans edecekleri konusunda da standart belirlemeyi ihmal etmemişler ve bunu genellikle bir yasaya dayandırarak yapmışlardır. Ülkelerin yönetim yapısı içinde halk kütüphaneleri hizmetlerinin mali harcamalarını ne şekilde ve hangi oranlarda paylaşacaklarını belirlemişler ve bunu da günün şartlarına göre geliştirme yoluna gitmişlerdir.

Bizde ise; halk kütüphanelerinin mali kaynakları konusunda belirlenmiş bir standartlar serisi yoktur. Halk kütüphanelerimiz yasal dayanakta da yoksundur. Ülkemizde halk kütüphanelerine mali kaynaklar, yönetsel yapısı içinde yıllık bütçe kanunları ile verilmektedir. Bundan sonraki bölümde, halk kütüphanelerimize ayrılan ödenekler inceleme konusu edilecektir.

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HALK KÜTÜPHANELERİ BÜTÇESİ

A. Türkiye'de Halk Kütüphaneleri

Ülkemizde halk kütüphanelerinin yönetiminden T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü sorumludur. Halk kütüphanelerinin bir Genel Müdürlük olarak 1960 yılında¹ organizasyonuna kadar bu kurumun geçirdiği aşamaya kısaca göz atarak, daha sonraki gelişmelere de değinmek, çalışmamıza konu olan halk kütüphanelerinin mali kaynaklarını değerlendirmede bize yardımcı olacaktır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti 1920 yılında Ankara'da kurulduktan sonra, Maarif Vekaleti içinde de bir Hars Dairesi teşekkül etmişti. Bu daire, aşağı yukarı bugün Milli Eğitim Bakanlığı içinde kurulmuş olan Kültür Müsteşarlığı'nın görevlerini yapıyordu... 7 şubat 1926 da Hars Dairesi'ne üç şube müdürlüğü eklenmiş böylece, müzeler, kütüphaneler ve güzel sanatlar bölümleri kurulmuştur. ...Vekaletin kütüphaneler şubesi, bugünkü örgütün başlangıcı olmuştur.²

3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Evkef'tan Maarif Vekaleti'ne devredilen kütüphaneler de şimdiki halk kütüphanelerimizin nüvesini teşkil etmiştir.³

Prof. Dr. Osman Ersoy'un 1966 yılında yaptığı araştırmasından⁴ anlaşıldığına göre halk kütüphaneleri Milli Eğitim Bakanlığı içinde Kütüphaneler Müdürlüğü'ne bağlı olarak 1960 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüşler ve 1960 yılından itibaren de Kütüphaneler Müdürlüğü Bakanlığı'na bağlı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü şekline dönüştürülmüştür.

¹ Osman Ersoy, Halk Kütüphanelerimiz Üzerine Bir Araştırma, Ankara: Güven Matbaası, 1966, 17.

² Faik Reşit Unat, "Türk Kütüphaneciliğine Hizmet Edenler: Hasan Fehmi Turgal," TKDE, II (2, 1954), 190.

³ Ersoy, Aynı, 17.

⁴ Ersoy, Aynı, 19.

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Kütüphaneler Genel Müdürlüğü 13 Temmuz 1971 tarihinde kurulan Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir. 7 Haziran 1972 tarihinde Kültür Bakanlığı lağvedilerek, Kültür Müsteşarlığı halinde Başbakanlığa bağlanmış, aynı yıl Kültür Bakanlığı yeniden kurulmuştur. 26 Haziran 1977 tarihinde Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ile birleştirilerek Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı haline getirilmiş, ad değişikliğinden başka teşkilatta herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. 5 Ocak 1978 tarihinde Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılmış ve yeniden bağımsız hale getirilmiştir.⁵ 27 Eylül 1980 tarihinde kurulan yeni hükümetle 1981 yılında Kültür ve Turizm Bakanlıkları birleştirilmiş, her iki Bakanlık birer müsteşarlık halinde Kültür ve Turizm Bakanlığı şeklinde yeni bir düzenleme ile hizmeti yürütmüştür. 187 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile de bugünkü statüsüne kavuşmuştur ve faaliyetlerini sürdürmektedir.

Halk kütüphanelerinin bağlı olduğu kurumun sık sık değişmesi onlara mali kaynak sağlamada farklı bir yaklaşım getirmemiştir. Halk kütüphanelerinin mali kaynakları hep Devlet Genel Bütçesi'nden karşılanmıştır. Bu durum bugünde aynı şekildedir. Halk kütüphanelerinin bağlı bulunduğu Kültür ve Turizm Bakanlığı 1983 yılında 187 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname⁶ ile yeniden düzenlenmiştir. Bu kararnamede kültür ve kütüphanelerle ilgili Bakanlığın belirlenen görevleri şöyledir:

İlgili Kanun Hükmünde Kararname'nin 2. maddesi Bakanlığın görevlerini şöyle belirlemiştir: "Milli, manevi, tarihi ve kültürel değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve bu suretli milli bütünlüğün sağlanmasına yardımcı olmak,

Kültür ve turizm konuları ile ilgili kurum ve kuruluşları yön-

⁵ Müjgan Cumbur, "Kütüphaneler," Cumhuriyet Döneminde Eğitim. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1983, 545-568.

⁶ "Kültür ve Turizm Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/ 187)" T.C. Resmi Gazete, mükerrer, 18251; 14 Aralık 1983, 359-385.

lendirmek, teşvik etmek ve işbirliğinde bulunmak, kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak."

Yine aynı kanunun 11. maddesi de 9 fıkra halinde Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün görevlerini belirlemektedir:

"Vatandaşların kütüphanelerden yararlanması için gerekli tedbirleri almak ve uygulamak,

Kütüphanelerin uyması gereken standartları belirlemek ve bu standartlara uygun hizmet götürülmesi için gerekli tedbirleri almak,

Turtiğinde ve yurtdışında basılmış, okuyucuya faydalı yayınları, Türk kültürü ile ilgili yazma eser ve belgeleri diğer kütüphane malzemelerini temin etmek, kütüphanelerin koleksiyonlarına zenginleştirmek,

Kıymetli yazma eserleri ilgili kütüphanelerde toplayarak araştırmacı ve okuyucunun hizmetine sunmak, bunların gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak amacı ile bakım ve onarımını yapmak,

Milli kültürümüzün yazılı belgelerini fikir ve sanat ve edebi eserlerini hazırlatarak yayınlamak ve yayınlamak,

Halkımızın, geçmişteki her çeşit eserlerimizi kolaylıkla bulmalarını ve onlardan faydalanmalarını sağlamak,

Kültürümüzün gelişmesine iştiraki sağlamak için yeni kültür eserleri vermeyi teşvik edici ve destekleyici tedbirler almak,

Yayın Danışma Kurulları teşkil etmek,

Bakanlıkca verilecek benzeri görevleri yapmak."

Halk kütüphanelerinden sorumlu Genel Müdürlüğün bağlı olduğu Bakanlığın teşkilatlanmasıyla ilgili son kanunda gerek Bakanlığın ve gerekse Genel Müdürlüğün görevleri bu şekilde belirlenmiştir.

Tukarıda görevlerini belirttiğimiz Bakanlığın bünyesinde bir genel müdürlüğe bağlı olarak örgütlenmiş bulunan 'Halk Kütüphaneleri' mizin , 1985 nüfus sayımına⁷ göre 50.664.000 kişiye ulaşmış Türkiye'deki bugünkü durumu ise şöyledir;

⁷Türkiye İstatistik Yıllığı 1987. Ankara: DİE, 1988. 34.

67 ilimizde en az bir halk kütüphanesi olup, bazılarında birkaç halk ve çocuk kütüphanesi mevcuttur. İlçe merkezlerinde 471 halk, 45 çocuk, kasaba ve köylerde ise 156 halk kütüphanesi vardır. Bunun bir ikisi çocuk kütüphanesidir. İl merkezlerindeki halk kütüphanesi sayısı 90, çocuk kütüphanesi sayısı 57, yazma kütüphanesi sayısı ise 11'dir. Ülkemizde 717 halk, 102 çocuk, 11 yazma kütüphanesi olmak üzere toplam 830 kütüphane, 34 gezici kütüphane, 23 bölge cilt atölyesi olup bunlar T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.⁸

1985 nüfus sayımı verilerine göre⁹, Türkiye Cumhuriyeti 67 il, 580 ilçe, 36.031 bucak ve köyden müteşekkildir. 67 il merkezimizde 90 il halk, 57 çocuk, 11 yazma kütüphanesi hizmet vermektedir. 14 ilimiz dışında, her ilde bir halk kütüphanesi olup, 37 il halk kütüphanesi ise 14 ilimize dağılmıştır. 35 ilimizde ayrıyeten çocuk kütüphanesi vardır. Bunların toplamı 57 adettir. Bunlardan 34 tanesi 12 ilimizde bulunmakta, kalanı 23 ilimize dağılmış durumdadır. Buna karşın 32 ilimizde bağımsız çocuk kütüphanesi yoktur.

580 ilçemizden 471'inde halk kütüphanesi olup, henüz 109 ilçemiz halk kütüphanesinden yoksundur. 45 çocuk kütüphanesi de ilçelerimizde mevcuttur. 45 çocuk kütüphanesinden 33 çocuk kütüphanesinin bulunduğu ilçelerde en az bir halk kütüphanesi vardır. 12 çocuk kütüphanesinin bulunduğu ilçelerde ise, ilçe halk kütüphanesi yoktur. Yani ilçelerin tek kütüphanesi durumundadırlar.

36.031 bucak ve köyümüzden 154 tanesinde birer tane halk, 2'sinde de birer çocuk kütüphanesi olmak üzere toplam 156 kütüphane vardır. 35875 bucak ve köyümüz kütüphaneden mahrumdur.

34 gezici kütüphanenin tümü il halk kütüphanelerine bağlıdır. Bunlar 26 il arasında paylaşılmıştır. 5 tanesi İstanbul, 3 tanesi Ankara, 2 tanesi Bursa, 2 tanesi Denizli'de, 22 ilimizde de birer tane bulunmaktadır. 41 ilimizde gezici kütüphane bulunmamaktadır.

⁸ Bu bilgiler T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'nden Ekim 1988 itibarıyla alınmıştır.

⁹ Aynı, 33.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı kütüphanelerin il, ilçe, kasabalara kütüphane türü itibariyle dağılımı EK-1'de gösterilmiştir.

Türkiye Halk Kütüphaneleri'nde yönetim ve örgütlenme merkezi sisteme göredir. Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, hiyerarşik olarak il, ilçe, kasaba ve köy kütüphanelerinin bağlı olduğu bir makamdır.

Halk kütüphanelerimiz önceleri Milli Eğitim Bakanlığı'na, sonra Kültür Bakanlığı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı ve daha sonra da Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi kurumlara bağlı olarak örgütlenmişler ve kaynakları devlet tarafından karşılanmıştır.

Halk kütüphanelerimizin mali kaynakları devlet tarafından, 'Genel Bütçe Kanunu' çerçevesinde sağlanmış olup, doğrudan halk kütüphanelerine mali destek sağlayacak bir kanun yoktur. Bu sadece, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla devlet yönetim ve kurumlarındaki yenileşmenin sonucudur. Günümüze kadar da doğrudan halk kütüphanelerimizi ilgilendiren bir kanun sözkonusu olmamıştır. Dolayısıyla yasal dayanaktan yoksun çok önemli bu hizmet sektörü layık olduğu ilgiyi görememiş ve yeterli düzeyde gelişmemiştir.

B. Türk Bütçe Politikasının Halk Kütüphanelerine Yansımaları

Bir ülkenin bütçe politikası, bütçenin hazırlanmasından başlayarak bütçenin yasallaşması, bütçenin uygulanması ve bütçe uygulama sonuçlarının alınmasına kadar izlenen yöntemleri içerir.

İzlenecek olan bütçe politikası, ikinci bölümde kısaca da olsa ele aldığımız bütçenin siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuki görevlerini yerine getirmesinde etkili olur. Bütçenin bu ve bu gibi görevleri başarı ile gerçekleştirmesi veya istenilen yararın sağlanabilmesi izlenecek olan bütçe politikasına bağlıdır.

Bununla beraber bütçe politikasının, izlenecek olan hükümet politikası açısından da önemi büyüktür. Bütçeler, hükümet politikalarının uygulanma araçlarıdır. Bu açıdan izlenecek olan bütçe politikası bir yerde hükümet politikasına bağlı, hatta hükümet politikasının kendisidir.

Cumhuriyetle yönetilen ülkemizde, diğer cumhuriyetle yönetilen ülkelerde olduğu gibi hükümetler kalkınma plan ve programlarını

uygulayacak ve böylece sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlayacak bütçe politikaları izlerler.

Ancak siyasi politikadaki değişmeler, bütçe politikasının tamamını değiştirmemelidir. Çünkü bazı kamu harcamaları vardır ki, siyasi eğilim ne olursa olsun hükümetin bu harcamaları hatta hizmetleri yavaşlatmalarını gerekir. Bunlar; eğitim, eğitim merkezleri olarak kütüphaneler, sağlık, savunma gibi hizmetlerdir.

Ülkemizde yürütülecek olan bütçe politikasının ekonomik politikaya uygun olarak belirlenmiş olması yetmez. Çünkü, kalkınma planlarında sosyal ve ekonomik kalkınma esas alınmaktadır. Günden güne değişen sosyal ekonomik koşullara göre önlem almak ve toplum kalkınmasını sağlamak bütçenin görevleri arasındadır. Ancak bütçe harcamalarının yönünü değiştirmek, ekonomik politikayı değiştirmekten çok daha kolaydır ve daha çabuk sonuç alınır. Sosyal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesinde etkin rol oynayan eğitim ve kütüphane hizmetlerine müdahale bütçeyle daha kolaydır. Önemli olan bu müdahalenin salt rakamlar çerçevesinde olmamasıdır. Ancak bizde eğitim ve kütüphanelere bakış açısının gelişmemiş olması, bu hizmet sektörlerinin salt rakamlarla değerlendirilmesine yol açmaktadır. Bunu beş yıllık kalkınma planlarımıza baktığımızda da görmekteyiz. Beş yıllık kalkınma planlarında halk kütüphaneleriyle ilgili tedbirlerin inceleme konusu edildiği bir araştırmada¹⁰, kütüphanecilikle ilgili tedbirlerin çok yetersiz kaldığı yıllık program ve icra planlarına yansımada denge bulunmadığı, tedbirlerin birbirini tamamlar nitelikte olmadığı ve tedbirlerde daha çok niceliksel değerlere yer verildiği sonucuna varılmıştır.

Ayrıca, araştırmada, kalkınmanın toplum yapısının bütünüyle ilgili bir olgu olduğunun, değişme ve gelişmelerin hangi alanda olursa olsun bütünü etkileyeceğinin, yalnız ekonomik ölçüler dikkate alınarak yapılacak bir planlamanın yetersiz kalacağına kalkınma planlarında belirtilmesine rağmen, önce eğitim daha sonra kültür faaliyetleri olarak ele alın-

¹⁰ Fahrettin Özdemirci, "Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Halk Kütüphanelerimiz," Türk Kütüphaneciliği, I (4,1987), 196-208.

miş olan halk kütüphanelerinin yapısındaki değişmelerin ve gelişmelerin ne yönde olacağı hakkında bir politikanın kalkınma planlarında yer almadığını söylemiştir.

Bu belirleme bize, sosyal ve ekonomik kalkınmayı yönlendiren, ülkemiz planlama teşkilatı tarafından hazırlanan kalkınma planlarının, dolayısıyla devletin halk kütüphanelerine yaklaşımının yetersiz olduğunu göstermektedir. Devletin halk kütüphanelerine bakış açısı, onların gelişmesini sağlayacak bir niteliğe sahip değildir. Yani devletin halk kütüphanelerini geliştirme konusunda belirlenmiş politikası henüz oluşmamıştır.

Kamu harcamalarının esasını ülkede yaşayan insanların ortak ihtiyaçları ve sosyal yaşam düzeyinin yükseltilmesi oluşturur. Bütçe harcamalarında, halkın daha iyi eğitilmesi, eğitimsel hizmetlerin eşit koşullarda halka götürülmesi için bütün tedbirlerin alınması gerekir.

Çalışmamızın II. bölümü, Türk Bütçe Sistemi ve Uygulaması'nı açıklamaktadır. Bu bölüm aynı zamanda Türk Bütçe Politikası'nın ne olduğuna ışık tutmaktadır. Çalışmamızın bu kısmında ise; Cumhuriyet Senatosu (1973-1980) ve TBMM (1973-1988)' sinde halk kütüphanelerimizin bağlı olduğu, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Kültür Bakanlığı daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçelerinin görüşülmesi sırasında halk kütüphanelerimizle ilgili neler gündeme gelmiştir. Bu görüşlere yer vererek halk kütüphanelerine bakış açısı sergilenmeye çalışılacaktır.

Bu sergileme, Türk bütçe politikasının halk kütüphanelerine yaklaşımını göstereceği gibi, bir kamu hizmeti olan halk kütüphanelerimizin önemini, diğer hizmet kurumlarından farklı bir yaklaşımla ele alınıp alınmadığını, ayrılan ödeneğin yeterli görülüp görülmediğini gösterecektir.

Bu noktada, halk kütüphanelerine bakış açısı önem kazanmaktadır. Halk kütüphanelerinin toplumsal işlevi gözönüne alınarak, katı politikadan soyutlanması sağlanmalıdır. Aksi takdirde izlenecek katı bütçe politikası bu kütüphane türü üzerinde olumsuz etkiler yaratacaktır. Bu hizmet kurumuna yaklaşım onu önemli veya önemsiz kılmak için çok etkili olmakta-

dır. Önem verilmeyen veya önemi kavranamayan bir hizmet sektörü için neden ödenek ayrılınsın veya ayrılması için çaba gösterilsin. İşte bunun için bütçe görüşmelerini incelemeyi gerekli gördük.

Burada önce 'T.C. Cumhuriyet Senatosu' bütçe görüşmeleri ele alınacaktır. Çalışmamız yıl olarak 1973-1988 arasını kapsıyordu. Ancak 1980 yılında Cumhuriyet Senatosu'nun kaldırılması, çalışmayı bu kısım için 1980'le sınırladı. Konumuz halk kütüphaneleri olduğundan, bu kütüphanelerin bağlı olduğu teşkilatın 1973'ten 1980'e kadar olan bütçelerinin Cumhuriyet Senatosu'ndaki görüşmeleri kronolojik sırada ele alınacaktır. Bu görüşmeler sırasında gündeme gelen halk kütüphaneleri ile ilgili konuların bir arada görülmesi imkanı sağlanmış olacaktır.

Daha sonra, TBMM bütçe görüşmeleri (1973-1988) aynı çerçevede içerisinde ele alınacaktır.

1. T.C. Cumhuriyet Senatosu Bütçe Görüşmelerinde Halk Kütüphaneleri 1973-1980

Halk kütüphaneleri; 1973-1974'de Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'na, 1975-1981 yılları arasında T.C. Kültür Bakanlığı'na 1982-1988 yılları arasında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.

1980 yılında Türkiye'de çift meclis uygulamasına son verildiğinden çalışmamız bu kısım için 1980 yılıyla sınırlı kaldı.

Cumhuriyet Senatosu'nda yapılan bütçe görüşmeleri sırasında halk kütüphaneleriyle ilgili görüşleri yansıtmaktan amaç, halk kütüphanelerine bakış açısının ne olduğunu sergilemektir.

a. 1973 Yılı Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Bütçe Görüşmesi

CHP Grubu Adına Hıfzı Oğuz Beketa halk kütüphanelerininin bağlı olduğu Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirmiştir; Başbakanlığa bağlı Kültür Müsteşarlığı'na işlevlerini tam yapabilme olanağının sağlanması gerektiğini vurgulayarak, Başbakan'dan bu Müsteşarlıkla ilgili işlerin tam yapılabilmesi için gerekli olanaklarla donatılmasını istemiştir.¹¹

¹¹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 2, c 18 (Ocak 1973), 201.

Bu yılda doğrudan halk kütüphaneleri üzerine bir görüşme açılmamış; genel olarak Kültür Müsteşarlığı'nın işlevlerini yapamadığı üzerinde durulmuştur.

b. 1974 Yılı Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Bütçe Görüşmesi

Bu yılda halk kütüphaneleri ile ilgili hiçbir görüşme açılmamıştır.¹²

c. 1975 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

CHP Grubu Adına Reşat Oğuz; Kütüphaneler ve Milli Kütüphane Genel Müdürlüklerinin başında bulunan kişileri tanıdıkları için çağın gereklerine göre atılım yapacaklarına inandıklarını belirtmiş, ayrıca kütüphanelerin tüm yurda yayılması ve gece geç saatlere kadar açık bulundurulması, kütüphanelerde öğrenciler için ders çalışma yerlerinin ayrılması gerektiğini vurgulamıştır.¹³

MB Grubu Adına konuşan Suphi Karaman da; Devletin bir kültür politikasının olmadığını, bu nedenle de kültür ve sanat dallarındaki yatırımların plansız ve amaçsız olduğunu dile getirerek, siyasi partilerin ve Devlet örgütünün ülke ve dünya gerçekleri ile bağdaşır bir kültür felsefesinden yoksun bırakıldığını belirtmiştir.¹⁴

Daha sonra Kültür Bakanı Nermin Neftçi şu açıklamaları yapmıştır; Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün her yıl yeni kütüphaneler açtığını, kendine göre bir programı olduğunu, bu program çerçevesinde halk ve çocuk kütüphaneleri açtığını belirttikten sonra şöyle devam etmiştir; Eski Eserler Genel Müdürlüğü ile Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün beraber çalışması durumunda her birinin ayrı ayrı program yapmayacağını, ortak bir program dahilinde, içinde müze, kütüphane ve galerilerin yer aldığı kültür sitesinin kurularak milli servetten tasarruf sağlanacağını, bunun yanında kültür ünitelerinin bir arada toplanmasının hizmet verme açısından yararlı olacağını belirtmiştir. Bu kültür merkezlerinin bir eğitim

¹² Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 13, c 15 (Mayıs 1974), 140-216.

¹³ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 14, c 20 (Şubat 1975), 8-9.

¹⁴ Aynı, 9.

ünitesi görevi yaptığını, kütüphanelerin de bir eğitim kurumu olduğunu vurgulamıştır.

Bakan konuşmasına halk kütüphaneleri ile ilgili çalışmalarını anlatarak devam etmiş ve özetle şunları söylemiştir; göreve gelir gelmez halk kütüphaneleri ile ilgili bir takım yeni çalışmalar başlattıklarını bunlardan birinin de kütüphanelere materyal seçme ve sağlama konusunda olduğunu belirterek, bu amaçla Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Edebiyat Fakülteleri'nden tarafsız kişilerle Bakanlığının uzmanlarından oluşan bir grubun objektif bir materyal seçme ve sağlama yönetmeliği üzerinde çalışmalar yaptığını anlatarak halk kütüphaneleri ile ilgili sözlerini bitirmiştir.¹⁵

1975 yılı bütçe görüşmelerinde halk kütüphanelerinin yetersizliklerinden ve belirli bir politikanın da olmadığından bahsedilmiştir. Hizmetin gerekliliği ve önemi üzerinde durulmadığı gibi verilen ödeneklerin durumundan ne parti temsilcileri, ne de Bakan tarafından söz edilmiştir. Sadece yapılan bir takım düzenlemeler anlatılmıştır.

d. 1976 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

AP Grubu Adına Cevdet Aykan halk ve çocuk kütüphanesi hizmetlerinin son yıllarda nitelik ve büyüklük yönünden gelişmelerini takdirle karşıladıklarını söylemiştir.¹⁶

CHP Grubu Adına Hüseyin Öztürkde; kütüphaneciliğin değerli bir bilim dalı olduğunun bilincine varılmasını, üniversitelerimiz içinde kütüphanecilik fakültelerinin kurulup geliştirilmesini istemiş, iyi yetişmiş elemanların kütüphanelerin, okunak, bilgi edinmek yanında, herhangi bir sorunun çözümünde zorluk çeken gençlerimizin başvuracağı, yanıt alacağı bir duruma getirmenin yararlı olacağını belirtmiştir.¹⁷

¹⁵ Aynı, 23-26.

¹⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 15, c 25 (Şubat 1976), 747.

¹⁷ Aynı, 753-754.

Kültür Bakanı Rifki Danişman da şu açık lamalarda bulunmuştur; Bakanlığında kitap yasaklamanın sözkonusu olmadığını, sadece kütüphaneler arasında kitap transferi yapabilmek için mükerrer eserlerin tesbiti ile yeni açılacak kütüphanelere kitap aktarılmasını sağlamak amacıyla kütüphane materyallerinin zaman zaman listelerinin merkezde toplanıp değerlendirildiğini ve kütüphanelere aktarmalar yapıldığını, bir yasaklamanın sözkonusu olmadığını söylemiştir.

Bunun yanında yatırımların Erzurum'a, Ağrı'ya, Kars'a, Van'a, Bitlis'e, Bingöl'e yapıldığını, böylece yatırımların geri kalmış bölgelere kaydırıldığını ve doğru bir iş yaptıklarına inandıklarını belirtmiştir.¹⁸

1976 yılı bütçe görüşmelerinde halk ve çocuk kütüphanelerinde gelişmeler olduğu belirtilirken diğer bir konuşmacı ise halk kütüphanelerinin yetersizliğinden bahsetmiş, duruma çözüm için kütüphanecilik eğitiminin geliştirilmesi gerektiğini belirterek, yetişmiş meslek elamanına gereksinim olduğunu ve bunun önemini vurgulamıştır. Bakan ise yasak kitap olayına açıklık getirmeye çalışırken, kütüphanecilikle ilgili yatırımların doğruya yapılması gerektiğini dile getirmiş, ancak yatırımların planlı bir şekilde yapılması sözkonusu edilmemiştir. Halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerin üzerinde de hiç durulmamıştır.

e. 1977 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

AP Grubu Adına Feyzi Halıcı, yazma eserlerle ilgili olarak şunları söylemiştir:

Bugün yurdumuzda her ildeki resmi ve özel kütüphanelerde yüzbinlerce yazma eser mevcuttur. Tarihimizle, kültürümüzle, sanatımızla ilgili bu eserler, tozlu raflarda unutulmaya terk edilmiştir. Avrupa ülkeleri kütüphanelerinde bir o kadar Türk-İslam yazma eserlerimiz mevcuttur. Sadece Viyana kütüphanesinde 30.000 cilt yazma eserimiz bulunmaktadır. Arasturmalı tanınmış şarkiyatçı Herbert Von Duda 12 yıl önce Viyana'da aynen şunları söylemişti: "Viyana Milli Kütüphanesi'nde her biri ayrı bir şaheser olan onbinlerce yazma eseriniz var.

Yeni bir kuşatma yaparak, ilim adamlarınızla, sanatçıları-
nızla, tarihçilerinizle ne zaman Viyana'ya gelip bu eser-
lerinize sahip olacaksınız?" 19

CHP Grubu Adına Şehib Karamullaoglu ise; eski halk evlerinin
Bakanlık emrine verilmesi gerektiğini, ülkemizdeki bütün kültür, eğitim
ve öğretim işlerinin bir elde toplanmasını yararlı gördüklerini söyle-
miştir. 20

Zamanın Kültür Bakanı Rıfık Danışman da; bu güne kadar gerek
yayınlar ve gerekse yazılmış kitapların kütüphanelerimize kazandırıl-
ması hususunda kararlar aldıklarını söylemiştir. 21

f. 1978 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

Bu yılda halk kütüphaneleriyle ilgili hiçbir görüşme açılma-
mıştır. 22

g. 1979 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

CHP Grubu Adına M. Tefrik Elmasyazar, kütüphaneler ve kütüpha-
neciliğin genel sorunlarını şöyle dile getirmiştir;

Kültür Bakanlığı'na bağlı 618 kütüphane vardır. Mevcut kü-
tüphaneler her bakımdan korunup geliştirilirken, bütçe olanak-
ları içinde yurdun çeşitli yerlerine yeni kütüphaneler yapıl-
ması da elbette gereklidir. Ancak, her yere kütüphane yapmak
kısa sürede gerçekleşecek bir iş olmadığından, gezici kitaplık-
lar kurma uygun olacaktır. Gezici kitaplıkları geliştirmek ve
yaygınlaştırmak için, Bakanlıkta yapılan çalışmalar olumlu
buluyoruz.

Çocuk kütüphaneleri, özellikle ilk okul çocuklarının okul
dışı zamanlarının en iyi değerlendirildiği yerlerdir. Boş
zamanlarında evlerinde elverişli çalışma ortamı bulamayan
ilk ve ortaokul çocukları bu kitaplardan yararlanmaktadır.
Böylece çocuklarımızın bir kısmı sokağın bazı zararlı etki-
lerinden kurtulmuş ve hem de bilgilerini artırmış oluyorlar.
Çocukları, gençleri ve yetişkinleri yönlendirmede, kişiliğin
oluşmasında kitapların önemli bir rolü ve değeri vardır. Bir

19 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 16, c 31 (Şubat
1977), 192.

20 Aynı, 187.

21 Aynı, 200.

22 Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 17, c 36 (Şubat
1978), 87-117.

kısım çocukların yaya kaldırımlarında, sinema önlerinde denetim dışı kalan zararlı yayınları okudukları bilinmektedir. Kültür değerlerimizi kemiren vur kır türünden, bu yayınlar yerine sosyal içerikli ulusal kültürü telkin edecek nitelikte çocuk edebiyatına uygun yayınlar vermenin yolları aranmalıdır. Böylece çocuklarımıza, aile sevgisi, insan sevgisi ve fedakârlık duyguları aşılanmalıdır. Birliğin, beraberliğin, dayanışmanın ve hoşgörünün önemi benimsetilmelidir.

1979 çocuk yılı münasebetiyle çocuklarımızın seviyesine uygun masal, hikaye, resimli hikaye, çizgi roman, şiir gibi dallarda yarışmalar düzenlenmesinin ve uygun görülen eserlerden bir kısmının satın alınarak kütüphanelere dağıtılmasının yararlı olacağına inanıyoruz.

... evrensel nitelik taşıyan eserlerin tercümesi işi, Kültür Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında yeniden ele alınmalıdır. Halk kütüphaneleri bu yönden de zenginleştirilmelidir.

Kütüphaneler konusundaki görüşlerimizle bağlantısı dolayısıyla bir hususu Sayın Bakanın dikkatine sunmak istiyoruz. Kadrosuzluk nedeniyle derece terfileri sağlanamayan çocuk kütüphanesi öğretmenlerinden bir kısmı tekrar Milli Eğitim Bakanlığı'na geçmiştir. Bazıları da geçebilmek için çaba sarfetmektedir. Başarılı çalıştığı tespit edildiği halde, zamana gelince terfi edemeyen kamu görevlilerinin çalışma isteğinin azalması doğaldır. Yetişmiş, tecrübeli ve başarılı personelin terfilerinin sağlanması üzerinde durulmalıdır.²³

diyerek sözlerini tamamlamıştır.

Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı ise; tüm ülke kütüphaneleri için bir merkezden teknik hizmetler üretecek yeni bir programın hazırlığı içinde olduklarını, bunu Milli Kütüphane çerçevesi içinde örgütlenme hazırlığı yaptıklarını dile getirmiştir.²⁴

Mehmet Ali Arıkan da; Halk evleri ve kütüphanelerinin yaygınlaştırılması konusunda şunları söylemiştir;

"... Atatürk'ten kalan Halk Odalarının onun irşadıyla kurulmuş bulunan Halk evlerinin, yani bizi halka götüren müesseselerin, tekrar ihya edilmesi konusunda çaba gösterilmesini rica ediyorum.

Ayrıca, kütüphanelerin köylere kadar yayılması hususunda tedbir-

²³ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 18, c 42 (Şubat 1979), 13-14.

²⁴ Aynı, 31.

ler alınmasını istihham ediyorum.”²⁵

Halk kütüphaneleri, en geniş olarak ve çeşitli boyutlarda 1979 yılı bütçe görüşmelerinde dile getirilmiştir. Kütüphane olmayan yerlere gezici kütüphanelerle hizmet götürülmesinin gerektiği, çocuk kütüphanelerinin geliştirilmesinin topluma sağlayacağı yararlar üzerinde durulmuştur. Bunun yanında çocuk yayınlarındaki yetersizliğin giderilmesi için çalışmaların başlatılması önerilmektedir. Kütüphanede çalışanların kadro sorununun da dile getirildiği görülmektedir.

Ayrıca, kütüphaneler için teknik hizmetler merkezinin Milli Kütüphane bünyesinde örgütleneceği Bakanın konuşmasının özünü oluşturmaktadır. Şahsı adına konuşan Mardin Milletvekili Mehmet Ali Arıkan, halk evlerinin tekrar faaliyete geçilmesi gerektiğini ve kütüphanelerin köylere kadar yaygınlaştırılması konusunda tedbirler alınmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir.

h. 1980 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

Bu yılda yapılan bütçe görüşmeleri esnasında kütüphanelerle ilgili olarak yalnız AP Grubu Adına Atıf Benderlioğlu tarafından konuşma yapılmıştır. Sayın Benderlioğlu, Selçuklu ve Anadolu Beylikleri döneminden başlayarak 1924 yılına kadar Türkiye'deki kütüphanelerin tarihi gelişimi hakkında kısa bilgiler vermiştir. Daha sonra ise şöyle devam etmiştir;

Halk kütüphaneleri; her yaşta, her düzeyde okuyucunun çeşitli konulardaki düşün, sanat ve yazın ürünlerinden yararlanacağı ilk kitaplıklardır.

Ülkemizde Kültür Bakanlığı'na bağlı 623 kitaplık bulunmaktadır. Ortalama 120 bin kişiye bir halk kitaplığı düşmektedir.

Bir toplumun kültür ve uygarlık düzeyi kitaplıklarının, onlardan yararlananların sayısı ile orantılıdır. Bugün kütüphanelerimiz ve kütüphaneciliğimiz ne kitaplık sayısı, ne de kütüphanecilik bilimi yönünden çağdaş örneklerinin düzeyinde değildir. Milli Kitaplığımız, çürümeye, bozulmaya terk

---

²⁵ Aynı, 35.

edilmiş kitapların deposu halindedim. Milli kitaplık binası kısa sürede bitirilerek bu yitiğin önüne geçilmelidir.²⁶

1980 yılı bütçe görüşmelerinde, halk kütüphanelerinden söz eden tek senato üyesi olarak Sayın Benderlioğlu, halk kütüphanelerinin tarihi gelişimi hakkında bilgi vererek, toplumda halk kütüphanelerinin önemi üzerinde durmuştur.

Genel olarak Cumhuriyet Senatosu'nda 'Halk Kütüphaneleri'nin bağlı olduğu Bakanlığın bütçesinin görüşülmesi sırasında halk kütüphaneleri, birkaç cümleyle geçiştirilmiş, kütüphanelerin önemli sorunlarına parmak basılmadığı görülmüştür. Kütüphanelerin ve hizmetlerinin yetersiz olduğunun vurgulanmasına rağmen, onlara ayrılan ödeneklerin halk kütüphanelerini ve hizmetlerini geliştirmek ve yaygınlaştırmak için yeterli olup olmadığından hiç söz edilmemiştir. Halk kütüphanelerinin toplumun gelişmesindeki etkin rolünün görüşmelerde ya hiç ya da çok basit şekilde ele alınması bu hizmet sektörünün öneminin kavranamamış olduğunu göstermektedir.

Bu belirlemeden sonra, aynı bütçe kanunlarının TBMM' sinde görüşülmesi sırasında halk kütüphaneleriyle ilgili neler ele alınmış onu inceleyelim. Bu iki Mecliste bütçe görüşmeleri nedeniyle de olsa halk kütüphaneleri üzerine söylenenler, bu hizmete politikacıların bakış açısını gösterecek, aynı zamanda da Devletin bu hizmet sektörüne verdiği değeri yansıtacaktır.

2. T.C. TBMM Bütçe Görüşmelerinde Halk Kütüphaneleri 1973-1983

a. 1973 ve 1974 Yılları Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Bütçe Görüşmeleri

Bu iki yılda bütçe görüşmeleri sırasında halk kütüphaneleriyle ilgili hiç bir konu gündeme gelmemiştir.²⁷

²⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 19, c 45 (Şubat 1980), 589.

²⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 3, Toplantı 4, c 34 (Şubat 1983), 207-253.; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 4, Toplantı 1, c 4 (Mayıs 1974), 242-297.

b. 1975 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

CHP Grubu Adına Talat Oğuz, halk kütüphaneleriyle ilgili görüşlerini şöyle dile getirmiştir; köylülerimizin her açıdan, ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal durumu hakkında bilgi sahibi olabilmeleri, buldukları yörenin kalkınmasına hizmet edecek, katkıda bulunacak hizmetlerin neler olduğunu anlayabilmelerini sağlamak için, her köyde bir kütüphanenin açılması zaruretine inandıklarını belirterek bugün Türkiye'de en yaygın ve etkin kültür araçlarının başında radyo-televizyon, kitap ve gazetenin geldiğini, değişen ve gelişen hayat koşulları karşısında, çağın insanların merak etme, öğrenme, bilgi edinme gereksinimlerinin karşılanması için yaygınlaşmasında, halkımızın ayağına götürülmesinde, toplumun seviyesinin yükseltilmesi bakımından büyük bir zorunluluğun olduğunu, bunun içinde kütüphanelerin geliştirilmesine, yeni kütüphaneler açılmasına, kültürümüz bakımından değer taşıyan eski eserlerin, Türk harflerine çevrilerek yeni kuşaklara tanıtılmasına önem vermeyi kaçınılmaz gördüklerini söylemişlerdir.²⁸

AF Grubu Adına Zekiye Gülsen de; illerde çok yönlü kültür merkezlerinin mutlaka kurulması gerektiğini, birer kültür deposu olan kütüphanelerin yurt çapında yaygınlaştırarak sayılarının daha çok artırılmasının zorunlu olduğunu dile getirmiştir.²⁹

DP Grubu Adına Nilüfer Gürsoy ise; arşiv ve kütüphane çalışmalarının yöntem ve teknik olarak birbirine çok benzediğini, her ikisinde de, eksikli duyulan yetişmiş uzmanların olmadığını belirterek, kütüphanelerimizin Ankara'daki Milli Kütüphanemizde olduğu gibi, milli kültür araştırmalarına olanak verecek merkezler haline gelmelerinin sağlanmasının kaçınılmaz olduğunu ve çalışmalarına maddi, manevi yardım edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.³⁰

MSP Grubu Adına Ömer Lütfi Zararsız da konuşmasında; kütüphane-

²⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 4, Toplantı 2, c 10 (Şubat 1975), 210-211.

²⁹ Aynı, 214.

³⁰ Aynı, 216-217.

lere alınacak eserlerin iyi seçilmesi gerektiği, çünkü kütüphanelerin milli şuurun bütünleşmesi, millî fertlerinin ortak kültür kazanması, ayrıca araştırma yapmak isteyen mütehasşs ve müelliflerin ihtiyaçlarının karşılanması için hizmet verdiklerini, bundan dolayı da, bu gereksinimleri karşılayacak eserlerin halk kütüphanelerine alınmasının gerektiği üzerinde durmuştur.³¹

Kültür Bakanı Nermin Neftçi ise; aynı bütçenin Cumhuriyet Senatosu'nda görüşülmesi sırasında söylediklerini bu kez TBMM bütçe görüşmelerinde³² de tekrarlamış, konuya başka bir açıklama getirmemiştir.

Şahsı Adına Söz Alan Denizli Milletvekili Hüseyin Çelik de; Ulusumuz bireylerinin okuması, yetişmesi ve gelişmesi için bütün yurt düzeyinde en küçük köyden başlayarak büyük şehirlere dek kütüphane açmanın bir zorunluluk olduğunu, bu kütüphanelerin gecenin geç saatlerine kadar açık tutularak, öğrencilerin kütüphanelerde ayrılacak yerlerden ders çalışmak amacıyla yararlanabilmelerinin sağlanmasının özellikle konut durumunun çok sıkışık olduğu yöreler için kaçınılmaz olduğunu söylemiştir.³³

1975 yılı bütçe görüşmeleri sırasında, kütüphanelerin toplum için gerekli olduğu, bu yüzden de geliştirilmeleri gerektiğinin vurgulanması yanında ilmi eserlerle donatılarak, araştırmacılara hizmet verecek düzeye getirilmeleri dahi istenmiştir. Bu görüşmeler bize konuşmacıların halk kütüphaneleri hakkında pek fikir sahibi olmadıklarını göstermektedir. Bu nedenle de görüşmelerde, halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerin durumu hiç dile getirilmemiş, görüşmeler halk kütüphaneleri politikasının olmadığı üzerinde yoğunlaşırken hizmetin yaygınlaştırılması gerektiği de sürekli olarak vurgulanmıştır.

---

³¹ Aynı, 219.

³² Aynı, 228.

³³ Aynı, 230.

c. 1976 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

CHP Grubu Adına Talat Oğuz; kütüphanelerin geliştirilmesine, yeni kütüphaneler açılmasına ve kültürümüz açısından değer taşıyan eski eserlerin Türk harflerine çevrilerek, yeni kuşaklara tanıtılmasına önem vermeyi kaçınılmaz gördüklerini dile getirmiştir.³⁴

MSP Grubu Adına Cemal Cebeci de; öncelikle var olan bütün kültür kurumlarının hazırlanacak uzun vadeli bir yenileme programına göre düzenlenmesi gerektiğini, mevcut kütüphanelerin de halen içinde buldukları durgunluktan kurtarılıp, eserlerinin yeni bir dökümünün çıkartılarak, bunlara milli kültürün geliştirilmesine ve yerli kültür değerlerinin yaygınlaşmasına katkıda bulunacak yeni eserler eklenmesini ve kütüphanelerde bulunan yazma eserlerin transkripsiyonu için uzun vadeli bir plan hazırlanarak bu işle görevlendirilecek ilmi enstitülerin kurulması gerektiğini vurgulamıştır.³⁵

1976 yılı bütçe görüşmelerinde de, kütüphanelerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması yanında yazma eserlerin transkripsiyonunun yapılarak hizmete sunulması da ele alınmış başkaca bir görüş belirtilmemiştir.

d. 1977 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

CHP Grubu Adına İlhami Çetin konuşmasında halk kütüphaneleri ile ilgili olarak 1976 yılı yatırım programında yer alan 15 yeni halk ve çocuk kütüphanesi inşaatının biri Bakanın seçim bölgesi olan Erzurum il merkezinde, dördünün de Erzurum'un ilçelerinde yer aldığını belirterek Bakanın aynı duyarlılığı diğer yöreler içinde göstermesini istemiştir.³⁶

Şahsı adına söz alan Tekirdağ Milletvekili Ömer Kahraman da konuşmasında; ilkokul sıralarında ve ilkokuldan sonra kültürel bütünleşmeyi sağlamak için her köye kütüphane açılmasını, bir kısım öğretmenlerin ça-

³⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 4, Toplantı 3, c 16 (Şubat 1976), 276.

³⁵ Aynı, 283.

³⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 4, Toplantı 4, c 24 (Şubat 1977), 656.

balaları ile bazı köylerimizde kütüphaneler kurulduğunu, Kültür Bakanlığının bunlara kitap göndererek gereksinimlerinin karşılanmasında yardımcı olmasını ve desteklemesini istemiştir.

Ayrıca, her bölgede örnek kütüphane uygulamasının programlı bir şekilde başlatılması gerektiği üzerinde durmuştur.³⁷

Kültür Bakanı Rifki Danişman da konuşmasında, milletvekillerinin kütüphanelerin geliştirilmesi hakkındaki temennilerine katıldıklarını belirttikten sonra Bakanlığının 1977 yılı içerisinde şehirlerde ve kasabalarda yeni bir tip kültür merkezi geliştirme gayreti içinde bulunduğunu, bilhassa kültür hizmetlerinin tümünü içine alan, kütüphaneleri, çocuk kütüphanesi teşhir yeri müzesi, küçük çapta tiyatro sahnesi ve salonu bulunan, ayrıca kasaba halkının zaman zaman toplanıp çeşitli sorunlarını görüşebileceği salonu olan bir tip kültür merkezi geliştirilmekte olduğunu, örneklerinin bu yıl yapılacağını, ayrıca kütüphanesi bulunmayan kasabalarda, büyük nahiyelerde mevcut binalardan yararlanarak kira ile tutmak suretiyle kütüphane açabileceklerini belirterek arkadaşlarının mahalli sıkıntılarını Bakanlığına bildirmeleri durumunda onlara yardımcı olacaklarını söylemiştir.³⁸

Bundan önceki yıllarda olduğu gibi, 1977 yılı bütçe görüşmelerinde de; aynı dilekler, aynı öneriler dile getirilmiştir. Bunun yanında örnek kütüphane ve geziçi kütüphane uygulamasının başlatılması istenmiştir. Kültür Bakanı da, kültür merkezleri kurmayı yaygınlaştıracaklarını, yeni kütüphaneler açacaklarını belirtmiştir. Bu yılda da halk kütüphaneleri ile ilgili yapılması düşünülen veya istenen işler için ayrılan ödeneğin yeterli olup olmadığı hiç gündeme gelmemiştir.

e. 1978 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

MSP Grubu Adına söz alan Hasan Seyitoğlu ile CHP Grubu Adına söz alan Burhan Galip Şavlı konuşmalarında; Milli Kütüphanenin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarılması gerektiğini vurguladıktan sonra kütüp-

³⁷ Aynı, 662-663.

³⁸ Aynı, 665.

hane hizmetlerinin tüm yurttta yaygınlaştırılmasının zorunlu olduğu üzerinde durmuşlardır.³⁹

Şahsı adına söz alan Denizli Milletvekili Mustafa Gazalıcı ise; kütüphanelerdeki sansür konusuna değindiği konuşmasında; okullara, işyerlerine ve tutuklu evlerine mutlaka kütüphane hizmetlerinin götürülmesini, MC'nin ısmarlama yazdırdığı belirli bir ideolojinin içeriğini kapsayan kitapların kütüphanelerden ayıklanarak, yerine gerçekten sanat ve kültür değeri olan sanatçılarımızın kitaplarının gönderilmesini istemiştir. Ayrıca, sansür kaldırılarak denetimin kendi içerisinde özdenetim şekline dönüştürülmesini, gerçekten bir suç varsa yargı yoluyla ortaya çıkarılmasını, sanat ve düşün özgürlüğünün gerçekleşmesi için yasal tüm engellerin aşılmasını, 141, 142'nin kaldırılması gerektiğini söylemiştir.⁴⁰

f. 1979 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

AP Grubu Adına Muhammed Kelleci; kütüphaneciliğin (kütüphane hizmetlerinin) bütün yurt düzeyine yayılması için, büyük bir kısmının Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da olmak üzere 21 ilçeyle kültür merkezi yapılmasının plan ile esasa bağlandığını, ancak Kültür Bakanı'nın bu büyük hamleyi 10 merkeze indirdiğini belirterek, Bakanın aynı zamanda bazı kitapları da kütüphanelerden toplattığını söylemiştir.⁴¹

Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı da;⁴² halk kütüphanelerinden toplanan kitaplar konusunda açıklamalarda bulunmuş, başkaca halk kütüphaneleri üzerine herhangi bir şey söylememiştir.

g. 1980 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

AP Grubu Adına Yakup Üstün konuşmasında; kütüphanelerde yasaklanan yayınlar ve alınan kitaplar üzerine eleştiride bulunmuş, kütüphane-

³⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 5, Toplantı 1, c 3 (Şubat 1978), 569-572.

⁴⁰ Aynı, 574.

⁴¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 5, Toplantı 2, c 10 (Şubat 1979), 620-622.

⁴² Aynı, 630.

lerin siyasi amaçlı eserlerle doldurulduğunu söylemiştir.⁴³

Şahsı adına söz alan Mustafa Gazalcı'da, kütüphane müdürlerinin sürgün edildiği üzerinde durmuştur.⁴⁴

Kültür Bakanı Tefrik Koraltan ise, halk kütüphanelerine girmeleri yasaklanan yayınlar üzerine açılmalarda bulunmuştur.⁴⁵ Halk kütüphaneleriyle ilgili başka bir görüşme yer almamıştır.

Ancak, Mehmet Çatalbaş (Gümüşhane) ve arkadaşları halk kütüphanelerinin ödenekleriyle ilgili şu önergeyi vermişler ve kabul edilmiştir.

Önerge, "Gerekçe: Kültür Bakanlığı, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı 625 adet kütüphanenin fiş ve katalog dolabı, okuyucu masası ve okuyucu sandalyesi gibi malzemelerin satın alınabilmesi için, bütçeye konulan 250 bin liralık ödenek çok yetersiz görülmektedir. Bu ihtiyacın bir ölçüde giderilmesi maksadı ile artırma teklif edilmektedir"

Önerge kabul edilmiştir. Miktar 5.000.000 TL'ye çıkarılmıştır.⁴⁶

b. 1981 Yılı T.C. Kültür Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

Milli Güvenlik Konseyi'nde görüşme yapılmadan kabul edilmiştir.⁴⁷

ı. 1982 Yılı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

M.Nedim Bilgiç Danışma Meclisi'nde yaptığı konuşmada; mevcut kütüphanelerin geliştirilmesi, kitap sayılarının artırılması ve okuma alışkanlığının kazandırılması üzerinde durulması gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁸ Yine Bekir Tünay da, kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin geliştirilmesi üzerinde durmuştur.⁴⁹ Mehmet Parmak ise, kütüphane hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının zorunlu olduğunu söylemiştir.⁵⁰

⁴³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 5, Toplantı 3, c 14 (Şubat 1980), 522.

⁴⁴ Aynı, 528.

⁴⁵ Aynı, 543-544.

⁴⁶ Aynı, 550.

⁴⁷ Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, c 2 (Aralık 1980-Mart 1981), 350.

⁴⁸ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, c 3 (Ocak 1982), 326.

⁴⁹ Aynı, 326.

⁵⁰ Aynı, 326.

Kültür Bakanı İlhan Evliyaoğlu da, halk kütüphaneleriyle ilgili yaptıkları ve yapacakları işleri şöyle özetlemiştir;

Bugün 650'nin üzerinde kütüphane olduğunu, bunlara yenilerini eklemek istediklerini, kütüphaneciliğin sadece kitap koruma ve isteyene verme biçimindeki bir hizmet anlayışından kurtarılarak okumayı özendirici ve yaygınlaştırıcı bir hizmet biçimine dönüştürülmesi çalışmalarına başlanıldığını, milli kültürümüzün yaygınlaştırılmasında en etkili araç olan kitabı ve diğer basılı yayınları yurt düzeyine yaygınlaştırarak herkese okuma zevk ve alışkanlığını kazandırmak istediklerini, bunun için de geçen ay bir kitap toplama kampanyasının açıldığını ve toplanan kitapların en ücra köşelere kadar gönderildiğini dile getirmiştir.⁵¹

i. 1983 Yılı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

Bu yaliki bütçe görüşmelerinde halk kütüphaneleriyle ilgili tek konuşma, Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Evliyaoğlu tarafından yapılmıştır. Bakan konuşmasında halk kütüphaneleriyle ilgili şu noktalara değinmiştir;

Bakanlığının önde gelen hizmetlerinden birinin de kitabı ve kütüphaneyi teşvik etmek olduğunu, geçen yıl sayıları 654 olan halk kütüphanelerinin bu yıl 718'e çıkarılacağını, bu sayıyı artırırken kitap sayılarının da artırılmasını sağlayacaklarını söylemiştir. 1982 yılında başlattıkları kitap toplama, okuma ve dağıtma kampanyası yoluyla 600 bine yakın kitap sağlayarak kütüphanelere gönderdiklerini dile getirdikten sonra, Bakanlığının ana amacının ülkenin en ücra köşelerine kadar kütüphaneyi, mahalli olanaklardan da yararlanarak yaymak olduğunu açıklamıştır. Ayrıca halk kütüphanelerinin daha iyi hizmet vermesi amacıyla 1983 yılı bütçesinden 128 kütüphanenin araç ve gereçlerle donatılacağını da belirtmiştir.⁵²

⁵¹ Aynı, 350.

⁵² Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, c 11 (Ekim 1982),

j. 1984 Yılı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

Bu yılda Danışma Meclisi'nde yapılan bütçe görüşmelerinde halk kütüphanelerinden hiç söz edilmemiştir.⁵³

k. 1985 Yılı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçe Görüşmeleri

Halkçı Parti Grubu Adına Şevki Taştan'ın konuşması şöyledir:

Milli kütüphanelerin durumuna gelince; 50 milyon nüfusa erişen ülkemizde 750 kütüphane ve bu kütüphanelerden yararlanan okuyucu sayısı yıllara göre yuvarlak olarak şöyledir;

1979'da 12 milyon, 1980'de 13 milyon, 1984(1)'de 14 milyon, 1982'de 14 milyon, 1983'te 16 milyondur. Okuyucu sayısında yıllara göre farklı bir çoğalma olmadığı ilgi çekicidir. Bu durum, modern kütüphanecilik yöntemleriyle halkın ilgisinin çekilmediğinin bir kanıtıdır. Kitap tanıtma ve kitaplıkların sevdirilmesi konusunda TRT ile işbirliği yapılmasını ve bu konuda girişimlerin yoğunlaştırılmasını faydalı buluruz.

40 bin köyü bulunan ülkemizde, 30 adet gezici kütüphane ile kitap dağıtımı yapılmakta, son beş yılda sağlanan okuyucu sayısı sadece 280 bine ulaşmış bulunmaktadır.

Değerli Milletvekilleri, daha önceden ve özellikle seçimler nedeniyle gezdiğimiz, tanıdığımız kırsal kesimlerde hepimizin tanık olduğu acı bir gerçek vardır; köylerimize kitap girmemiştir. Toplumun bu kesiminde kültürün ilerlememiş olmasının en büyük nedenlerinin biri ve birincisi budur. Koltuk, gardrop, televizyon, çamaşır makinesi köylerimize girmiş; maalesef kitap girememiştir. Bu önemli eksikliğin giderilmesi, halkın bilinçlendirilmesine ve gezici kitaplıkların çoğaltılmasına bağlıdır. Bu konuyu Hükümet olarak ağırlıkla ele almalıyız, en kısa sürede 30 adet olan gezici kütüphane sayısını 300'lere çıkarma gayreti içinde olmalıyız."⁵⁴

Şahsı adına konuşan Manisa Milletvekili Münir F. Yazıcı ise:

Muhterem Milletvekilleri, nasıl beden sporla gelişirse kafada kültürle ve okumakla bilinçlenir. Takdir edersiniz ki, yayın dünyamız ve bugünkü kitap dünyamız artan kağıt fiyat-

⁵³ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, c 23 (Ekim 1983-Aralık 1983), 306-317.

⁵⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı 2, c 11 (Aralık 1984), 556.

ları nedeniyle bir bunalıma girmiştir, bir bunalım içindedir. Okuma oranımız zaten çok düşüktür. Onun için bu sorunumuza da köklü bir çözüm getirilmesi zamanı gelmiştir. Hatta bu hususta geciktik bile."55 şeklinde konuşmuştur.

Bu yılki bütçe görüşmelerinde, halk kütüphanelerinin yetersiz olduğunun belirtilmesi yanında, okuyucu sayısının da yetersizliğinden bahsedilmiş, okumanın teşvik edilmesi için önlemler alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Özellikle köylerimize kütüphane hizmetlerinin götürülmesi istenmiş ve bunun için de gezici kütüphane sayısının artırılması çalışmalarının yapılması gerektiği belirtilmiştir. Ancak kütüphaneler için ayrılan ödeneklerin yapılması istenen hizmetler için yetip yetmeyeceği üzerinde hiç durulmamıştır.

1. 1986 Yılı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

SHP Grubu Adına Fikri Sağlar, halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklere de değinerek Meclis'te şu konuşmayı yapmıştır:

Sayın Üyeler, kültürün çok önemli alanlarından biri olan kütüphanecilik ve yayın hizmetlerine ayrılan para ise 4.100.470.000 lira olup, Bakanlık bütçesinin yüzde onuna bile ulaşamamaktadır. Bu ödenekle, hem Milli Kütüphane hizmetleri yürütülecek, hem sayıları 750'yi aşan il ve ilçe kütüphaneleri geliştirilip, geliştirilecek, hem de baskı giderleri karşılanıp, kitaplar, dergiler ve broşürler yayınlanacak. Bu dilimden, baskı ve yayıma ayrılan miktar ise daha da güçlüng; 133.909.000 lira. Bu işler için 1986 yılına yönelik ödenek artışı oranı yalnız binde 11'dir.

Bir ülkenin kültüre bakış açısının, eğitime ve öğretime yaklaşımının ana göstergesi, kağıt fiyatlarıdır. Bugün dünyada en yüksek kağıt fiyatlarına sahip olan ülke Türkiye olup, en düşük okuma-yazma oranına da yine Türkiye sahiptir. ...

*****

Kentlerimizde bile okuyucu sayısında önemli artışların sağlanamadığı ülkemizde, televizyonun, buzdolabının, çamaşır makinasının girdiği köylere, henüz kitap girmemiş olması acı bir gerçektir. Bu önemli eksikliğin giderilmesi, halkın

okumaya yönlendirilmesine ve bu amaçla gezici kütüphane sayısının hızla artırılmasına bağlıdır...

*****

Kütüphaneleri, yeni yayınlardan yoksun birer kitap deposu ve öğrencilerin ders çalışma salonları durumundan kurtarılamayan; Bakanlığın ve Sayın Bakanın en büyük etkenliği, festivallerden festivale koşuşturmaları olarak görülmektedir.⁵⁶

Şahsı adına konuşan Türkan Turgut Arıkan da, kütüphane hizmetlerinin yetersizliği üzerinde durarak şöyle demiştir;

Halen ülkemizde 783 kütüphanenin olduğunu, 1986'da yeni kütüphane yapılmasının planlanmasını da olumlu bulduğunu belirtmişlerdir. Kütüphanelerdeki toplam kitap sayısının 6.228.678, okuyucu sayısının ise 17 milyon 300 bine ulaşmasının olumlu bir gelişme olmasına rağmen yeterli bulmadığını, bunun için de özellikle gezici kütüphanelerin ve gezici indirimli kitap satışı yapan birimlerin artırılması gerektiğini vurgulamıştır. Bunun yanında, pazar günleri üniversite kütüphanelerinin, hatta Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'nin halkımıza açık olması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini, bunun yararlı olacağına inandıklarını belirtmiştir.⁵⁷

Bu yılda ilk defa halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerin yetersizliğinden bahsedilmiş ve bu ödeneklerle halk kütüphanelerinin yaygınlaştırılmayacağı ve geliştirilemeyeceği vurgulanmıştır. Kağıt fiyatlarındaki artışın çok olduğu, okuyucu sayısının ise çok düşük olduğunun dile getirildiği bütçe görüşmelerinde özellikle gezici kütüphanelerin yaygınlaştırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca kütüphanelerin okuma salonu olmaktan kurtarılıp gerçek işlevini yapmasının sağlanması gerektiği söylenmiştir.

m. 1987 Yılı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

SHP Grubu Adına Fikri Sağlar halk kütüphaneleri derneklerinin güncelleştirilmesi üzerine yaptığı konuşmasında şunlara değinmiştir;

⁵⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı 3, c 23 (Aralık 1985), 543-544.

⁵⁷ Aynı, 564.

Sayıları 800'ü bulduğu belirtilen kütüphanelerin Türkiye çapında hizmet veren bir düzeye gelemediğini, buna sayısal yetersizlik kadar, kütüphanelerdeki kitapların sayı ve içerik yönünden de okuyucuyu tatmin etmeyişinin neden olduğunu belirtmiştir. Kütüphanelerde bulunan kitapların bir çoğunun dil ve içerik yönünden eskimiş ve anlaşılmasız hale gelmiş eserler olduğunu, çağdaş bilim ve teknolojiyi sergileyen kitaplarla, günümüz yazarlarından çoğuna ait kitapların dermelere katılmadıklarını, bu nedenle de kütüphanelerin, zaten okuma alışkanlığını yeterince kazanmamış olan halkımızı, gençlerimizi çekmesinin daha da güçleştiğini belirtmiştir.⁵⁸

SHP Grubu Adına söz alan ikinci konuşmacı ise, her türlü yayının devlet eliyle derlenmesi ve bunun eksiksiz olarak yapılabilmesi için kütüphane hizmetleri konusunda mevzuat değişikliğine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiş, ayrıca gezici kütüphanelerin sayı ve verdikleri hizmetler açısından yetersiz olduğunu ve bunların geliştirilmesi gerektiğini söylemiştir.⁵⁹

DYP Grubu Adına Doğan Kasaroğlu da, Türkiye'de okuma alışkanlığının yerleştirilememiş olduğunu belirterek kitap okumamın teşvik edilmesi için çaba gösterilmesini istemiş, bunu için de kütüphanelerin geliştirilmesinin gerektiğini belirtmiştir.⁶⁰

ANAP Grubu Adına Mehmet Budak da, içerisinde kütüphanesi, tiyatro ve konferans salonları, müzesi bulunan çok amaçlı il kültür merkezlerinin var olduğunu, bunlardan 10'unun hizmete devam ettiğini, 10'unun da inşaatının sürdüğünü, önümüzdeki yıllarda her ilin böyle merkezlere kavuşturulacağını söylemiştir.⁶¹

Kültür ve Turizm Bakanı A.Mesut Yılmaz ise halk kütüphanelerine giren kitaplarla ilgili olarak:

⁵⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama Yılı 4, c 34 (Aralık 1986), 417.

⁵⁹ Aynı, 421.

⁶⁰ Aynı, 426.

⁶¹ Aynı, 437.

... Bizim kütüphanelerimize giracak kitapların, Kitap ve Süreli Yayınların Seçme Yönetmeliği'ne uygun olması lazım; bu kitaplar (yasaklanan kitaplar) o yönetmeliğe de uygun bulunmamıştır. Dolayısıyla bizim kütüphanelerimize girmeyen kitapların, Kültür ve Turizm Bakanlığı eliyle dağıtılması gibi bir garabet ortaya çıkmıştır. Bu da, selefim Sayın Bakan tarafından durdurulmuştur. Aynı tatbikatın benim Bakanlığım süresinde de devam ettirileceğini söylüyorum...⁶²

demıştır.

Bu yılda yapılan bütçe görüşmelerinde halk kütüphanelerinin dermesinin içerik açısından yetersiz olduğu üzerinde durulurken, çağdaş yazarların eserlerinin kütüphanelere girmediği belirtilmiş, bunun da zaten az olan okuma alışkanlığını iyice azalttığı belirtilmiştir. Ayrıca gezici kütüphanelerin geliştirilmesi gerektiği daha önceki görüşmelerde olduğu gibi bu yalkı görüşmelerde de ele alınmıştır. Bu yılda yine Bakan yasak yayınlar konusunda açıklamalarda bulunmuştur.

n. 1988 Yılı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçe Görüşmesi

ANAP Grubu Adına İsmail Dayı yaptığı konuşmasında; Kütüphaneler Genel Müdürlüğü yoluyla bütün illerinizde ve pek çok ilçemizde gençliğin ve halkın hizmetine sunulmak üzere kültür merkezleri, halk kütüphaneleri ve gezici kütüphanelerin açılmış olduğunu, Bakanlığın yeni bir görüşü olarak mahalli ve özel idarelerin de desteğiyle kültür merkezlerinin ve kütüphanelerin sayısının süratle artırılma yoluna gidildiğini ve bu yolda yatırım yapmak isteyen belediyelere ve özel idarelere destek olduğunu belirttikten sonra Kütüphaneler Genel Müdürlüğü aracılığıyla pek çok kitabın yayınlandığına dile getirmiştir.⁶³

Kültür ve Turizm Bakanı Mustafa Tınaz Titiz, Bakanlığının bütçe görüşmesi sırasında halk kütüphaneleri üzerine görüşlerini şöyle dile getirmiştir;

⁶² Aynı, 448.

⁶³ TMM Tutanak Dergisi, Dönem 18, Yasama Yılı 1, c 7 (Nisan 1988), 618-619.

Genellikle yaygın olan ve sık sık dile getirilen bir eleştiri, Türkiye Cumhuriyeti'nin belirli bir kültür politikasının olmadığı yolundadır. Bunu çok doğru olarak nitелеmek, zannediyorum ki hakkaniyete uymaz. Belki, yazılmış tek bir metin halinde üzerinde "Türkiye Cumhuriyeti Kültür Politikası" denilen bir metin bulunmaz ise de, bu metnin bazı alt parçaları muhtelif tarihlerde, muhtelif kuruluşlar tarafından yayınlanmıştır.

*****

Bu çerçevede içerisinde tespit edilecek olan kültür politikalarının uygulanmasında da bazı ilkelere hareket edilmesi mecburiyeti vardır. Şöyle ki; Bu politikaları uygulamak için yeni imkanların devreye sokulmasının yanı sıra ve belki de onlardan daha da ağırlıklı olarak, mevcut kapasitelerin kullanımına ağırlık verilecektir. Eğer buna bir örnek vermek gerekirse, yeni kütüphane binaları, tiyatro salonları ve bu gibi inşaatlar yerine veya bunların yanı sıra daha ağırlıklı olarak-mevcutlar, birbirlerinden ayrı çatılar altında da olsa düzenleyip kullanmaktır.

... mevcut ve kurulacak kültür merkezleri veya bölümlerinin yerel yönetimlerin katılacağı kuruluşlar eliyle işletilmesi suretiyle, bir taraftan Kültür ve Turizm Bakanlığı personeline tasarrufa gitmek, bir taraftan daha verimli hizmet almak, diğer taraftan da kalifiye personele daha iyi ücret ödemek ve yerel yönetimlerin sorumluluğunu artırmaktır.

*****

... kütüphane işletiminde devlet memuru istihdamı yerine, hizmet satın almak; il kültür ve turizm müdürlerine araba tahsis etmek yerine bunlara kilometre tahsis edip, bu yetkiyi kendilerine vermek.

*****

Bir başka ilke, kültür politikalarına, en genel anlamı ile devlet desteğinin sağlanmasıdır. Bu, yazarlara sağlanacak teşviklerden tutun da, kitap okuyan kuruluşlara sağlanacak olan sübvansiyon ve desteklere kadar tümünü kapsamaktadır. Bu ilke, 1988 yılı içerisinde hayata da geçirilecektir. Bunu, buradan sizlere ilan ediyorum.

*****

Değerli milletvekilleri, bu genel çerçevenin yanı sıra, bir iki özel önemi haiz noktaya da ayrıca işaret etmek istiyorum. Bunlardan bir tanesi, okumanın teşvik edilmesi meselesidir.

Toplumumuzun bir bilgi toplumu haline gelebilmesi, her

türlü problemini araştırma ve okuma yoluyla kendi kendine gözebilir hale gelmesi, tamamen okumanın teşviki ile ilişkilidir ve bu amaçla bir sürekli kampanya açılmış bulunmaktadır. Bu kampanya, ayrıca bir iki araçla da desteklenecektir. Her türlü israf sayılabilecek hediye, kitap hediye edilmesine kanalize edilmesi bunlardan birisidir. "Çelenk yerine kitap" olarak sembolize ettiğimiz düşünce budur. Kültür yayınlarına belli oranda devlet desteği uygulanması da ikinci katkıdır.⁶⁴

diyerek halk kütüphaneleriyle ilgili konuşmasını sona ettirmiştir.

1988 yılı bütçe görüşmeleri sırasında ise; halk kütüphanelerinin geliştirilmesi için mahalli ve özel idarelerin de desteğinin alındığı ve bu alana yatırım yapmak isteyen belediye ve özel idarelere destek sağlandığı belirtilmektedir.

Bakan da, kültür hizmetleri konusunda yerel yönetimin sorumluluğunun artırılacağı üzerinde durmuştur. Ayrıca, kütüphane işletiminde hizmet satılma yoluyla faaliyetlerin geliştirileceğini dile getirmiştir.

Okumanın teşvik edilmesinin önem taşıdığı, bunun için de 'en iyi hediye kitaptır' kampanyasının başlatıldığı yine Bakan tarafından söylenmiştir.

Genel olarak halk kütüphanelerinin bağlı olduğu kurumun 1973-88 arası bütçelerinin TBMM' sinde görüşülmesi sırasında halk kütüphanelerinin toplum için gerekli kurumlar olduğu sürekli olarak vurgulanmıştır. Bunun yanında, halk kütüphanelerinin araştırmacılara hizmet verecek şekilde geliştirilmesi dahi istenmiştir. Başka bir yolda kütüphanelerin geliştirilmesi için örnek halk ve gezici kütüphane uygulamasının başlatılması önerilmiştir. Kütüphanelerin kültür merkezleri içinde yer alması gerektiği belirtilmiştir.

Görüşmeler daha sonra halk kütüphanelerine alınan yayınlar ve yasaklanan yayınlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu konuda karşıt fikirler beyan edilmiştir. Kütüphane müdürlerinin siyasi amaçlarla sürgün edildiği görüşüne yer verilmiştir.

⁶⁴ Aynı, 642-644.

1982'lerden sonra halk kütüphaneleri üzerine yapılan konuşmalar-
da, okuma alışkanlığı üzerine görüşmelerin yoğunlaştığı gözlenmektedir.
Okuma alışkanlığının yetersiz olduğu, ülkemizde halk kütüphanelerinin
bu iş için yönlendirilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Halk kütüpha-
nelerinin bağlı olduğu kurumun Bakanları da, halk kütüphanelerinin sayı-
larını artırdıklarını ve buna devam edeceklerini sürekli olarak vurgu-
lamışlar, başlattıkları kitap toplama ve dağıtma kampanyalarının başa-
rılarından bahsetmişlerdir.

Bütçe görüşmeleri sırasında, halk kütüphaneleri, milli kütüphane,
üniversite kütüphanelerinin işlevleri zaman zaman birbirine karıştırıl-
mış, halk kütüphanelerinin asıl sorunları görülmek istenmemiştir.

Ayrıca, köylere kütüphane hizmeti götürülmesi ve gezici kütüpha-
nelerin yaygınlaştırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Halk kütüpha-
nelerinin derme olarak güncelliğini yitirdiği de zaman zaman bütçe görüş-
melerinde ele alınmıştır.

1987 yılında ise, mahalli idarelerin halk kütüphanelerinin geliştirelmesine katkılarının sağlanacağı üzerinde durulmuştur.

Halk kütüphanelerinin bağlı olduğu bakanlığın bütçesinin görüşülmesi sırasında halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerden olumlu veya olumsuz hiç söz edilmemiş olması dikkat çekicidir. Belirli hizmetlerin yapılabilmesi için ayrılan ödenekler görüşülürken, o hizmet sektörü üzerine iyi veya kötü bir takım şeyler söylenmiş, ancak verilen ödeneklerle halk kütüphanelerinden beklenen yararların sağlanıp sağlanamayacağı hiç gündeme getirilmemiştir. Çalışmamıza konu olan 1973-1988 yılları arasında yalnızca iki kez ödeneklerle ilgili sözler edildiği görülür ki, bunlardan birisi 1980 yılı bütçe görüşmelerinde, kütüphaneler için alınacak araç ve gereçlere ayrılan ödeneğin yetersiz olduğu belirtilerek artırma teklifi verilmiş ve kabul edilmiştir. Daha sonra da, 1986 yılı bütçe görüşmelerinde kütüphanecilik ve yayım hizmetleri için ayrılan ödeneğin yetersizliğinden bahsedilmiştir. Bu ikisinin dışında bütçe görüşmeleri sırasında halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerden hiç söz edilmediği görülmüştür.

Bütçe görüşmelerinde dikkati çeken diğer bir nokta da, halk kütüphanelerinin dermelerinin sadece kitaptan ibaret olduğu fikrinin konuşmacılarda yerleşmiş olduğudur. Oysa bilgi kaynakları veya bilgi kayıt ortamları o kadar değişmiştir ki, kütüphaneler artık, sadece kitapla hizmet vermemektedir. Kütüphanelerdeki bilgi iletişim araçlarının yokluğundan hiç söz edilmemiştir. Bu da konuşmacıların bilgi kaynaklarındaki gelişmelerden habersiz olduğunu ya da bunun halk kütüphaneleri için önemini anlayamadıklarını göstermektedir.

Sonuç olarak, hem Cumhuriyet Senatosu ve hem de TBMM bütçe görüşmeleri sırasında halk kütüphanelerine yaklaşımın çok yetersiz olduğu gözlenir. Her ikisinde de aynı öneriler ve dilekler tekrar edilerek süre gelmiş, halk kütüphanelerinin işlevlerini yaparak amaçlarına ulaşabilmesi ve toplum kalkınmasına katkıda bulunması için neler yapılması gerektiği üzerinde durulmamıştır. Bütçe ödeneklerinin görüşüldüğü Devletin yürütme organında, halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerin yeterli olup olmadığı ya da verilen ödeneklerle ne kadar gelişebileceği üzerinde durulmamıştır. Bu durum bize Devletin yürütme organını oluşturanların halk kütüphanelerinin önemini tam olarak kavrayamadıklarını göstermektedir. Çünkü halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerin miktarı ne olursa olsun, hep aynı şeyler tekrar edilmiş, hizmetlerin ve kütüphanelerin yetersiz olduğu üzerinde durulmuş, yaygınlaştırılmaları için öneri ve dileklerde bulunulmuştur. Kütüphanelerin ve hizmetlerinin yetersiz kalmasına neden olan etkenlerden hiç söz edilmemiştir. Oysa ki, halk kütüphanesi hizmetlerinin geliştirilmesinin temelinde yatan en önemli etken paradır. Bütçe görüşmelerinde de Devlet eliyle görülecek hizmetlere ayrılan ödenekler ele alınmaktadır. Halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerden hiç söz edilmemiş olması, bu hizmet sektörüne bakış açısını göstermesi yanında ona verilen önemi de belirlemektedir.

V. BÖLÜM

HALK KÜTÜPHANELERİNE TÜRK BÜTÇE KANUNLARIYLA VERİLEN ÖDENEKLER

A. Genel Açıklamalar

Halk kütüphanelerinin bağlı olduğu kurumlar bütçe kanunları itibariyle şöyledir;

T.C. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı 1973-1974

T.C. Kültür Bakanlığı 1975-1981

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 1982-1988

Araştırmamızın konusunu oluşturan 'Halk Kütüphaneleri Ödenekleri,' bağlı olduğu kurum içindeki hiyerarşik düzen izlenerek incelenmeye çalışılmış, genelden özele doğru gidilmiştir. 1973-1988 bütçe kanunlarında, bölüm, alt program, madde(faaliyet-proje) isim ve kod numaralarında farklılıklar vardır. Bu farklılıklar halk kütüphanelerinin bağlı olduğu kurum veya kurum içindeki bağlı olduğu birim, hatta birim içindeki yeri sık sık değişikliğe uğraması şeklindedir. Bunun için tarafımızdan oluşturulan bu bölümdaki tablolarında, program, alt program, madde(faaliyet-proje) ve bunların kod numaraları bütçe kanunlarındaki son şekliyle gösterilmiştir. Tabloların daha iyi anlaşılabilmesi ve yanlış anlamaların önlenmesi amacıyla bütçe kanunlarındaki isim ve kod numaralarındaki değişiklikler burada açıklanmıştır.

1973-1974 yılları bütçe kanunlarında; Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı bütçesi içinde, beş bölümden birisi olarak, 'Milli Kütüphaneciliğin Geliştirilmesi ve Kültür Eserlerinin Yayımı' yer almıştır. Bu bölüm altında, üç alt programdan birisi de, '02- Halk, Çocuk, Gezici, Yazma ve İhtisas Kütüphanelerinin Düzenlenmesi ve Geliştirilmesi' hizmetleridir. Diğer iki alt program, 'Milli Kütüphane' ve 'Kültür Eserlerinin Yayımı' ile ilgilidir.

Bütçe kanunları 1975-1981 arasında T.C. Kültür Bakanlığı olarak çıkmıştır. Bu yıllar arasındaki bütçe kanunlarının hazırlanışlarında bir takım değişiklikler sık sık göze çarpmaktadır. Teşkilat içindeki hizmet birimlerinin yapacakları hizmet türleri değişiklik göstermektedir. Bu değişim sadece hizmetin bir birimden diğer bir birime verilmesi şeklindedir. Bu durum da, birimlere verilen ödeneklerde azalma veya artmaya neden olmuştur. Bunun için birim itibarıyla ödeneklerdeki artışları izlemek olanağı olmamaktadır. Birim itibarıyla ödenek artışlarını sağlıklı izleyebilmek, ancak bütçe kanunlarını karşılaştırmalı incelemekle mümkün olabilmektedir.

1975-76 yılları arasında bütçe kanunları Kültür Bakanlığı olarak çıkmıştır. Fakat bütçedeki düzen 1973-1974 yıllarıyla aynıdır.

1977 yılı T.C. Kültür Bakanlığı bütçesi içinde dört bölümden birisi olarak, 'III- Milli ve Çağdaş Kültür Varlıklarının Derlenmesi, Korunması, Değerlendirilmesi, Tanıtılması ile Kütüphaneciliğin Geliştirilmesi' yer almıştır. Bu bölüm altında üç alt programdan birisi de, '01- Kütüphaneciliğin Geliştirilmesi' hizmetleridir. Diğer iki alt program, tarih-kültür varlıklarının korunması ile Türk folklorünün derlenmesi ve tanıtılması ile ilgilidir. 01 alt programı da iki madde(faaliyet-proje)'ye ayrılmıştır. Bunlardan birisi Milli Kütüphane ile ilgili olup, diğeri; '002 Halk, Çocuk, Gezici, Yazma ve İhtisas Kütüphanelerinin Düzenlenmesi, Geliştirilmesi ve Kitap Koleksiyonlarının Zenginleştirilmesi Hizmetleri' dir.

1977 yılı bütçesinin bundan önce değindiğimiz bütçelerden farklı yanı, halk kütüphaneleriyle ilgili hizmetlere daha önce '02 alt programı'nda yer verilirken, bu yılda '002 madde(faaliyet-proje)' olarak ele alınmıştır. Bu ayrıma gitmek için de daha önce Milli Kütüphaneyi ayrı bir alt program altında, halk kütüphanelerini ayrı alt program altında ele alırken, bu iki kütüphane türünü tek alt program içinde toplayarak, madde(faaliyet-proje)'ye ayırmıştır.

1978-1979-1980 yılları T.C. Kültür Bakanlığı bütçeleri, 1978-79 yılları içinde dört, 1980 yılı içinde beş bölümden birisi olarak ,

'111- Kütüphanecilik, Eski Eser ve Müzecilik ile Folklor Hizmetleri' yer almıştır. Bu bölüm altında 1978-1979 yıllarında üç, 1980 yılında beş alt programdan birisi de, '01 Kütüphaneciliğin Geliştirilmesi Hizmetleri' dir. 1978-1979 'daki diğer iki alt program, eski eser-müzecilik ve folklor hizmetleriyle, 1980'deki diğer dört alt program, eski eser-müzecilik, milli folklor, güzel sanatlar, fonetik sinema ve sahne sanatları ile ilgilidir. Ol alt programı da, iki madde(faaliyet-proje)' ye ayrılmıştır. Bunlardan birincisi Milli Kütüphane hizmetleriyle ilgili olup, diğeri: '002 Genel Kütüphanecilik Hizmetleri' dir.

Bu yıllarda 'halk kütüphaneleri' hizmetleri 'Genel Kütüphanecilik' hizmetleri adı altında yer almıştır. 1980 yılında yer alan güzel sanatlar, fonetik sinema ve sahne sanatları hizmetleri, 1978-1979 yıllarında 112 bölümünde kültür-sanat ve eğitim hizmetleri içinde yer almıştır.

Daha önceki yıllarda olduğu gibi burada da Kültür Bakanlığı'nın yükümlendiği hizmetlerde bir değişiklik olmayıp, hizmet bölüm veya alt program olarak yer değiştirmiştir. Bu durumda, kütüphanecilikle ilgili bölüme ayrılan ödenekte göze çarpan azalma ve artmalara neden olmuştur. Ancak, bu husus ne Kültür Bakanlığı'nın ne de Genel Kütüphanecilik hizmetleri ödeneğinin böyle bir nedenden azalmasına etki etmiştir.

1981 yılı T.C. Kültür Bakanlığı bütçesi, genel yönetim, kültür-sanat-eğitim ve transfer olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bakanlığın tüm hizmet birimleri '111- Kültür-Sanat ve Eğitim Hizmetleri' adı altında tek bölümde toplanmış olmaktadır.

Bu bölüm de, beş alt programa ayrılmış olup, beş alt programdan birisi '01 Kütüphanecilik Hizmetleri' dir. Diğer alt programlar ise; eski eser-müzecilik, milli folklor, güzel sanatlar ve fonetik sinema sahne sanatları hizmetlerinden oluşmaktadır. Ol alt programı daha önce olduğu gibi iki madde(faaliyet-proje)' ye ayrılmıştır. Bunlar; Milli Kütüphane ile '002 Genel Kütüphanecilik' hizmetleridir.

1982 ve sonrası bütçe kanunlarında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yer aldığı görülür.

1982 yılında halk kütüphanelerinin bağlı olduğu bakanlığın bütçesi, turizmin de eklenmesiyle beş bölümden oluşmuştur. 1981 yılında olduğu gibi kültürle ilgili birimler bir bölüm altında '113- Kültür-Sanat Eğitim Hizmetleri' toplanmıştır. Eklenen diğer iki bölüm turizm ve tanıtma ile ilgilidir.

113 bölümü 1981 yılı bütçesindekinin aynısı olup, herhangi bir değişikliğe uğramamıştır. Alt programlarda olduğu gibi madde(faaliyet-proje)' lerde de durum bir önceki yılın aynısıdır.

1983-1988 yılları arasında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçeleri program olarak birbirinin aynısıdır.

Bölmeler; genel yönetim, kültür-sanat, turizm-tanıtma ve transfer olarak yer almıştır. 1982'de ayrı ayrı bölümlerde ele alınan turizm ve tanıtma hizmetleri bu yıllarda bir bölümde toplanmıştır.

'111-Kültür-Sanat Hizmetleri' bölümünde yer olan yedi alt programdan birisi, '04 Kütüphanecilik ve Yayın Hizmetleri' dir. Bu alt program da; '001 Milli Kütüphane' ve '002 Genel Kütüphanecilik' ile '003 Yayın Hizmetleri' olarak üç madde(faaliyet-proje)' ye ayrılmıştır.

1982 ve daha önceki yıllarda yayın hizmetleri, genel yönetim ve destek hizmetleri bölümü içinde yer almıştır.

Daha önce de belirttiğimiz üzere, Bakanlığın yükümlendiği hizmetlerde kültür ve turizm sektörlerinin zaman zaman birleşme ve ayrılmasından kaynaklanan değişiklikler olmuştur. Bunun yanında hizmetlerin program bütçedeki yerleri farklılık göstermiştir. Halk kütüphaneleri kimi zaman bölüm, kimi zaman alt program, sonra da madde(faaliyet-proje) olarak gösterilmiştir.

Bu nedenlerden dolayı, bölümler veya alt programlar itibariyle bütçe gelişmelerini değerlendirmek yerine, kütüphanecilik veya genel kütüphanecilik hizmetleri olarak değerlendirmek daha yararlı olacaktır.

Tarafımızdan oluşturulan tabloların düzeni ve kullanılan sistem, isim ve kod numaraları burada ayrıntılarıyla açıklanacaktır.

Yukarıda, bölüm, alt program, madde(faaliyet-proje)'lerin isim ve kod numaralarındaki farklılıkları yıllar itibariyle ayrıntıları ile açıklamıştık. Tabloların oluşturulmasında ve değerlendirilmesinde ko-

laylık sağlamak amacıyla aynı şeyi ifade eden, bölüm, alt program, madde (faaliyet-proje) ler son 1988 Bakanlık bütçesinde verildiği kod ve isimleriyle ele alınmıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
(Program Bütçe Yapısı)

Bölüm	Alt Program	Ödenek türü	Madde (Faaliyet Proje)	Harcama Kalemi
101				GENEL YÖNETİM ve DESTEK HİZM.
111				KÜLTÜR ve SANAT HİZMETLERİ
	01			Güzel Sanatların Gel.ve Tan.
	02			Fonetik Sahne Sanatları, Fikir ve Sanat Eserleri Hizmetleri
	03			Eski Eserler ve Müzecilik Hizm.
	04			<u>Kütüphanecilik ve Yayın Hizm.</u>
		1	001	Milli Kütüphane
			002	Genel Kütüphanecilik
				100 Personel Giderleri
				200 Tulluklar
				300 Hizmet Alımları
				400 Tüketim Mal. ve Malz. Alımları
				500 Demirbaş Alımları
				800 Diğer Ödemeler
			003	Baskı ve Yayın Hizmetleri
		2	001	Milli Kütüphane Hizm. Yat.Proj.
			002	Kütüphanecilik Hizm. Yat.Proj.
				600 Makina, Teçhizat ve Taahh. Alm.
				700 Yapı, Tesis ve Büyük Onar. Gid.
		3	602	Kütüp. Hizm. ile ilgili Kamu- laştırmalar
				900 Transferler
	05			Milli Folklor ve Arş. Hizm.
	06			Devlet Tiyat. Opera ve Bal. Hizm.
	07			Kültür Merkezleri Hizmetleri
112				ÜLKE TURİZMİNİN GEL.ve TAN.HİZM.
900				HİZMET PROG.DAĞITILMAYAN TRANS.

Not: (1) Cari Harcamalar (2) Yatırım Harcamaları (3) Transferler

Oluşturulan tablolarda kullanılan bölüm, alt program, madde (faaliyet-proje), harcama kalemleri isim ve kod numaraları yukarıda verilmiştir.

1973-1988 arası bütçe kanunlarında ödenekler ilk önce 'lira' sonra '1000 TL' daha sonra 'milyon' olarak ifade edilmiştir. Çalışmamızda '1000 TL' esas alınmıştır.

Çalışmamızda;

Genel Bütçe'ye giren (ortalama otuz daire) dairelerin harcamaları için "Genel Bütçe",

Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün bağlı olduğu kurum için "Bakanlık",

Halk Kütüphanelerininin bağlı olduğu Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü için "Genel Müdürlük",

Bakanlık bütçe yapısı içinde Genel Kütüphanecilik madde(faaliyet-proje) olarak yer alan ifade yerine "Halk Kütüphaneleri" ibaresi kullanılmıştır.

Bundan sonraki kısımda, bu ayırım itibariyle ödeneklerin dökümü çıkarılarak, karşılaştırmalara imkan verecek şekilde tablolarda gösterilmeye çalışılacaktır. Hiyerarşik düzen içinde yukarıdan aşağıya, bölüm, alt program, madde(faaliyet-proje), harcama kalemlerinin yıllar itibariyle %' de artış ve oranları verilecektir.

B. Bütçe Kanunlarından Elde Edilen Verilerin

Analiz ve Değerlendirilmesi

Halk kütüphanelerimizin mali kaynakları devlet tarafından karşılanmaktadır. Türkiye'de uygulanan bütçe kanunları çerçevesinde her yıl belirli bir ödenek halk kütüphanelerine ayrılmıştır. Son durumyla halk kütüphaneleri Türkiye'nin yönetim sistemi içinde Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı teşkilatı içinde yer almıştır.

Bu kısım, devlet teşkilatı içinde değişik zamanlarda, değişik bakanlıklara bağlı olan halk kütüphanelerininin mali durumu hakkında karşılaştırmalı bilgileri içermektedir.

Bütçe ödenekleriyle ilgili veriler, doğrudan T.C. Resmi Gazete'
¹
 de yayınlanan 'Bütçe Kanunları' ndan alınmıştır.

¹ "1973 Yılı Bütçe Kanunu (1694)", T.C. Resmi Gazete, 14463; 1 Mart 1973. 103-108. ; "1974 Yılı Bütçe Kanunu (1823 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 14902; 1 Haziran 1974. 135-178. ; "1975 Yılı Bütçe Kanunu (1868 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 15164; 1 Mart 1975. 351-360. ; "1976 Yılı Bütçe Kanunu (1970 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 15515; 1 Mart 1976. 365-377. ; "1977 Yılı Bütçe Kanunu (2067 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 15865; 1 Mart 1977. 380-397. ; "1978 Yılı Bütçe Kanunu (2143 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 16215; 1 Mart 1978. 893-926. ; "1979 Yılı Bütçe Kanunu (2215 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 16565; 1 Mart 1979. 859-894. ; "1980 Yılı Bütçe Kanunu (2298 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 16916; 1 Mart 1980. 782-814. ; "1981 Mali Yılı Bütçe Kanunu (2415 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 17265; 28 Şubat 1981. 474-492. ; "1982 Mali Yılı Bütçe Kanunu (2628 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 17615; 24 Şubat 1982. 411-446. ; "1983 Mali Yılı Bütçe Kanunu (2761 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 17902; 18 Aralık 1982. 376-411. ; "1984 Mali Yılı Bütçe Kanunu (2953 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 18230 mük.; 23 Kasım 1983. 368-403. ; "1985 Mali Yılı Bütçe Kanunu (3140 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 18622 mük.; 31 Aralık 1984. 198-212. ; "1986 Mali Yılı Bütçe Kanunu (3242 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 18975 mük.; 31 Aralık 1985. 195-210. ; "1987 Mali Yılı Bütçe Kanunu (3324 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 19227 mük.; 30 Aralık 1987. 190-207. ; "1988 Mali Yılı Bütçe Kanunu (3425 s.k.)", T.C. Resmi Gazete, 19298 mük.; 28 Nisan 1988. 197-216.

TABLO: 1
GENEL BÜTÇE, BAKANLIK BÜTÇESİ, KÜLTÜR-SANAT HİZMETLERİ, GENEL MÜDÜRLÜK,
HALK KÜTÜPHANELERİ ÖDENEKLERİ-1973-1988

Mali yıl	(1000 TL)				
	(1) Genel Bütçe	(2) Bakanlık Bütçesi	(3) Kültür-Sanat Hizm. Ödeneği	(4) Genel Müd. Ödeneği	(5) Halk Kütt. Ödeneği
1973	61.453.023	306.509	81.403	81.403	50.341
1974	82.411.411	532.420	113.141	113.141	73.007
1975	107.680.515	541.404	130.343	130.343	84.553
1976	153.637.352	657.952	147.355	147.355	103.420
1977	229.692.989	946.966	393.089	194.695	154.316
1978	276.148.529	1.132.402	361.381	160.193	121.923
1979	409.430.671	2.485.120	1.062.028	413.086	333.818
1980	756.887.182	4.286.705	1.877.816	704.114	563.709
1981	1.540.965.037	6.593.215	3.774.643	1.524.493	771.384
1982	1.780.640.059	15.920.560	3.960.760	1.243.207	892.038
1983	2.558.902.500	24.014.000	11.448.853	1.679.871	1.318.428
1984	3.211.982.000	25.997.880	13.565.479	2.408.049	1.956.850
1985	5.412.082.040	34.328.500	21.585.182	3.319.053	2.839.808
1986	7.104.111.000	45.912.500	32.226.931	4.100.470	3.349.100
1987	10.885.686.000	62.504.000	44.258.467	6.460.613	4.975.751
1988	20.706.923.000	117.314.000	88.363.000	17.324.000	13.405.000

- (1) Genel Bütçeye giren ortalama otuz dairenin harcamalarının toplamı
- (2) Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün bağlı olduğu kurumun bütçesi
- (3) Bakanlık Bütçesi içinde yer alan III- Kültür ve Sanat Hizmetleri bölümüne ayrılan ödenekler
- (4) Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne ayrılan ödenekler
- (5) Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü altında 'Genel Kütüphanecilik' olarak yer alan madde(faaliyet-proje)'ye ayrılan ödenekler

Genel bütçeye giren ortalama 30 dairenin harcamalarının toplamı ile genel bütçeye giren dairelerden olan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesi ödenekleri yıllar itibariyle I. tablo'da verilmiştir. Daha sonra da, bakanlık bütçe ödenekleri içinde kültür ve sanat hizmetleri bölümüne, bu bölüm içinde yer alan kütüphanecilik ve yayın hizmetleri alt programına, bu alt program içinde de genel kütüphanecilik (halk kütüphaneleri) madde(faaliyet-proje)'sine verilen ödenekler yıllar itibariyle buradaki tabloda gösterilmiştir. Bu tablo bize, halk kütüphanelerine, bağlı olduğu kurumun program bütçesinin hiyerarşik yapısı içinde ayrılan ödeneklerin analiz ve değerlendirilmesinde temel olacaktır.

GENEL BÜTÇE, BAKANLIK BÜTÇESİ, KÜLTÜR-SANAT HİZMETLERİ, GENEL MÜDÜRLÜK,
HALK KÜTÜPHANELERİ ÖDENEKLERİNDEKİ %'DE ARTIŞLAR

Mali yıl	Genel bütçe	Bakanlık Bütçesi	Kültür-Sanat Kızın.Ödeneği	Genel Müd. Ödeneği	Halk Kült. Ödeneği
1973	% 100.00	% 100.00	% 100.00	% 100.00	% 100.00
1974	34.10	73.70	38.98	38.98	45.02
1975	30.66	1.68	15.20	15.20	16.08
1976	42.67	21.52	13.05	13.05	22.02
1977	49.50	43.92	166.76	32.12	49.21
1978	20.22	19.79	-8.06	-17.72	-20.99
1979	48.26	119.06	193.88	157.86	173.79
1980	84.86	72.49	76.81	70.45	68.86
1981	103.59	53.80	101.01	116.51	36.84
1982	15.55	141.46	4.93	-18.45	15.64
1983	43.70	50.83	189.05	35.12	47.79
1984	25.52	8.26	18.48	43.34	48.42
1985	68.49	32.04	59.11	37.83	45.12
1986	31.26	33.74	49.30	23.54	17.93
1987	53.23	36.13	37.33	57.55	48.56
1988	90.22	87.69	99.65	168.14	169.40

* Yüzde rakamlarının önünde bulunan (-) işareti bütçe ödeneklerindeki azalmaları göstermektedir.

Burada; dökümü verilen genel bütçe, bakanlık, kültür-sanat hizmetleri, genel müdürlük ve halk kütüphaneleri ödeneklerinin yıllar itibariyle %' de artışları gösterilmektedir.

Yüzde artışlara bir bütün olarak bakıldığında, genel bütçe, bakanlık, kültür-sanat hizmetleri, genel müdürlük ve halk kütüphanelerinin ödeneklerinde istikrarlı bir artış olmadığı gibi, hiyerarşik düzen içinde, her bölümde sağlanan yüzde artışlar arasında da bir dengenin bulunmadığı görülmektedir. Bakanlık bütçe artışlarındaki düzensizliği büyük ölçüde yükümlendiği hizmetlerdeki değişikliklere bağlamak gerekirse de, halk kütüphaneleri için ayrılan ödeneklerin yüzde artışlarının düzensizliğini aynı şeye bağlamak olanaksızdır. Çünkü, her ne kadar bakanlığın yükümlendiği hizmetlerde değişimler olmuşsa da, bu hizmetler içinde sürekli olarak halk kütüphaneleri yer almıştır. Bunun için halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerdeki artışların, halk kütüphanelerinin sayılarındaki artışlar da dikkate alınarak yapılması gerekirdi. (Ek: 1) Oysa zaman zaman artış yerine azalma bile görülmektedir.

TABLO: 3

BAKANLIK BÜTÇESİNİN GENEL BÜTÇE İÇİNDEKİ %'DE ORANI-1973-1988

(1.000 ₺)

Mali yıl	Genel Bütçe	Bakanlık Bütçesi	Bakanlık Bütçesinin Genel Bütçe İçindeki % Oranı
1973	61.453.023	306.509	% 0.49
1974	82.411.411	532.420	0.64
1975	107.680.515	541.404	0.50
1976	153.637.352	657.952	0.42
1977	229.692.989	946.966	0.41
1978	276.148.529	1.132.402	0.41
1979	409.430.671	2.485.120	0.60
1980	756.887.182	4.286.705	0.56
1981	1.540.965.037	6.593.215	0.42
1982	1.780.640.059	15.920.560	0.89
1983	2.558.902.500	24.014.000	0.93
1984	3.211.982.000	25.997.880	0.80
1985	5.412.082.040	34.328.500	0.63
1986	7.104.111.000	45.912.500	0.64
1987	10.885.686.000	62.504.000	0.57
1988	20.706.923.000	117.314.000	0.56

Halk kütüphanelerinin bağlı olduğu bakanlığın, genel bütçeden aldığı paylar burada (tablo.3) gösterilmiştir. Halk kütüphaneleri, bundan önceki kısımda belirtildiği üzere 1973-74 yıllarında Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'na bağlıdır. Bu yıllarda halk kütüphanelerinin bağlı olduğu kurum, genel bütçeden 1973'te % 0.49, 1974'te ise % 0.64' lük bir pay almıştır. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'nın üstlendiği hizmetlerin yeni kurulan Kültür Bakanlığı'na devredildiği 1975-1981 yılları arasında bu bakanlığa, genel bütçeden ; 1975'te % 0.50, 1976'da % 0.42, 1977'de % 0.41, 1978'de % 0.41 gibi azalan oranlarda ödenek ayrıldığı gözlenirken, bu oran 1979'da % 0.60' a çıkmasına rağmen 1974' deki orana ulaşamamıştır. Bununla beraber 1980'de % 0.56, 1981'de ise % 0.42'ye düştüğü görülmüştür. % 0.89'luk bir payın genel bütçeden, bakanlığa ayrıldığı 1982'de kültür ile turizm bakanlıkları birleşmiştir. Bir önceki yıla göre genel bütçeden bu bakanlığa ayrılan ödeneğin iki katına çıkması,

iki bakanlığın birleşmesinden kaynaklanmaktadır.

1982-1988 yılları arasında, içinde halk kütüphanelerinin de bulunduğu kültür-sanat hizmetleri, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı içinde yer almıştır. Halk kütüphanelerinin de içinde yer aldığı kültür-sanat hizmetleri en talihsiz dönemini bu yıllar (1982-1988) arasında yaşamıştır. Çünkü iki bakanlığın birleşmesi sonucu genel bütçeden alınan paydaki artış aynen sürdürülememiştir. 1982'de % 0.89 olan pay 1983'te % 0.93'e çıkarken, bundan sonraki yıllarda azalmaya başlar ve 1984'de % 0.80'e, 1985'te % 0.63'e, 1986'da % 0.64'e, 1987'de % 0.57'ye, 1988'de de % 0.56'ya kadar düşer. Genel bütçeden kültür ve turizm hizmetleri için verilen bu % 0.56'lık oran, içinde halk kütüphanelerinin de bulunduğu, yalnızca kültür-sanat hizmetlerini üstlenen Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'na 1974'te genel bütçeden verilen (% 0.64) paydan da azdır. Yani bir zamanlar yalnızca kültür-sanat hizmetleri için genel bütçeden ayrılan ödeneklerle artık hem kültür-sanat ve hem de turizm hizmetleri görülmeye çalışılmaktadır. 1988'de bakanlığa ayrılan ödeneğin, kültür-sanat hizmetleri ile turizm hizmetleri arasında yarı yarıya bölüldüğü düşünülürse, ülkemizde kültür-sanat hizmetlerine ayrılan ödeneğin yarıya indiğini söyleyebiliriz.

Halk kütüphanelerinin de içinde bulunduğu kültür-sanat hizmetlerine en iyi mali kaynağın Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı döneminde sağlandığını söyleyebiliriz.

Bundan sonraki analizlerimiz bize halk kütüphanelerinin bundan nasıl etkilendiğini ortaya koyacaktır.

Bakanlık bütçesi içinde yer alan kültür-sanat hizmetleri bölümünün, genel bütçeden aldığı payın gösterildiği 4. tabloya bakıldığında; kültür-sanat hizmetlerinin sürekli artan oranlarda genel bütçeden pay aldığı gözlenir. Bunun nedeni, bakanlık bütçesinde her yıl yer alan kültür-sanat hizmetleri bölümüne yeni alt programlar eklenmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin; 1978-79 yıllarında kültür-sanat hizmetleri bölümü içinde üç alt program varken, bu 1980-82 yıllarında beş alt programa, 1983-88 yıllarında da yedi alt programa çıkarılmıştır. Bakanlık

T. C.

Türseköğretim Kurumu
Dokümantasyon Merkezi

TABLO: 4

KÜLTÜR-SANAT HİZMETLERİ ÖDENEKLERİNİN GENEL BÜTÇE İÇİNDEKİ
%DE ORANI-1973-1988

(1.000 TL)

Kali yıl	Genel Bütçe	Kültür-Sanat Hizm. Ödeneği	Kültür-Sanat Hizm. Ödeneğinin Genel Bütçe içindeki % Oranı
1973	61.453.023	81.403	% 0.13
1974	82.411.411	113.141	0.13
1975	107.680.515	130.343	0.12
1976	153.637.352	147.355	0.09
1977	229.692.989	393.089	0.17
1978	276.148.529	361.381	0.13
1979	409.430.671	1.062.028	0.25
1980	756.887.182	1.877.816	0.24
1981	1.540.965.037	3.774.643	0.24
1982	1.780.640.059	3.960.760	0.22
1983	2.558.902.500	11.448.853	0.44
1984	3.211.982.000	13.565.479	0.42
1985	5.412.082.040	21.585.182	0.39
1986	7.104.111.000	32.226.931	0.45
1987	10.885.686.000	44.258.467	0.40
1988	20.706.923.000	88.363.000	0.42

bütçesinde yer alan kültür-sanat hizmetleri bölümüne sürekli yeni hizmetlerin eklenmesi , doğal olarak bu hizmet bölümünün genel bütçeden aldığı payın oranını yükseltmiştir. 1983 yılında kültür-sanat hizmetleri bölümünün , genel bütçeden aldığı payın iki katına çıkması, bu yılda kültür-sanat hizmetleri bölümüne, daha önce yer almayan devlet tiyatroları opera ve balesi alt programı ile kültür merkezleri hizmetleri alt programının eklenmesi neden olmuştur. Kültür-sanat hizmetleri bölümü altında yer alan hizmet birimlerinin sürekli değişmesi, bu alana ayrılan ödenğin de artmasına veya azalmasına neden olmuştur. Bu yüzden kültür-sanat hizmetleri bölümüne, genel bütçeden ayrılan payı değerlendirirken bu bölüm altında yer alan alt programları dikkate almak gerekmektedir.

1983-88 yılları arasında bakanlık bütçesi içinde kültür-sanat hizmetleri bölümü sürekli olarak yedi alt programdan oluşmuş durumdadır. Bu yıllar arasında kültür-sanat hizmetlerinin genel bütçeden aldığı paya

bakıldığında; 1983'te % 0.44 iken, 1984'de % 0.42'ye, 1985'te de % 0.29'a düşmüştür. 1986'da % 0.46 olurken, 1987'de tekrar % 0.40'a inmiş, 1988'de de % 0.42 olarak gerçekleşmiştir. Kültür-sanat hizmetlerine, genel bütçeden ayrılan paylarda sürekli iniş-çıkışlar vardır. 1983-1988 yılları arasında kültür-sanat hizmetlerinin alt programlar itibariyle dağılımı ve %'de oranları 15, 16, 17'inci tablolarda gösterilecektir.

TABLO: 5

GENEL MÜDÜRLÜK ÖDENEĞİNİN GENEL BÜTÇE İÇİNDEKİ %'DE
ORANI-1973-1988

(1.000 TL)

Kali yıl	Genel Bütçe	Genel Müd. Ödeneği	Genel Müdürlük Ödeneğinin Genel Bütçe içindeki %'de Oranı
1973	61.453.023	81.403	% 0.13
1974	82.411.411	113.141	0.13
1975	107.680.515	130.343	0.12
1976	153.637.352	147.355	0.09
1977	229.692.989	194.695	0.08
1978	276.148.529	160.193	0.05
1979	409.430.671	413.086	0.10
1980	756.887.182	704.114	0.09
1981	1.540.965.037	1.524.493	0.09
1982	1.780.640.059	1.243.207	0.06
1983	2.558.902.500	1.679.871	0.06
1984	3.211.982.000	2.408.049	0.07
1985	5.412.082.040	3.319.053	0.06
1986	7.104.111.000	4.100.470	0.05
1987	10.885.686.000	6.460.613	0.05
1988	20.706.923.000	17.324.000	0.08

5. Tablo: Genel müdürlük olarak ifade edilen ve bakanlık bütçesi içinde kültür-sanat hizmetleri bölümü altında yer alan kütüphanecilik ve yayım hizmetlerinin, genel bütçeden aldığı paylar gösterilmiştir. Bütçe kanunlarında genel müdürlüğün hizmet alanı içine genel kütüphanecilik (halk kütüphaneleri), mülki kütüphane ve yayım hizmetlerinin girdiği görülür. Bu durum 1977-1982 yılları dışında hep aynıdır. Ancak, bu yıllarda yayım hizmetleri, genel müdürlük hizmetleri içinde değildir.

Genel müdürlüğün, genel bütçeden aldığı paylar yaklaşık olarak; 1973-74'te % 0.13 iken, 1975'te % 0.12'ye, 1976'da % 0.09'a düşer. Genel müdürlük hizmet alanı içinde yalnızca halk ve milli kütüphanesinin bulunduğu yıllar olan 1977-1982 arasında da oranlardaki azalma devam etmiştir. Yaklaşık olarak; 1977'de % 0.08 iken, 1978'de % 0.05'e düşer. 1979'da artış göstererek % 0.10'a çıkar, tekrar 1980-81'de % 0.09'a , 1982'de de % 0.06'ya iner. 1983'ten itibaren artık genel müdürlük hizmetleri içine yayım hizmetleri yeniden girmiştir. Ancak, genel müdürlüğün, genel bütçeden aldığı pay bir yıl öncekinin aynı olmuştur. Yani 1983'te % 0.06'dır. Genel müdürlüğün hizmetleri genişletilmiş ancak ödenekleri artırılmamıştır. Yaklaşık olarak bu oran 1984'te % 0.07'ye çıkarken, 1985'te % 0.06'ya iner ve bu düşüş 1985-86'da da % 0.05 olarak görülür. 1988 yılında yaklaşık % 0.08'lik bir pay genel bütçeden, genel müdürlük hizmetleri için ayrılmışsa da bu oran Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı dönemindeki oranlara henüz ulaşamamıştır. Halk , milli kütüphane ile yayım hizmetlerini üstlenen genel müdürlük en iyi dönemini Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı zamanında yaşarken, en kötü dönemini de T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı döneminde yaşamaktadır. Kültür ile turizm hizmetlerinin bir bakanlık tarafından üstlenilmesiyle, kütüphanecilik hizmetlerinin mali kaynaklarında azalmalar izlenmiştir.

6. Tablo: Burada, halk kütüphanesi olarak ifade edilen ve bakanlık bütçesi içinde kültür-sanat hizmetleri bölümü altında kütüphanecilik ve yayım hizmetleri alt programı içinde yer alan genel kütüphanecilik madde (faaliyet-proje) sine ayrılan ödenğin, genel bütçe içindeki %'de oranı verilmiştir.

Halk kütüphanelerinin Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'na bağlı olduğu 1973-74 yıllarında genel bütçeden yaklaşık olarak % 0.08 oranında pay ayrılmıştır. Halk kütüphanelerinin 1975-1981 yılları arasında T.C. Kültür Bakanlığı'na bağlı olduğu bilinmektedir. Bu dönemde halk kütüphanelerinin, genel bütçeden aldığı pay sürekli olarak azalma göstermiştir. Yaklaşık olarak; 1975'te % 0.07 iken, 1976'da ve 1977'de % 0.06'ya, 1978'de de % 0.04'e kadar inmiş, 1979'da % 0.08'e çıktığı görülmüş, ancak

TABLO: 6

HALK KÜTÜPHANELERİ ÖDENEKLERİNİN GENEL BÜTÇE İÇİNDEKİ
%’DE ORANLARI-1973-1988

(1.000 T.)

Kali yıl	Genel Bütçe	Halk Küt. Üdenęi	Halk kütüphaneleri Ödeneklerinin Genel Büt.İçindeki %’de Oranı
1973	61.453.023	50.341	% 0.08
1974	82.411.411	73.007	0.08
1975	107.680.515	84.553	0.07
1976	153.637.352	103.420	0.06
1977	229.692.989	154.316	0.06
1978	276.148.529	121.923	0.04
1979	409.430.671	333.818	0.08
1980	756.887.182	563.709	0.07
1981	1.540.965.037	771.384	0.05
1982	1.780.640.059	892.038	0.05
1983	2.558.902.500	1.318.428	0.05
1984	3.211.982.000	1.956.850	0.06
1985	5.412.082.040	2.839.898	0.05
1986	7.104.111.000	3.349.100	0.04
1987	10.885.686.000	4.975.751	0.04
1988	20.706.923.000	13.405.000	0.06

1980’de tekrar azalmaya başlayarak, yaklaşık % 0.07’ye, 1981’de ise % 0.05’e kadar düşmüştür. 1982-88 yılları arasında halk kütüphaneleri artık T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlıdır. Bu dönemde de halk kütüphanelerinin, genel bütçeden aldıkları paylarda bir artışın olmadığı, aksine azalma olduğu görülür. 1982-83 yıllarında bu oran yaklaşık % 0.05’lik durumunu korumuş, 1984’te % 0.06’ya çıktığı görülürken, 1985’te tekrar % 0.05 olmuştur. Bu düşüş 1986-87’de de sürmüş ve yaklaşık olarak % 0.04’e inmiştir. 1988’de ise yaklaşık olarak % 0.06 olarak gerçekleşmiştir.

Genel olarak bakıldığında, halk kütüphanelerinin genel bütçeden sürekli azalan oranlarda pay alabildikleri gözlenmiştir.

TABLO: 7

GENEL BÜTÇE İÇİNDE; BAKANLIK BÜTÇESİ, KÜLTÜR-SANAT HİZMETLERİ, GENEL MÜDÜRLÜK ve HALK KÜTÜPHANELERİ ÖDENEKLERİNİN %'DE ORANLARI-1973-1988

Mali yıl	Bakanlık Bütçesi	Kültür-Sanat Hizm.Ödeneği	Genel Müd. Ödeneği	Halk Küt. Ödeneği
1973	% 0.49	% 0.13	% 0.13	% 0.08
1974	0.64	0.13	0.13	0.08
1975	0.50	0.12	0.12	0.07
1976	0.42	0.09	0.09	0.06
1977	0.41	0.17	0.08	0.06
1978	0.41	0.13	0.05	0.04
1979	0.60	0.25	0.10	0.08
1980	0.56	0.24	0.09	0.07
1981	0.42	0.24	0.09	0.05
1982	0.89	0.22	0.06	0.05
1983	0.93	0.44	0.06	0.05
1984	0.80	0.42	0.07	0.06
1985	0.63	0.39	0.06	0.05
1986	0.64	0.45	0.05	0.04
1987	0.57	0.40	0.05	0.04
1988	0.56	0.42	0.08	0.06

7. Tablo: Halk kütüphanelerinin bağlı olduğu bakanlığın, genel bütçeye giren dairelerin toplam ödeneklerden aldığı pay ile kültür-sanat hizmetleri, kütüphanecilik yayım hizmetleri ve halk kütüphanelerinin genel bütçeden aldıkları paylar burada, bir arada gösterilmiştir. Yüzde artışlarda olduğu gibi, genel bütçeden her birinin aldığı paylarda bir istikrar söz konusu değildir. Bu da, ilgili birimlere ayrılan ödeneğin rastgele belirlendiğini göstermektedir. Halk kütüphanelerinin paylarının her yıl az da olsa artmasına rağmen, genel bütçeden aldığı paylar düzenli artış göstermediği gibi, zaman zaman azalmıştır.

8. Tablo: Burada, bakanlık bütçesi içinde yer alan kültür-sanat hizmetleri bölümünün, bakanlık bütçesi içindeki yüzde oranları yıllar itibariyle gösterilmiştir. Kültür-sanat hizmetlerinin sürekli artan oranlarda bakanlık bütçesinden pay aldığı gözlenir. Bunun nedeni, kültür-sanat hizmetleri bölümüne yeni alt programlar eklenmesidir. Örneğin;

TABLO: 8

KÜLTÜR-SANAT HİZMETLERİ ÖDENEĞİNİN BAKANLIK BÜTÇESİ İÇİNDEKİ
%DE ORANLARI-1973-1988

(1.000 TL)

Kali yılı	Bakanlık Bütçesi	Kültür-Sanat Hizm.Ödeneği	Kültür-Sanat Hizm. Öden. Bakanlık Büt. İçindeki %'de Oranı
1973	306.509	81.403	% 26.55
1974	532.420	113.141	21.25
1975	541.404	130.343	24.07
1976	657.952	147.355	22.39
1977	946.966	393.089	41.51
1978	1.132.402	361.381	31.85
1979	2.435.120	1.062.028	42.73
1980	4.286.705	1.877.816	43.80
1981	6.593.215	3.774.643	57.25
1982	15.920.560	3.960.760	24.87
1983	24.014.000	11.448.853	47.67
1984	25.997.880	13.565.479	52.17
1985	34.328.500	21.585.182	62.87
1986	45.912.500	32.226.931	70.19
1987	62.504.000	44.258.467	70.80
1988	117.314.000	88.363.000	75.32

1978-79 yıllarında kültür-sanat hizmetleri bölümü içinde üç alt program varken, bu 1980-192 yıllarında beş alt programa, 1983-88 yıllarında da yedi alt programa çıkarılmıştır. Yani kültür-sanat hizmetleri bölümüne sürekli yeni hizmet birimleri eklenmiştir. Bu da doğal olarak, bu bölüme bakanlık bütçesinden daha fazla pay ayrılmasını gerektirmiştir. 1983 yılında kültür-sanat hizmetlerinin, bakanlık bütçesinden aldığı payın iki katına çıkmasına, bu yılda kültür-sanat hizmetleri bölümüne daha önce yer almayan devlet tiyatroları, opera ve balesi alt programı ile kültür merkezleri hizmetleri alt programının eklenmesi neden olmuştur. Kültür-sanat hizmetleri bölümü altında yer alan hizmet birimlerinin sürekli değişmesi, bu alana ayrılan ödeneginde azalmasına veya artmasına neden olmuştur. Bu yüzden kültür-sanat hizmetleri bölümüne, bakanlık bütçesinden ayrılan payı değerlendirirken, bu bölüm altında

yer alan ait programları dikkate almak gerekmektedir.

1983-88 yılları arasında bakanlık bütçesi içinde kültür-sanat hizmetleri bölümü sürekli olarak yedi ait programdan oluşmuştur. Bu yıllar arasında kültür-sanat hizmetleri bölümünün, bakanlık bütçesinden aldığı paylar yaklaşık olarak şöyle gelişmiştir; 1983'te % 47.67, 1984'te % 52.17, 1985'te % 62.87, 1986'da % 70.19, 1987'de ise % 70.80, 1988'de de % 75.32 olmuştur. Kültür-sanat hizmetleri bölümünün, bakanlık bütçesinden aldığı paylardaki bu artışın, halk kütüphaneleri ödeneklerine yansiyip yansımadığını bundan sonraki tablolarda incelemeye çalışacağız.

TBLO: 9

GENEL MÜDÜRLÜK ÖDENEĞİNİN BAKANLIK BÜTÇESİ İÇİNDEKİ
%DE ORANI-1973-1988

(L.000 TL)			
Kali Yıl	Bakanlık Bütçesi	Genel Müd. Ödeneği	Genel Müdürlük Ödeneğinin Bakanlık Bütçesi İçindeki %'de Oranı
1973	306.509	81.403	% 16.42
1974	532.420	113.141	21.25
1975	541.404	130.343	24.07
1976	657.952	147.355	22.39
1977	946.966	194.695	20.55
1978	1.132.402	160.193	14.12
1979	2.485.120	413.086	16.62
1980	4.286.705	704.114	16.42
1981	6.593.215	1.524.493	23.12
1982	15.920.560	1.243.207	0.78
1983	24.014.000	1.679.871	0.69
1984	25.997.880	2.408.049	0.92
1985	34.328.500	3.319.053	0.96
1986	45.912.500	4.100.470	0.89
1987	62.504.000	6.460.613	10.33
1988	117.314.000	17.324.000	14.76

9. Tablo: Bu tabloda, genel müdürlük olarak ifade edilen ve bakanlık bütçesi içinde kültür-sanat hizmetleri bölümü altında yer alan kütüphanecilik ve yayın hizmetlerinin bakanlık bütçesinden aldığı pay gösterilmiştir.

Bakanlık bütçesinde genel müdürlüğün hizmet alanı içine, genel kütüphanecilik (halk kütüphaneleri), milli kütüphane ve yayın hizmetlerinin girdiği görülür. Bu durum 1977-1982 yılları dışında hep aynıdır. Ancak bu yıllarda, yayın hizmetleri, genel müdürlük hizmetleri içinde yoktur.

Genel müdürlüğün, bakanlık bütçesinden aldığı pay yaklaşık olarak, 1973'te % 16.42 iken, 1974'de % 21.25'e, 1975'te de % 24.07'ye çıkmış ancak, 1976'da % 22.39'a indiği gözlenmiştir. Yayın hizmetlerinin genel müdürlük hizmetleri içinde yer almadığı yıllar olan 1977-1982 arasında da sürekli azalma olmuştur. Yaklaşık olarak, 1977'de % 20.55 iken, 1978'de % 14.12'ye düşmüş, 1979'da % 16.62'ye çıkarken, 1980'de çok az da olsa bir azalma göstererek % 16.42'ye inmiş, 1981'de tekrar yükselerek % 23.12 'ye ulaşmıştır. 1982 yılında kültür ile turizm bakanlıklarının birleşmesi sonucu, bakanlık bütçesi rakamsal olarak büyümüştür. Bu büyüklük, genel müdürlük ödeneğinin artırılmasına sağlamadığından, bakanlık bütçesi içinde genel müdürlük ödeneğinin oranının rakamsal olarak küçülmesine neden olmuştur. Çünkü bu yıllarda genel müdürlük ödeneğinde yüzde artışlar gözlenmektedir. (2.Tablo)

Ö halde iki bakanlığın birleşmesinden sonra genel müdürlüğün, bakanlık bütçesinden aldığı oranlara bakalım. Yaklaşık olarak; 1982'de % 0.78'dir. Bu yılda genel müdürlük hizmetleri içinde yayın hizmetleri yoktur. 1983 yılında genel müdürlüğe yayın hizmetlerinin de verilmiş olmasına rağmen bakanlık bütçesinden aldığı oran yaklaşık % 0.69'a düşmüştür. Diğer yıllarda ise yaklaşık olarak; 1984'te % 0.92, 1985'te % 0.96 olmasına rağmen 1986'da tekrar % 0.89'a inmiş, 1987'de % 10.33'e, 1988'de de % 14.76'ya çıkmıştır.

Halk kütüphaneleri hizmetlerinin içinde yer aldığı gerek genel müdürlüğün ve gerekse genel müdürlüğün bağlı olduğu bakanlığın yükümlendiği hizmetlerdeki farklılıklar, genel müdürlüğün bakanlık bütçesinden

TABLO: 10

HALK KÜTÜPHANELERİ ÖDENEKLERİNİN BAKANLIK BÜTÇESİ İÇİNDEKİ
% 'DE ORANI- 1973-1988
(1.000 TL)

Mali yıl	Bakanlık Bütçesi	Halk Küt. Ödeneği	Halk Küt. Öden. Bakanlık Bütçesi İçindeki %'de Oranı
1973	306.509	50.341	% 16.42
1974	532.420	73.007	13.71
1975	541.404	84.553	15.65
1976	657.952	103.420	15.71
1977	946.966	154.316	16.29
1978	1.132.402	121.923	10.74
1979	2.485.120	333.818	13.43
1980	4.286.705	563.709	13.15
1981	6.593.215	771.384	11.69
1982	15.920.560	892.038	0.56
1983	24.014.000	1.318.428	0.54
1984	25.997.880	1.956.850	0.75
1985	34.328.500	2.839.898	0.82
1986	45.912.500	3.349.100	0.72
1987	62.504.000	4.975.751	0.79
1988	117.314.000	13.405.000	11.42

aldığı payların farklı oranlarda gözükmelerine neden olmuştur.

10. Tablo: Halk kütüphaneleri olarak ifade edilen ve bakanlık bütçesinde kültür-sanat hizmetleri bölümü altında kütüphanecilik ve yayın hizmetleri içinde yer alan genel kütüphanecilik madde (faaliyet-proje) sine ayrılan ödeneklerin, bakanlık bütçesi içindeki yüzde oranı verilmiştir.

Burada bakanlık bütçesi içinde halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerin oranlarına bakılırken, halk kütüphanelerinin bağlı olduğu kurumlar itibariyle ele almak gerekiyor. Çünkü halk kütüphanelerinin bağlı olduğu kurumun yükümlendiği hizmetlerdeki farklılıklar, halk kütüphanelerinin bu kurumların bütçelerinden aldıkları ödenek oranlarını da etkilemiştir.

1973-74 yıllarında Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'na bağlı olan halk kütüphaneleri, bu kurumun bütçesinde yaklaşık olarak 1973'te % 16.42,

1974'te ise % 13.71 oranında pay almıştır.

1975-1985 yılları arasında halk kütüphaneleri Kültür Bakanlığı yönetimindedir. Bu dönemde halk kütüphaneleri, bağlı olduğu kurumun bütçesinden yaklaşık olarak, 1975'te % 15.65, 1976'da % 15.71, 1977'de % 16.29, 1978'de % 10.74, 1979'da % 13.43, 1980'de ise % 13.15, 1981'de de % 11.69'luk oranlarda pay almıştır. Genelde bu döneme bakıldığında, iki yıl dışında bakanlık bütçesinden halk kütüphanelerinin aldığı oran sürekli azalmıştır.

1982-88 yılları arasında halk kütüphaneleri, kültür ile turizm bakanlıklarının birleştirilmesinden dolayı Kültür ve Turizm Bakanlığı içinde yer almıştır. Halk kütüphaneleri ödeneklerinin bu bakanlık içindeki oranları ise yaklaşık olarak, 1982'de % 0.56 olarak başlamış, 1983'de % 0.54'e düşmüştür. 1984'te % 0.75'e, 1985'te de % 0.82'ye çıkmasına karşın, 1986'da tekrar % 0.72'ye düşmüş, 1987'de % 0.79 olmuştur. 1988'de ise % 11.42 oranında bir pay bakanlık bütçesinden halk kütüphanelerine ayrılmıştır.

Bu dönemde de halk kütüphanelerinin her yıl bakanlık bütçesinden aldığı yüzde oran düzenli olmamış, kimi yıllar azalmış, kimi yıllar artmıştır. Dikkati çeken artış 1988 yılında olabilmıştır.

11. Tablo: Kültür-sanat hizmetleri, genel müdürlük ve halk kütüphaneleri ödeneklerinin, bakanlık bütçesi içindeki oranları yıllar itibarıyla toplu olarak burada gösterilmiştir.

Gerek genel müdürlük ve gerekse halk kütüphanelerinin, bakanlık bütçesinden aldıkları paylarda düzenli bir gelişme yoktur. Genel müdürlüğün ve halk kütüphanelerinin, bakanlık bütçesinden aldıkları paylarda 1982'de oluşan düşüklük, bu yıl kültür ile turizm bakanlıklarının birleşmesinden kaynaklanmaktadır. İki bakanlığın birleşmesinden kaynaklanan ödenek büyüklüğü, ilgili birimlerin aldıkları payın küçük görünmesine neden olmakla birlikte, bu yılda her iki birime ayrılan ödeneklerde azalma olduğu görülmektedir. Yani kültür ile turizm bakanlıklarının birleşmesinden halk kütüphaneleri zarar görmüşlerdir. Bunu, aynı yılın yüzde artış oranına baktığımızda da görmekteyiz. Çünkü bir yıl önceye göre en az

TABLO: 11

BAKANLIK BÜTÇESİ İÇİNDE; KÜLTÜR-SANAT HİZMETLERİ, GENEL MÜDÜRLÜK ve HALK KÜTÜPHANELERİ ÖDENEMLERİNİN % DE ORANLARI-1973-88

Mali yıl	Kültür-sanat Hizm.Ödeneği	Genel Müdürlük Ödeneği	Halk Kütüphaneleri Ödeneği
1973	% 26.55	% 16.42	% 16.42
1974	21.25	21.25	13.71
1975	24.07	24.07	15.65
1976	22.39	22.39	15.71
1977	41.51	20.55	16.29
1978	31.85	14.12	10.74
1979	42.73	16.62	13.43
1980	43.80	16.42	13.15
1981	57.25	23.12	11.69
1982	24.87	0.78	0.56
1983	47.67	0.69	0.54
1984	52.17	0.92	0.75
1985	62.87	0.96	0.82
1986	70.19	0.89	0.72
1987	70.80	10.33	0.79
1988	75.32	14.76	11.42

artış 1982'de olmuştur.

12. Tablo: Burada, bakanlık bütçesinde yer alan kültür-sanat hizmetleri bölümü içinde, genel müdürlük olarak ifade edilen kütüphanecilik ve yayın hizmetlerinin yüzde oranı gösterilmiştir.

Bu oranlardaki büyük farklılıklar, hem kültür-sanat ve hem de genel müdürlük hizmetlerinde oluşan değişimlerden kaynaklanmaktadır.

1973-76 yılları arasında kültür-sanat hizmetleri olarak, kütüphaneciliğin geliştirilmesi ve kültür eserlerinin yayımı ele alınırken, genel müdürlük hizmetlerini de, milli kütüphane, halk kütüphaneleri ve yayın hizmetleri oluştuyordu. Bu dönemde kültür-sanat hizmetleri ile genel müdürlük hizmetleri aynı şeyi ifade ediyordu.

1977-79 yıllarında kültür-sanat hizmetleri üç alt programdan oluşuyor ve bunlardan birisi de milli kütüphane ile halk kütüphaneleri

TABLO: 12

GENEL MÜDÜRLÜK ÖDENEKLERİNİN KÜLTÜR-SANAT HİZMETLERİ ÖDENEĞİ
İÇİNDEKİ %'DE ORANI-1973-1988

(1.000 TL)			
Kali yıl	Kültür-Sanat Hizm.Ödeneği	Genel Müd. Ödeneği	Genel Müdürlük Öden. Kültür-Sanat Hizm. Öden. İçindeki %de oranı
1973	81.403	81.403	% 100,00
1974	113.141	113.141	100,00
1975	130.343	130.343	100,00
1976	147.355	147.355	100,00
1977	393.089	194.695	49,52
1978	361.381	160.193	44,32
1979	1.062.028	413.086	38,89
1980	1.877.816	704.114	37,49
1981	3.774.643	1.524.493	40,38
1982	3.960.760	1.243.207	31,38
1983	11.448.853	1.679.871	14,67
1984	13.565.479	2.408.049	17,75
1985	21.585.182	3.319.053	15,37
1986	32.226.931	4.100.470	12,72
1987	44.258.467	6.460.613	14,59
1988	88.363.000	17.324.000	19,60

hizmetlerini içeren genel müdürlük oluşturuyordu. Diğer ikisi ise kültür-tarih varlıklarının korunması hizmetleri (eski eser-müzecilik) ile folklor hizmetlerinden oluşuyordu. Bu dönemde genel müdürlük, kültür-sanat hizmetleri ödeneğinden yaklaşık olarak, 1977'de % 49,52, 1978'de % 44,32, 1979'da ise % 38,39 oranında azalma gösteren paylar almışlardır.

1980-82 yıllarında ise, kültür-sanat hizmetlerine iki alt program daha eklenmiştir. Bunlar, güzel sanatlar ile fonetik sinema ve sahne sanatları hizmetleridir. Bu beş alt programdan birisi olarak milli kütüphane ve halk kütüphaneleri hizmetlerini yükümlenmiş olan genel müdürlük hizmetlerinde bir değişiklik olmamıştır. Genel müdürlüğün hizmetlerinde bir değişikliğin olmadığı, ancak kültür-sanat hizmetleri bölümüne yeni hizmetlerin eklendiği 1980-1982 yıllarında, genel müdürlüğe,

kültür-sanat hizmetlerinden yaklaşık olarak, 1980'de % 37.49, 1981'de % 40.38, 1982'de ise % 31.38 oranında pay ayrıldığı görülür.

1983-88 yıllarında kültür-sanat hizmetleri yedi alt programdan oluşmaktadır. Bu yıllar arasında genel müdürlük hizmetlerinde de değişme vardır. Milli kütüphane ve halk kütüphaneleri yanında birde yayın hizmetleri eklenmiştir. Bu üç madde (faaliyet-Proje)'yi içeren genel müdürlük, kültür-sanat hizmetlerinden yaklaşık olarak, 1983'te % 14.67, 1984'te % 17.75, 1985'te % 15.37, 1986'da % 12.72, 1987'de ise % 14.59, 1988'de de % 19.60 oranlarında ödenekler almıştır.

Genel müdürlüğün, kültür-sanat hizmetlerinden aldığı oranlar incelenirken hizmetlerdeki değişmeler dikkate alınmalıdır. Çünkü kültür-sanat hizmetlerine sürekli yeni alt programların eklenmesi, bu bölüme ayrılan ödeneği yükseltmiş, genel müdürlüğün hizmetlerine yeni faaliyetlerin (1977-1982 arası) eklenmemiş olması, bunun yanında genel müdürlük ödeneklerindeki yüzde artışların yetersizliği (2.tablo) , kültür-sanat hizmetlerinden genel müdürlüğe ayrılan ödeneklerin oran olarak azalmasına neden olmuştur.

13. Tablo: Bu tabloda, halk kütüphaneleri olarak ifade edilen ve bakanlık bütçesinde kültür-sanat hizmetleri bölümü altında kütüphanecilik ve yayın hizmetleri alt programı içinde yer alan genel kütüphanecilik madde (faaliyet-proje) sine ayrılan ödeneklerin, kültür-sanat hizmetleri içindeki yüzde oranları gösterilmiştir.

Kültür-sanat hizmetleri bölümünde olan değişiklikler bir önceki tablonun açıklanmasında izah edilmişti. Burada da halk kütüphanelerinin kültür-sanat hizmetleri ödeneğinden aldıkları paylardaki yıllar itibarıyla oluşan büyük farklılıklar, kültür-sanat hizmetlerindeki değişikliklerden kaynaklanmaktadır.

1973-76 yılları arasında milli kütüphane, halk kütüphaneleri ve yayın hizmetlerinden oluşan kültür-sanat hizmetleri bölümünden halk kütüphaneleri yaklaşık olarak, 1973'te % 61.85, 1974'te % 64.52, 1975'de % 65.02, 1976'da ise % 70.18'lik oranlarda pay almıştır.

1977-79 yıllarında kültür-sanat hizmetlerinin üç alt programdan

TABLO: 13

HALK KÜTÜPHANELERİ ÖDENEKLERİNİN KÜLTÜR-SANAT HİZMETLERİ
ÖDENEĞİ İÇİNDEKİ %'DE ORANI- 1972- 1988

(1.000 TL)

Kali yıl	Kültür-Sanat Hizm. Ödeneği	Halk Kült. Ödeneği	Halk Kütüphaneleri Öden. Kültür-Sanat Hizm. İçindeki %'de Oran
1973	81.403	50.341	% 61.85
1974	113.141	73.007	64.52
1975	130.343	84.553	65.02
1976	147.355	103.420	70.18
1977	393.089	154.316	39.25
1978	361.381	121.923	33.73
1979	1.062.028	333.818	31.43
1980	1.877.816	563.709	30.01
1981	3.774.643	771.384	20.43
1982	3.960.760	892.038	22.52
1983	11.448.853	1.318.428	11.51
1984	13.565.479	1.956.850	14.42
1985	21.585.182	2.839.898	13.15
1986	32.226.931	3.349.100	10.39
1987	44.258.467	4.975.751	11.24
1988	88.363.000	13.405.000	15.17

oluşturduğunu belirtmiştik. Bu yıllarda da halk kütüphaneleri, kültür-sanat hizmetlerinden yaklaşık olarak, 1977'de % 39.25, 1978'de % 33.73, 1979'da ise % 31.43 gibi azalan oranlarda pay alabilmişlerdir.

1980-82 yıllarında beş alt programdan oluşan kültür-sanat hizmetleri ödeneğinden halk kütüphanelerine ayrılan oranlar ise yaklaşık olarak şöyledir; 1980'de % 30.01, 1981'de % 20.43, 1982'de ise % 22.52 olmuştur.

1983-88 yılları arasında ise kültür-sanat hizmetleri yedi alt programdan oluşmaktadır. Halk kütüphanelerine de bu bölümden yaklaşık olarak, 1983'te % 11.51, 1984'te % 14.42, 1985'de % 13.15, 1986'da % 10.39, 1987'de ise % 11.24, 1988'de de % 15.17 oranlarında pay ayrılmıştır.

Halk kütüphanelerinin, kültür-sanat hizmetleri ödeneğinden aldığı

oranlar incelenirken hizmetlerdeki değişiklikler dikkate alınmalıdır. Çünkü kültür-sanat hizmetlerine sürekli yeni alt hizmet programlarının eklenmesi, bu bölüme ayrılan ödeneklerin yükselmesine neden olmuş, buna karşın halk kütüphaneleri ödeneklerindeki yetersiz artışlar (2.tablo) , kültür-sanat hizmetlerinden halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerin oran olarak küçülmesine ve hem de azalmasına neden olmuştur.

TABLO: 14

HALK KÜTÜPHANELERİ ÖDENEKLERİNİN GENEL MÜDÜRLÜK
ÖDENEKLERİ İÇİNDEKİ ORANI-1973 -1988

(1.000 TL)

Kali yıl	Genel Müd. Ödeneği	Halk Küt. Ödeneği	Halk Kütüphaneleri Öden. Genel Müd. Öden. içindeki %'de Oranı
1973	81.403	50.341	% 61.85
1974	113.141	73.007	64.52
1975	130.343	84.553	65.02
1976	147.355	103.420	70.18
1977	194.695	154.316	79.26
1978	160.193	121.923	76.11
1979	413.086	333.818	80.81
1980	704.114	563.709	80.05
1981	1.524.493	771.384	50.59
1982	1.243.207	892.038	71.75
1983	1.679.871	1.318.428	78.48
1984	2.408.049	1.956.850	81.26
1985	3.319.053	2.839.898	85.56
1986	4.100.470	3.349.100	81.67
1987	6.460.613	4.975.751	77.01
1988	17.324.000	13.405.000	77.37

14. Tablo: Burada da, bakanlık bütçesi içerisinde, kültür-sanat hizmetleri bölümü altında, kütüphanecilik ve yayın hizmetleri alt programının üç madde (faaliyet-proje) sinden biri olarak yer alan ve halk kütüphaneleri olarak ifade ettiğimiz genel kütüphanecilik ödeneklerinin

genel müdürlük ödeneği içindeki yüzde oranları gösterilmiştir.

Genel müdürlük olarak ifade ettiğimiz kütüphanecilik ve yayın hizmetleri alt programı içinde 'halk kütüphaneleri' hep var olmuştur. Ancak genel müdürlüğün hizmetleri yalnız halk kütüphanelerinden ibaret değildir. Milli kütüphane, halk kütüphaneleri ve yayın hizmetlerinden oluşmaktadır. Yalnız 1977-1982 yıllarında, bu genel müdürlüğün hizmet alanı içinde yayın hizmetleri yer almamıştır. Onun için tablodaki verileri değerlendirirken bunun dikkate alınması gerekmektedir.

1973-76 yılları arasında genel müdürlük, üç hizmet biriminden oluşmaktadır. Bu dönemde halk kütüphaneleri, genel müdürlük ödeneğinden yaklaşık olarak, 1973'te % 61.85, 1974'te % 64.52, 1975'te % 65.02, 1976'da ise % 70.18 şeklinde artan oranlarda pay almışlardır.

Genel müdürlük ödeneklerinin mülki kütüphane ile halk kütüphaneleri arasında paylaşıldığı 1977-1982 yılları arasında halk kütüphaneleri, genel müdürlük ödeneğinin yaklaşık olarak, 1977'de % 79.26'sını, 1978'de % 76.11'ini, 1979'da % 80.81'ini, 1980'de % 80.05'ini, 1981'de ise % 50.59'unu, 1982'de de % 71.75'ini almıştır.

Yayın hizmetlerinin tekrar genel müdürlük hizmet alanına girdiği 1983-88 yılları arasında ise halk kütüphanelerine, genel müdürlük ödeneğinden yaklaşık olarak, 1983'te % 78.48, 1984'te % 81.26, 1985'te % 85.56, 1986'da % 81.67, 1987'de ise % 77.01, 1988'de de % 77.37 oranlarında ödenekler ayrılmıştır.

Doğal olarak genel müdürlük hizmet alanı içine giren üç faaliyetten en geniş kapsamlı olanı halk kütüphaneleridir. Bunun içinde, kütüphaneler ve yayınlar genel müdürlüğünün kendi harcamalarının da olduğu düşünülürse en yüksek oranı, halk kütüphaneleri olarak ifade ettiğimiz genel kütüphanecilik hizmetlerinin alması hiç de şaşırtıcı değildir.

Bakanlık bütçesinin hiyerarşik olarak analiz ve değerlendirmesini yaparken, bakanlık içinde ve hatta kültür-sanat hizmetleri içinde halk kütüphaneleri ödeneklerinin fazla bir yer tutmadığını görmüştük. Bundan sonraki tablolarda da, halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerin, ödenek türü itibarıyla ve daha sonra harcama kalemlerinin analiz ve değerlendirilmesi yapılacaktır.

BAKANLIK BÜTÇE ÖZENKLERİNİN BÖLÜMLER İTİBARIYLA DAĞILIMI

(2.000 TL)

Yılı	T.C.Kültür ve Turizm Bk. Büt. Öden.	101	111	112	900
1983	24.014.000	1.253.268	11.448.853	10.657.763	654.116
1984	25.997.880	1.293.229	13.565.479	10.629.972	469.201
1985	34.328.500	2.726.577	21.585.182	9.638.700	378.047
1986	45.912.500	3.339.627	32.226.931	9.555.442	790.500
1987	62.504.000	4.261.359	44.258.467	13.138.474	845.700
1988	117.314.000	8.460.000	88.363.000	19.179.000	1.312.000

III. KÜLTÜR-SANAT HİZMETLERİ BÖLÜMÜNİN ALT PROGRAMLAR İTİBARIYLA DAĞILIMI

Yılı	111-01	111-02	111-03	111-04	111-05	111-06	111-07
1983	251.903	922.251	4.194.957	1.679.871	45.127	4.146.480	208.264
1984	275.639	1.059.368	4.950.371	2.408.049	62.666	4.567.799	241.587
1985	576.290	1.131.910	6.812.287	3.219.053	91.277	6.536.953	3.117.412
1986	1.215.050	1.898.254	9.942.834	4.100.470	173.815	10.666.000	4.230.508
1987	1.959.535	3.655.116	12.240.709	6.460.613	240.027	13.327.000	6.367.467
1988	4.091.000	7.461.000	22.285.000	17.324.000	850.000	25.766.000	10.674.000

TABLO: 16

BAKANLIK BÜTÇE ÖZENKLERİNİN BÖLÜMLER İTİBARIYLA %'DE ARTIŞLARI

Yılı	T.C.Kültür ve Turizm Bk. Büt. Öden.	101	111	112	900
1983	% 100,00	% 100,00	% 100,00	% 100,00	% 100,00
1984	8,26	11,16	18,48	-0,26	-37,44
1985	32,04	95,70	39,11	-9,32	-7,61
1986	33,74	22,43	29,30	-0,86	109,10
1987	36,13	27,59	37,33	37,49	6,98
1988	87,69	98,32	99,65	45,98	55,13

III. KÜLTÜR-SANAT HİZMETLERİ BÖLÜMÜNİN ALT PROGRAMLAR İTİBARIYLA %'DE ARTIŞLARI

Yılı	111-01	111-02	111-03	111-04	111-05	111-06	111-07
1983	% 100,00	% 100,00	% 100,00	% 100,00	% 100,00	% 100,00	% 100,00
1984	9,42	14,86	18,00	43,34	38,86	10,16	16,00
1985	109,07	6,84	37,61	37,83	45,65	43,10	1190,38
1986	110,84	67,70	45,95	23,54	90,42	63,16	35,70
1987	61,27	92,55	23,11	57,55	42,69	24,94	50,51
1988	104,28	104,12	82,05	168,14	242,70	93,33	67,63

TABLO: 17

BAKANLIK BÜTÇE ÖZENKİ İÇİNDE BÖLÜMLERİN %'DE ORANLARI

Yılı	T.C.Kültür ve Turizm Bk. Büt. Öden.	101	111	112	900
1983	24.014.000	% 5,21	% 47,67	% 44,38	% 2,72
1984	25.997.880	5,35	52,17	40,88	1,57
1985	34.328.500	7,94	62,87	23,07	1,10
1986	45.912.500	7,27	70,19	25,81	1,72
1987	62.504.000	6,82	70,80	21,02	1,35
1988	117.314.000	7,21	75,32	16,34	1,11

III. KÜLTÜR-SANAT HİZMETLERİ BÖLÜMÜ İÇİNDE ALT PROGRAMLARIN %'DE ORANLARI

Yılı	111-01	111-02	111-03	111-04	111-05	111-06	111-07
1983	% 2,20	% 3,05	% 36,64	% 14,67	% 0,39	% 36,21	% 1,81
1984	2,03	7,80	36,40	17,75	0,46	33,67	1,78
1985	2,66	5,24	31,56	15,37	0,42	30,28	14,44
1986	3,77	5,89	30,85	12,72	0,53	33,09	13,12
1987	4,42	8,25	27,65	14,59	0,56	30,11	14,38
1988	4,53	8,44	25,21	19,60	0,96	29,15	12,07

15, 16, 17'inci Tablolar; Çalışmamız 1973-1988 arasını içeriyordu. Ancak bütçe kanunlarındaki farklılıklar nedeniyle 1983-1988 arası alındı. Çünkü bu yıllar arasında bütçe kanunlarında bölüm, alt program, madde (faaliyet-proje)'ler isim ve kod numarası olarak birbirinin aynıdır. Bütçe kanunlarının sağladığı bu avantajla, çalışmamızda esas alınan halk kütüphaneleri ödeneklerinin yukarıdan aşağıya hiyerarşik düzen içinde bölüm, alt program olarak durumu göstermek amacıyla bu tablolar oluşturulmuştur. Tablolarda kullanılan kod numaralarının isimleri 95. sayfada da hiyerarşik düzen içinde gösterilmiştir.

1983-88 yılları arasında bakanlık bütçe ödenekleri dört bölüme ayrılmıştır. Bu dört bölüm içinde en yüksek ödeneği, yedi alt programdan oluşan '111- Kültür-Sanat Hizmetleri'nin aldığı görülmektedir. Buradaki yedi alt programdan birisi de '04- Kütüphanecilik ve Yayın Hizmetleri'dir. Bu alt programın, Kültür-Sanat Hizmetleri'nden aldığı pay % 15 dolaylarındadır. En yüksek payı '03 Eski Eserler ve Müzecilik Hizmetleri' ile '06- Devlet Tiyatroları, Opera ve Balesi Hizmetleri' almaktadır. Kültür-Sanat Hizmetleri' ödeneğinin yaklaşık % 60-65 'inin bu iki hizmet birimine ayrıldığı görülür. Kültür-sanat Hizmetleri içinde de halk kütüphaneleri, bir kültür ve eğitim kurumu olarak hak ettikleri oranda ödenek alamamaktadırlar. Bakanlığın en geniş taşra teşkilatını oluşturan kütüphanelere, 'Kültür-Sanat Hizmetleri' içinde böylesine az değer verilmesi, Bakanlığın, kültür ve eğitim hizmeti veren bu kuruma bakış açısını da göstermektedir.

Genel müdürlük, kültür-sanat hizmetlerinden ayrılan bu kısıtlı ödeneklerle, hem halk, hem de milli kütüphane hizmetlerini yürütecek, aynı zamanda yayın hizmetlerini de gerçekleştirecek. Genel müdürlüğün bu kısıtlı olanaklarla ülkemizin sosyo-kültürel gelişmesine katkıda bulunması beklenemez.

GENEL MÜDÜRLÜK ÖDENEĞİNİN ÖDENEK TÜRLERİ İÇİNDE MADDE (FAALİYET-PROJE) OLARAK
YILLARA GÖRE DAĞILIMI-1973-1988

Mali yıl	Genel Müdürlük Ödeneği	1			2		3
		001	002	003	001	002	603
1973	81.403	4.763	35.806	23.943	2.355	12.535	2.000
1974	113.141	6.620	56.312	21.074	12.430	15.975	720
1975	130.343	8.129	61.454	14.661	22.800	23.099	-xx
1976	147.355	10.062	69.820	11.373	22.500	30.535	3.065
1977	194.695	6.479	71.100	- x	33.900	70.050	13.166
1978	160.193	12.270	62.991	- x	26.000	49.000	9.932
1979	413.086	15.268	244.273	- x	64.000	89.545	-xx
1980	704.114	19.905	472.709	- x	120.500	91.000	-xx
1981	1.524.493	46.109	647.384	- x	707.000	124.000	-xx
1982	1.243.207	51.169	807.038	- x	300.000	85.000	-xx
1983	1.679.871	136.177	1.176.428	90.266	135.000	142.000	-xx
1984	2.408.049	191.632	1.556.850	114.567	145.000	350.000	50.000
1985	3.319.053	231.705	2.169.878	132.450	115.000	550.000	120.000
1986	4.100.470	387.461	2.624.100	133.909	230.000	650.000	75.000
1987	6.460.613	490.276	3.275.751	659.586	335.000	1.400.000	300.000
1988	17.324.000	1.045.000	6.855.000	1.244.000	1.630.000	6.150.000	400.000

* Bu yıllar arasında 'Yayın Hizmetleri' genel müdürlük hizmetleri içinde yoktur.

** Bu yıllar arasında 'transfer' ödenekleri ayrılmamıştır.

18. Tablo: Burada, genel müdürlük faaliyet alanına giren hizmetler (1) cari, (2) yatırım, (3) transfer ödenekleri itibariyle madde (faaliyet-proje) lere dağılımı ayrı ayrı gösterilmiştir.

Bundan amaç, bir genel müdürlük içinde yer alan hizmetlerin ödeneklerinde karşılaştırma yapma olanağı sağlamaktır. '001 Milli Kütüphane', '002 Genel Kütüphanecilik (Halk Kütüphaneleri)', '003 Baskı ve Yayın Hizmetleri' ni, '603' ise kütüphanecilikle ilgili transfer ödeneklerini ifade etmektedir.

Bu tablo aynı zamanda bize, her hizmet birimi için ne kadar cari ödenek, ne kadar yatırım ödeneği ve de transfer ödeneği ayrıldığını da göstermektedir.

Genel müdürlük hizmetleri içinde yer alan birimlerin ve özellikle de halk kütüphanelerinin ödeneklerinin analiz ve değerlendirilmesinde bu tablodaki veriler esas alınacaktır.

TABLO: 19

GENEL MÜDÜRLÜK ÖDENEĞİNİN ÖDENEK TÜRLERİ İÇİNDE MADDE (FAALİYET-PROJE) OLARAK
YILLARA GÖRE %' DE ARTIŞLARI-1973-1988

Yıl	Genel Müdürlük Ödeneği	1			2		3
		001	002	003	001	002	003
1973	% 100.00	% 100.00	% 100.00	% 100.00	% 100.00	% 100.00	% 100.00
1974	38.98	39.17	57.26	-11.98	427.81	27.64	-64.00
1975	15.20	22.62	9.13	-30.43	83.42	44.59	-xx
1976	13.05	23.77	13.61	-22.42	-1.31	32.19	325.65
1977	32.12	-35.60	1.83	- x	50.66	129.40	329.55
1978	-17.72	89.38	-11.40	- x	-23.30	-30.05	-24.57
1979	157.86	24.43	287.79	- x	146.15	82.74	-xxx
1980	70.45	30.37	93.51	- x	88.28	1.62	-xxx
1981	116.51	131.64	36.95	- x	486.72	36.26	-xx
1982	-18.45	10.97	24.66	- x	-57.56	-31.45	-xx
1983	35.12	166.13	45.77	100.00	-55.00	67.05	-xx
1984	43.34	40.72	32.33	26.92	7.40	146.47	403.42
1985	37.82	20.91	39.37	15.60	-20.68	57.14	140.00
1986	23.54	67.22	20.93	1.10	100.00	18.18	-27.50
1987	57.55	26.53	24.83	392.56	45.65	115.33	400.00
1988	168.14	113.14	109.26	88.60	386.56	339.28	33.33

19. Tablo: Burada, onsekizinci tabloda belirtilen ödeneklerin yıllar itibariyle yüzde artışları gösterilmiştir.

Burada, yıllar itibariyle yüzde artışlara bakıldığında, yıllar arasında büyük farklılıklar olduğu görülür. Genel müdürlük ödeneginin bir önceki yıla göre yaklaşık, 1974'te % 38.98 oranında arttığı gözlenirken, bu artış 1975'te % 15.20, 1976'da % 13.05 olmuş, 1977'de ise artış % 32.12 olarak gerçekleşmiştir. 1978'de de artış yerine % 17.52'lik bir azalma olmuştur. Genel müdürlük ödenegindeki bu azalış, milli kütüphane cari ödenegi dışında diğer tüm ödenek türlerine yansımış, yaklaşık olarak, halk kütüphaneleri cari ödeneginde % 11.20, milli kütüphane yatırım ödeneginde % 23.30, halk kütüphaneleri yatırım ödeneginde % 30.05, transfer ödeneginde % 24.57 oranlarında azalma izlenmiştir. Genel müdürlük ödeneginin yaklaşık % 15.86 oranında bir artış gösterdiği 1979 yılında, bu artışın en yüksek oranda halk kütüphaneleri cari ödenekleri (% 28.79) ile milli kütüphane yatırım ödeneklerine (% 146.15) yansıdığı görülür.

Genel müdürlük ödeneginde azalma olan 1982'de de, bu azalmanın

milli kütüphane ve halk kütüphanelerinin yatırım ödeneklerinde bir önceki yıla göre, milli kütüphane ödeneklerinde % 57.56, halk kütüphaneleri ödeneklerinde ise % 31.45 oranında azalma olduğu görülür. Cari ödeneklerde ise, çok az bir artışın gerçekleştiği izlenmektedir. Genel müdürlük ödeneğindeki en yüksek artış, 1988 yılında yaklaşık olarak % 168.14'dür. Bu yılda, genel müdürlük ödeneğinden en fazla artışı, milli kütüphane yatırım ödeneği (% 386.56) ile halk kütüphaneleri yatırım ödeneği (% 339.28) almıştır. Milli ve halk kütüphanelerinin cari ödeneklerinde de, bir önceki yıla göre yaklaşık dört katından fazla artış sağlanmıştır.

Temelde; genel müdürlüğe ayrılan ödeneklerde, 1978 ve 1982 yılı dışında hep artış olduğu gözlenmektedir. Ancak bu artışların düzenli olduğu söylenemez. Bir yılda, % 15.20'lik bir artış olurken, bir başka yılda % 157.86 gibi artışlar görülmektedir. Bu düzensizlik bize, halk kütüphanelerinin geliştirilmesi için izlenen bir plan ve programın olmadığını, ödeneklerin tamamen rastgele ayrıldığını göstermektedir.

TABLO: 20

GENEL MÜDÜRLÜK ÖDENEĞİ İÇİNDE; ÖDENEK TÜRLERİNİN MADDE (FAALİYET-PROJE) OLARAK YILLARA GÖRE %'DE ORANLARI- 1973-1988

(1.000 TL)		1			2		3
Mali Yıl	Genel Müdürlük Ödeneği	001	002	003	001	002	003
1973	81.403	% 5.85	% 43.98	% 29.41	% 2.89	% 15.39	2.45
1974	113.141	5.85	49.77	18.62	10.98	14.11	0.63
1975	130.343	6.23	47.14	11.24	17.49	17.72	-
1976	147.355	6.82	47.38	7.71	15.26	20.72	2.08
1977	194.695	3.32	36.51	-	17.41	35.97	6.76
1978	160.193	7.65	39.32	-	16.23	30.58	6.20
1979	413.086	3.69	59.13	-	15.49	21.67	-
1980	704.114	2.82	67.13	-	17.11	12.92	-
1981	1.524.493	3.02	42.46	-	46.37	8.13	-
1982	1.243.207	4.15	64.91	-	24.13	6.83	-
1983	1.679.871	8.10	70.03	5.37	8.03	8.45	-
1984	2.408.049	7.95	64.65	4.75	6.02	14.53	2.07
1985	3.319.053	6.98	65.53	3.99	3.46	16.57	3.61
1986	4.100.470	9.44	63.99	3.26	5.60	15.85	1.82
1987	6.460.613	7.58	50.70	10.20	5.18	21.66	4.64
1988	17.324.000	6.03	39.56	7.18	9.40	35.49	2.30

20. Tablo: Genel müdürlüğe verilen ödeneğin, ödenek türü itibariyle madde (faaliyet-proje) lere dağılımı, onsekizinci tabloda gösterilmiştir. Burada da, bu dağılım yüzde oranlarla ifade edilmiştir. Yani genel müdürlüğe verilen toplam ödenekten, her madde (faaliyet-proje)'ye ayrılan ödeneğin yüzde oranları gösterilmiştir.

Genel müdürlük ödeneklerinden en büyük payı halk kütüphanelerinin aldığı görülmektedir. Genel müdürlüğe ayrılan ödeneklerden, milli kütüphanenin cari ödenek olarak 1973-1988 yıllarında, % 2.82 ile % 9.44, yatırım ödeneklerinde ise, %2.89 ile % 24.13 arasında değişen paylar almışlardır. Halk kütüphaneleri de, cari ödenek olarak % 36.51 ile % 70.03, yatırım ödenekleri ise % 6.83 ile % 35.97 arasında değişen oranlarda pay aldıkları izlenmiştir.

Halk kütüphanelerinin, genel müdürlük ödeneğinden aldığı paylara bakıldığında; cari ödenek olarak yaklaşık, 1973'te % 43.98, 1974'de % 49.77 iken 1975'te % 47.14'e düşer. 1976'da çok az bir artış gösterecek % 47.38 olurken, 1977'de tekrar % 36.51'lik bir orana düşer, 1978'de her ne kadar % 39.32 olmuşsa da, henüz 1976 yılındaki orana ulaşamamıştır. Genel müdürlük ödeneğinden, halk kütüphanelerinin cari ödeneklerinin aldığı yüzde oran 1989'da ve 1980'de artmaya devam ederken, 1981 yılında % 42.46'ya düşerek 1978 yılındaki orana geri dönmüştür. 1982 yılında oranda her ne kadar % 64.91'lik artış görülmekteyse de, 1980 yılındaki orana henüz ulaşılamamıştır. Halk kütüphanelerinin, genel müdürlük ödeneğinden aldığı en yüksek orandaki cari ödenek 1983 yılında % 70.03 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıldan sonra halk kütüphaneleri cari ödeneklerinin, genel müdürlükten aldığı pay sürekli azalmıştır. Bu azalmaların olduğu yıllarda, her ne kadar yüzde artışlar sağlanmışsa da (19. tablo), halk kütüphaneleri cari ödeneğinin, genel müdürlük ödeneğinden aldığı oran sürekli azalmıştır. Yani yüzde artışlar yeterli düzeyde sağlanamamıştır. Bunun bir nedeni, cari ödeneklerin, yatırım ödeneklerine kaydırılmasıdır. Çünkü cari ödeneklerin oranında azalma izlenirken, yatırım ödeneklerinde artışların olduğu gözlenmektedir. Halk kütüphanelerinin yatırım ödeneklerinin oranlarında 1983'ten sonra sürekli bir artışın olduğu kendini göstermektedir. Halk kütüphanelerinin

cari ile yatırım ödeneklerindeki artışlar beraber ele alındığında, 1983-1988 arasında genel müdürlük ödeneginden, halk kütüphanelerinin aldığı payın çok farklılık göstermediği görülür. Yani halk kütüphaneleri ödeneklerinde göze çarpan artışlar olmayıp, sadece cari ödeneklerin, yatırım ödeneklerine kaydırılması şeklindedir.

TABLO: 21

HALK KÜTÜPHANELERİ ÖDENEKLERİNİN ÖDENEK TÜRÜ İTİBARIYLA DAĞILIMI VE %'DE ORANLARI

(1.000 TL)							
Yılı	Halk kütüp. Ödenekleri	1/002 Cari Öden.	2/002 Yatırım Öden.	3/603 Transfer Öd.	Halk Küt.Öd. İq.1/002'nin %'de Oranı	Halk Küt.Öd. İq.2/002'nin %'de Oranı	Halk Küt.Öd. İq.3/603'ün %'de Oranı
1973	50.341	35.806	12.535	2.000	% 71.12	% 24.90	% 3.97
1974	73.007	56.312	15.975	720	77.13	21.88	0.98
1975	84.553	61.454	23.099	-xx	72.52	27.25	-
1976	103.420	69.820	30.535	3.065	67.51	29.52	2.96
1977	154.316	71.100	70.050	13.166	46.07	45.39	8.53
1978	121.923	62.991	49.000	9.932	51.66	40.18	8.14
1979	333.818	244.273	89.545	-xx	73.17	26.82	-
1980	563.709	472.709	91.000	-xx	83.85	16.14	-
1981	771.384	647.384	124.000	-xx	83.92	16.07	-
1982	892.038	807.038	85.000	-xx	90.47	9.52	-
1983	1.318.428	1.176.428	142.000	-xx	89.22	10.77	-
1984	1.956.850	1.556.850	350.000	50.000	79.55	17.88	2.55
1985	2.839.898	2.169.898	550.000	120.000	76.40	19.36	4.22
1986	3.349.100	2.624.100	650.000	75.000	78.35	19.40	2.23
1987	4.975.751	3.275.751	1.400.000	300.000	65.83	28.13	6.02
1988	13.405.000	6.855.000	6.150.000	400.000	51.13	45.87	2.98

21. Tablo: Burada, halk kütüphanelerine ayrılmış olan toplam ödenğin, cari, yatırım ve transfer ödenekleri olarak dağılımı gösterilmiştir. Bundan amaç, ödenek türü itibarıyla halk kütüphanelerine ayrılan miktarları karşılaştırabilmektir. Ayrılan ödenekler yüzde oranlarla da ifade edilerek, ödenek türleri arasında karşılaştırma yapmak daha da kolaylaşmıştır.

Transfer ödeneği dikkate alınmadığında, halk kütüphanelerine ayrılan ödenekler, cari ve yatırım olarak iki kısımda ele alındığı görülmektedir. Genelde cari ödenekler her zaman en fazla oranı almıştır. Yatırım ödenekleri ise, hep ikinci planda gelmiştir. Bununla beraber,

iki ödenek türü arasında, ödenegin paylaşilmasinda (1982'de olduğu gibi, cari ödenek % 90.47, yatırım ödenegi % 9.52) oranlarda büyük farklılıklar olduğu gibi, iki ödenek türünün, ödenegi paylaşmaları (1988'de olduğu gibi, cari ödenek % 51.13, yatırım ödenegi % 45.87) birbirlerine çok yakın oranlarda olmuştur.

Ödenek türlerinin, harcama kalemleri itibariyle yıllara göre dağılımı bundan sonraki tablolarda gösterilecektir.

22. Tablo: Halk kütüphaneleri cari ödeneklerinin, harcama kalemleri itibariyle dağılımını gösteren bu tabloya göre, en büyük ödenegin (100) personel harcamalarına gittiğini göstermektedir. Bunu, (400) tüketim malları ve malzeme alımları izlemektedir ki, kütüphane yayın alımlarında büyük ölçüde bu kalemden karşılanmaktadır. Harcama kalemlerine ayrılan ödeneklerin yıllar itibariyle artışlarını gösteren 23'üncü tabloya bakıldığında da, en hızlı artışı personel ödeneklerinin oluşturduğu görülür. Yine halk kütüphaneleri ödenekleri içinde harcama kalemlerinin yüzde oranlarını gösteren 24'üncü tablo da bize, halk kütüphaneleri ödeneklerinin % 80'inin personele ayrıldığını göstermektedir. Geriye kalan % 20'lik gibi bir oran, beş harcama kalemi arasında paylaşılmış durumdadır. Yani halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerdeki büyüklüğü, personel giderleri oluşturmaktadır. Kütüphanelerin, dermelerinin ve hizmetlerinin geliştirilmesine ayrılan ödenekler çok kısıtlı durumda kalmaktadır.

Halk kütüphanelerinin, bu ödeneklerle geliştirilip yaygınlaştırılmaları mümkün değildir. Sayıları 830'u bulan halk kütüphanelerinin, bu ödeneklerle toplumun gereksinimlerine cevap verecek düzeye getirilmeleri çok zor görülmektedir.

HALK KÜTÜPHANLARI GARI ÜDÜMLERİ (1/002) HANGAMA KALİTESİNİN YÜZDE ANTIYIHLARI

TABLO: 22

(1.000 ₺)

Halk yılı	Halk Küt. Gari Üdümüleri (1/002)	100	200	300	400	500	800
1973	35.806	28.724	142	1.306	4.699	920	17
1974	56.312	47.879	152	2.520	5.221	468	10
1975	61.454	52.416	121	2.133	6.216	468	100
1976	69.820	57.322	121	2.449	9.470	450	04
1977	71.100	49.873	230	3.345	16.370	1.122	60
1978	62.991	31.626	220	7.055	20.870	3.100	60
1979	244.273	199.374	230	8.234	34.260	2.100	75
1980	472.709	398.102	1.270	12.278	54.850	6.150	58
1981	647.304	532.770	1.364	18.562	83.453	11.200	30
1982	807.038	652.299	1.690	29.101	96.758	26.700	530
1983	1.176.428	900.853	2.200	45.950	125.800	40.500	1.125
1984	1.556.850	1.265.027	4.010	61.992	168.702	55.000	2.129
1985	2.169.898	1.806.469	5.100	86.200	210.000	60.000	2.129
1986	2.624.100	2.077.500	10.000	119.100	341.500	72.000	4.000
1987	3.275.751	2.605.751	12.000	140.000	425.000	85.000	8.000
1988	6.855.000	5.735.000	30.000	368.000	995.000	115.000	12.000

TABLO: 23

HALK KÜTÜPHANLARI GARI ÜDÜMLERİ (1/002) HANGAMA KALİTESİNİN YÜZDE ANTIYIHLARI

Halk yılı	Halk Küt. Gari Üdümüleri (1/002)	100	200	300	400	500	800
1973	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
1974	91.26	66.68	7.04	97.54	11.10	-49.13	-41.17
1975	91.13	9.35	-20.30	-17.32	19.05	00.00	1000.00
1976	13.61	8.73	00.00	14.81	52.47	3.84	-99.99
1977	1.83	-12.99	20.08	38.21	72.71	162.66	14.90
1978	-11.40	-36.58	21.73	108.41	27.48	162.26	00.00
1979	287.79	530.41	-17.86	16.71	64.15	-32.25	25.00
1980	93.51	99.67	452.17	49.11	60.09	192.05	-21.33
1981	36.95	33.82	7.40	51.18	52.15	82.11	-49.15
1982	24.66	22.43	29.96	56.77	15.93	138.39	1766.66
1983	45.77	47.30	33.33	57.89	30.01	51.68	112.26
1984	12.33	31.65	81.81	34.91	34.10	35.80	89.24
1985	29.37	42.80	27.50	39.05	24.47	9.09	00.00
1986	20.93	15.00	96.07	38.14	62.61	20.00	87.88
1987	24.83	25.42	20.00	17.54	24.45	18.05	100.00
1988	109.26	120.09	150.00	162.85	40.00	35.29	50.00

TABLO: 24

HALK KÜTÜPHANLARI GARI ÜDÜMLERİ (1/002) HANGAMA KALİTESİNİN YÜZDE ANTIYIHLARI

Halk yılı	Halk Küt. Gari Üdümüleri (1/002)	100	200	300	400	500	800
1973	35.806	30.21	0.29	3.64	13.12	2.56	0.04
1974	56.312	85.02	0.20	4.58	9.27	0.83	0.01
1975	61.454	85.29	0.19	3.47	10.01	0.76	0.16
1976	69.820	82.09	0.17	3.50	13.57	0.64	0.00
1977	71.100	70.14	0.32	4.76	23.02	1.66	0.84
1978	62.991	50.20	4.45	11.20	33.13	4.92	0.95
1979	244.273	81.61	0.94	3.37	14.02	0.85	0.30
1980	472.709	86.21	0.26	2.59	11.60	1.30	0.12
1981	647.304	82.29	0.21	2.86	12.89	1.73	0.04
1982	807.038	80.82	0.20	3.60	11.98	3.30	0.65
1983	1.176.428	81.67	0.18	3.99	11.30	3.44	0.95
1984	1.556.850	81.25	0.25	3.98	10.83	3.53	0.13
1985	2.169.898	83.25	0.23	3.97	9.67	2.76	0.98
1986	2.624.100	79.17	0.38	4.53	13.01	2.74	0.15
1987	3.275.751	79.54	0.36	4.27	12.97	2.59	0.24
1988	6.855.000	83.66	0.43	5.36	8.67	1.67	0.17

HALK KÜTÜPHANELERİ YATIRIM ÖDENEKLERİ (2/002) HARCAMA KALEMLERİ TABLOSU

TABLO: 25

Mali yıl	Halk küt.yatır. Ödenekleri (2/002)	100	300	400	600	700	800
1973	12.535	-	-	-	3.300	9.235	-
1974	15.975	-	100	-	1.795	14.080	-
1975	23.099	-	-	-	4.725	18.374	-
1976	30.535	-	1.500	-	3.950	25.085	-
1977	70.050	1.800	1.300	-	6.250	60.700	-
1978	49.000	2.800	300	-	8.250	37.650	-
1979	89.545	-	430	-	45.000	44.115	-
1980	91.000	-	-	-	25.000	64.000	2.000
1981	124.000	-	-	-	40.000	84.000	-
1982	85.000	-	-	-	52.000	33.000	-
1983	142.000	-	-	-	58.000	84.000	-
1984	350.000	-	-	-	130.000	220.000	-
1985	550.000	-	-	-	167.000	383.000	-
1986	650.000	-	-	-	158.000	492.000	-
1987	1.400.000	-	-	-	420.000	980.000	-
1988	6.150.000	1.495.000	90.000	-	750.000	3.815.000	-

25. Tablo: Halk kütüphaneleri yatırım ödeneklerinin harcama kalemleri itibariyle dağılımını göstermektedir. Yatırım ödeneklerinin, genellikle ve sürekli olarak, makina, teçhizat ve taşıt alımları ile yapı, tesis ve büyük onarımlar için ayrıldığı görülmekle beraber, bazı yıllarda yatırım ödenekleri içinde personel, hizmet alımları ve diğer ödemelerin yer aldığı gözlenmektedir. Burada da, büyük miktarın , yapı-tesis ve büyük onarımlar için ayrıldığı ortaya çıkmaktadır.

26. Tablo: Halk kütüphanelerine ayrılan ödenekler, burada cari, yatırım ayrımı yapılmaksızın iki bölümde toplandı. Birinci bölüm; personel ile yolluk ödeneklerinin toplamından oluştu. İkinci bölüm ise; hizmet alımları, tüketim malları-malzeme alımları, demirbaş alımları, diğer ödemeler, makina-teçhizat-taşıt alımları ve yapı-tesis-büyük onarım giderlerinden oluştu. Böylece halk kütüphanelerine ayrılan ödenekler,

HALK KÜTÜPHANELERİ ÖDENEKLERİNİN (100-200), (300-800) ve (900) HARCAMA KALEMLERİ TOPLU DAĞILIMI
VE HALK KÜTÜPHANELERİ ÖDENEKLERİ İÇİNDEKİ YÜZDE ORANLARI

Tali yıl	Halk kütüpha. Ödenekleri	100-200 Harca. kal. toplamı	300-800 Harca. kal. toplamı	900 tammf. Ödenekleri	Halk küt.Öd. içinde(100-200) yüzde oranı	Halk küt.Öd. içinde (300-800) yüzde or.	Halk küt.Öd. içinde(900) yüzde oranı
1973	50.341	28.886	19.477	2.000	% 57.38	% 38.69	% 3.97
1974	73.007	48.031	24.254	720	65.78	33.22	0.98
1975	84.553	52.537	32.016	-	62.13	37.86	-
1976	103.420	57.443	42.912	3.065	55.52	41.49	2.96
1977	154.316	51.903	89.247	13.166	33.63	57.83	8.53
1978	121.923	34.706	77.285	9.932	28.46	63.38	8.14
1979	333.818	199.604	134.214	-	59.79	40.20	-
1980	563.709	379.372	164.337	-	70.84	29.15	-
1981	771.384	534.134	237.250	-	69.24	30.75	-
1982	892.038	653.949	238.059	-	73.30	26.69	-
1983	1.318.428	963.053	355.375	-	73.04	26.95	-
1984	1.956.850	1.269.027	637.823	50.000	64.85	32.59	2.55
1985	2.839.898	1.811.569	908.329	120.000	63.78	31.98	4.22
1986	3.349.100	2.087.500	1.186.600	75.000	62.33	35.43	2,23
1987	4.975.751	2.617.751	2.058.000	300.000	52.61	41.36	6.02
1988	13.405.000	7.260.000	5.715.000	400.000	54.15	42.85	2.98

iki bölümde toplandı.

Burada, halk kütüphaneleri ödeneklerinin yaklaşık 3/2'sini personel giderlerinin oluşturduğu gözlenmektedir. Kalan yaklaşık 3/1'lik kısım ise, halk kütüphanelerinin diğer tüm gereksinimleri için ayrılmış olduğu ortaya çıkmaktadır.

Genel değerlendirme.- Genel bütçe, bakanlık bütçesi ile bakanlık bütçesi içinde yer alan halk kütüphaneleri ödeneklerinin yüzde artışlarına bakıldığında (2. tablo), genel bütçe, bakanlık ve halk kütüphaneleri bütçe ödeneklerindeki artışlar arasında bir denge ya da uyumun söz konusu olmadığı görülür.

Genel bütçe ödeneklerinde, 1973-1988 yılları arasında bir önceki yıla göre en yüksek artış 1981 yılında yaklaşık % 103.59, buna karşın bakanlık ödenegindeki artış ise yaklaşık % 53.80, halk kütüphaneleri ödeneklerinde ise yaklaşık % 36.84 olmuştur. Genel bütçede en az artışın olduğu yıl ise 1982'dir. Bu yılda; genel bütçe bir önceki yıla göre yaklaşık % 15.55, bakanlık bütçesi yaklaşık % 141.46, halk kütüphaneleri ödeneklerinde ise yaklaşık % 15.64 oranında artış göstermiştir. Burada gözlenen, bakanlık bütçesindeki yüksek artış 1982 yılında kültür ile turizm bakanlıklarının birleştirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Çalışmamızın sınırlarını oluşturan 1973-1988 yılları arasında, halk kütüphaneleri çeşitli yıllarda üç bakanlık içinde yer almıştır:

a) Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı 1973-1974.- Halk kütüphanelerinin, genel bütçeden en yüksek payı aldığı 1973-1974 yıllarında Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'na bağlıdır. Bu yıllarda halk kütüphaneleri genel bütçeden yaklaşık olarak, 1973'te % 0.08 ve 1974'te %0.08 oranlarında pay almışlardır. (6. tablo)

b) T.C. Kültür Bakanlığı 1975-1981.- Halk kütüphaneleri 1975-1981 yılları arasında T.C. Kültür Bakanlığı'na bağlıdır.

Bu dönemde, genel bütçe içinde bakanlık bütçesinin yüzde oranlarına bakıldığında 1975'ten 1978'e kadar azalma olmuş, 1979'da çok az da olsa bir yükselme gözlenirken tekrar azalmaya başlamıştır. (3. tablo) Genel olarak bu yıllar arasına bakıldığında; bakanlık ödeneğinin, genel bütçe içindeki yüzde oranları sürekli bir şekilde düşmüştür. Aynı istikrarsızlığı, bakanlık bütçe ödeneği içinde halk kütüphaneleri ödeneğinin yüzde oranlarında da görmekteyiz. (10. tablo)

Bu dönemde, halk kütüphaneleri bütçe ödenekleri, 1978 yılındaki % 20.99'lük bir azalma dışında diğer yıllarda sürekli artmıştır. Ancak bu artışların yüzde oranlarındaki dengesizlik daima var olmuştur. (2. tablo)

T.C. Kültür Bakanlığı (1975-1981) döneminde, halk kütüphaneleri ödeneğinin, bakanlık ödeneği içindeki oranları ile yüzde artışlarına birlikte bakıldığında; halk kütüphaneleri ödeneklerinin, bakanlık bütçesi içindeki yüzde oranları sürekli azalmakta, buna karşın yıllar itibariyle artışlar gözlenmektedir. Burada şu gerçek ortaya çıkmaktadır ki, bakanlık bütçesindeki artışlar, aynı oranda halk kütüphaneleri ödeneklerine yansımamaktadır. Halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerde bir artış olduğu gözlenmekle beraber, sürekli olarak bakanlık bütçesinden aldığı pay azalmaktadır.

c) T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 1982-1988.- Halk kütüphaneleri 1982-1988 yılları arasında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlıdır.

Bu dönemin, halk kütüphaneleri için çok iyi olduğu söylenemez.

Zira bu dönemde iki bakanlığın birleşmesinden dolayı, 1982 yılında bakanlık bütçesinin bir önceki yıla göre yaklaşık % 141.46 oranında arttığı gözlenir. Bunun nedeni çok açıktır. Ancak halk kütüphaneleri ödeneklerinin aynı yılda artışı ise, önceki yıllara göre çok daha az olup, yaklaşık % 15.64 olarak gerçekleşmiştir. (2.tablo)

Bakanlığın bu dönemde, genel bütçeden aldığı pay her ne kadar ilk yıl, bir önceki yıla göre iki katına çıkmışsa da, bu iki bakanlığın birleşmesinden ileri gelmiştir. Bu oran, sonraki yıllarda azalmaya başlamıştır. (3.tablo) Kültür Bakanlığı iken 1980'de genel bütçeden yaklaşık % 5.66 pay alınırken, 1982'de iki bakanlığın birleşmesinden oluşan Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak da, 1988'de genel bütçeden ayrılan pay yine % 5.66'dır.

1982-1988 döneminde, halk kütüphanelerinin, bakanlık bütçesinden aldığı paydaki istikrarsızlık devam etmekle beraber, oranlarda büyük ölçüde küçülme vardır. Bu küçülme iki bakanlığın birleşmesinden doğan, bir bütçe ödenegi büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Zira bu dönemde de halk kütüphaneleri ödenekleri sürekli yüzde artışlar göstermiştir. (2.tablo)

Her üç dönemde de halk kütüphaneleri ödeneklerinde düzenli artışlar sağlanamamış, tesadüfi ödenekler ayrılmıştır. Zira bu alanda oluşturulmuş bir politika söz konusu değildir. Halk kütüphaneleri politikası oluşturma yolunda da bir çaba yoktur. TBMM bütçe görüşmeleri esnasında da, halk kütüphaneleriyle ilgili söylenenler, çok önemli olan bu hizmet sektörünün henüz değerinin anlaşılamadığını göstermektedir. (Ekz.67-90.s.)

Bakanlık bütçe ödenegi içinde en büyük payı alan 'kültür-sanat hizmetleri' bölümüdür. İkinci sırada 'turizm ve tanıtma' gelmektedir. (17.tablo) Zaten bakanlık iki ayrı hizmet sektöründen oluşmaktadır. Ancak burada şu husus gözardı edilmemelidir. Kültür ve sanat hizmetlerinin bir geliri söz konusu değildir. Turizm ve tanıtma bir hizmet sektörü olmakla beraber, tesislerinden sağladığı gelirleriyle de kâr getiren bir sektördür. Özde birbirleriyle bağdaşmayan iki sektör bir çatı altında toplanmıştır.

Bakanlığın en geniş ve yurdun her köşesinde teşkilatlanmış kesi-

mi, bir genel müdürlüğe bağlı olan halk kütüphanelerinin de içinde yer aldığı kültür-sanat hizmetleridir. Bu alana ayrılan ödenekler rakam olarak fazla gözüксе bile yapılan iş ve verilen hizmetler dikkate alınacak olursa, bunun çok yetersiz kaldığı ortaya çıkar.

'Kültür ve Sanat Hizmetleri' içinde 'Kütüphanecilik ve Yayın Hizmetleri' nin aldığı pay ise, yedi ayrı alt program arasında müze ve tiyatro hizmetlerinden sonra üçüncü sırada gelmektedir. (17.tablo)

Halk kütüphaneleri bütçe ödenekleri.- Bakanlık bütçe ödeneği içinde, halk kütüphaneleri ödeneklerinin oranlarındaki farklılıklar, bakanlık örgütlenmesindeki değişimlerden ileri gelmektedir. Ancak temelde halk kütüphanelerine ayrılan ödenekler tesbit edilmiştir.(1.tablo) Bu ödeneklerin yüzde artışları ve genel bütçe içindeki oranları 1973-1974 yılları itibariyle izlenebilir. (2. ve 6. tablo) Bütçe ödenekleri büyüdükçe, halk kütüphaneleri ödeneklerinin oranı küçülmektedir. Halk kütüphaneleri ödeneklerinde yıllar itibariyle artışlar görülseyse de, bu enflasyondan dolayı ortaya çıkan bütçe ödenek büyüklüklerinden kaynaklanmaktadır.

'Kütüphanecilik ve Yayın Hizmetleri' nin ödenek türü ve madde (faaliyet-proje) olarak dağılımı verilerek, halk kütüphanelerinin bu alt programdan aldıkları paylar belirlenmiştir. (18.tablo) Bunun yanında, yüzde artışların ödenek türü ve madde (faaliyet-proje) olarak görülmesi sağlanmıştır. 19.tablo)

Halk kütüphaneleri ödenekleri, üç ödenek türü altında bütçe kanunlarında yer almıştır. Cari ödenekler, yatırım ödenekleri ve transfer ödenekleridir. Bunlarında halk kütüphaneleri ödenekleri içindeki oranları belirlenmiştir. Yatırım harcamalarında istikrarlı bir artış sağlanamazken, hatta azalırken, 1983'ten itibaren dikkati çeken miktarlarda artışlar olmuştur. Bunun nedeni, kütüphaneye materyal alımının da yatırım harcamalarından yapılması ilkesinin benimsenmesidir. Cari ödeneklerdeki artışlar büyük ölçüde personel ücretlerinden kaynaklanmaktadır. Transfer ödeneklerinin kütüphaneler için bir yararı söz konusu değildir. Bazı yıllarda bu alana ödenek dahi konmamıştır. (21.tablo)

Halk kütüphaneleri ödenekleri içinde en yüksek oranı cari ödenekler almaktadır. Cari ödenekler içinde de en yüksek oranı personel giderleri oluşturmaktadır. Buna yolluklar da dahil edildiğinde ortalama halk kütüphaneleri cari ödeneklerinin % 80' ni personel harcamalarına gitmektedir. Yani kütüphanelerin harcamaları için ortalama % 20'lik bir oran cari ödeneklerden ancak kalabilmektedir. (22.,23.,24. tablolar)

Yatırım ödenekleri içinde de en büyük oranı, makine, teçhizat ve taşıt alımları oluşturmaktadır. Genel olarak bakıldığında, yatırım ödeneklerinin iki alana (harcama kalemine) ayrıldığı görülür. Bunlar; makine, teçhizat ve taşıt alımları ile yapı, tesis ve büyük onarım giderleridir. Bu ikisi dışında, bazı yıllarda personel ile hizmet alımları için de az da olsa ödenekler konmuştur. (25.tablo)

Halk kütüphanelerine ayrılan üç ödenek türünde bulunan aynı harcama kalemleri bir araya toplandığında, yine en yüksek oranın, ortalama % 60-65'nin personele ayrıldığı, transferlerinde ortalama % 5 olduğu görülür. Bu durumda, tüm diğer harcama kalemlerinin toplam ortalama oranı % 30-35' dir. (26.tablo) Bunun bakanlık ve genel bütçe içinde ki oranını düşünürsek, çok az olduğu görülecektir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, halk kütüphanelerine ayrılan ödenekler çok yetersiz durumdadır. Bu yetersiz ödeneklerle halk kütüphanelerinin geliştirilmesi olanaksızdır.

C. Enflasyon Artışları ve Halk Kütüphaneleri

Ödeneklerine Yansımaları

Bu kısımda, enflasyonun kısaca tanımı verilerek ,daha sonra halk kütüphanelerine ayrılan ödenekler üzerindeki etkileri belirlenecek, böylece ödeneklerde görünen artışların enflasyondan kaynaklandığı sergilenmeye çalışılacaktır.

Enflasyon, cari fiyat düzeyi üzerinde toplam talebin toplam arzdan fazla olmasından meydana gelir. Toplam arzla talep arasında denge, genel fiyat seviyesini yükselterek toplam talebin kısılmasıyla sağlanır.²

² İlhan Özer, Türkiye'de 1970-1983 Dönemi Enflasyonu, Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1984. 8.

Klasik literatür, enflasyonu özetle; tedavülde kullanılan araçların o memleket piyasasının ihtiyaçlarından fazla artması ve bu artışın devam etmesi sonucu para kıymetinin kaybolması ve bu suretle fiyatlarda yükselme görülmesi veya başka bir deyişle cari fiyat düzeyi üzerinde toplam talebin toplam arzdan fazla olmasından meydana gelir, şeklinde tanımlanmaktadır.³

Ahmet Kılıçbay⁴, ülkemizdeki enflasyonla ilgili olarak şöyle demektedir:

Ülkemizdeki fiyat artışlarının 1973 yılına kadar nisbeten makul oranlarda seyrettiğini, fakat 1973 yılında bütün dünya ekonomisini sarsacak ve yeni bir dönemin başlangıcı sayılan Karar ve uygulamaların etkilerine, Türk ekonomisinin henüz kendini tam hazırlamamışken, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı)'in petrol ihraç fiyatlarını kısa bir zamanda dört katına çıkarmasının ve sonrada belli aralıklarla fiyatlarını artırmasının, Türk ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yarattığını belirterek şöyle devam etmiştir: 1973-1980 döneminde Türk ekonomisinin dıştan gelen şokları kısmen yok etme ve kısmen onu başka ekonomilere transfer etme gücüne sahip olmadığını, bu nedenle Türk ekonomisinin kısmen dış şokların etkisiyle, kısmen kendi iç yapısının enflasyon yaratma özelliği nedeniyle tarihinin en büyük enflasyonunun yaşadığını dile getirmiştir.

Enflasyonu önlemek, ihracat artışı yoluyla dış dengeyi sağlamak ve serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak amacıyla 1980 başında gündeme gelen ve uygulanmaya başlanan '24 Ocak İstikrar Tedbirleri'nin enflasyon üzerindeki etkilerini ise Bülent Özkan şöyle anlatmaktadır:

24 Ocak istikrar tedbirlerinin uygulanmaya konmasıyla fiyat artış hızında önemli düşüşler sağlanmıştır. Uygulanan ekonomik istikrar programı gereği, ileriki yıllarda daraltıcı para ve kredi politikaları izlenmiş, nominal gelir artışlarının belli limitlerde tutulmasına çalışılmıştır. Fiyatların

³ Aynı, 8.

⁴ Ahmet Kılıçbay, Türk Ekonomisi: Modeller, Politikalar, Stratejiler. Ankara: Türkiye İş Bankası, 1984. 162-166.

idari kararlarla tesbiti esası kaldırılmış, temel mal ve hizmet kapsamı daraltılmış, sübvansiyonlar azaltılmış, ikili fiyat yapısı getirilmiş, iç talep kısılarak enflasyon önemli ölçüde kontrol altına alınmıştır.

Ayrıca fiyat ayarlamaları, esnek döviz kuru ve serbest faiz politikaları uygulaması ile nisbi fiyat yapısı yeniden düzenlenmiştir. İhracat artışının da olumlu etkisiyle ekonominin gerektirdiği ithalatın yapılması sonucu kapasite kullanım oranlarında sağlanan artış, fiyat düzeyini olumlu yönde etkilemiştir.

Fakat 1980 yılındaki % 107,2'lik bir enflasyon oranından sonra sağlanan düşüş ancak 1983'e kadar sürmüş, 1983 yılından itibaren enflasyon tekrar tırmanmaya başlamıştır.⁵

Böylece Türkiye'de sürekli bir enflasyonun var olduğu vurgulanmıştır.

Enflasyona neden olan etkenler konusunda ise, Erdoğan Öner şunları söylemiştir;

Kamu harcamalarının görünüşte artışı; ihtiyaçlarda köklü bir değişiklik olmamasına, topluma götürülen hizmetlerde bir değişiklik bulunmamasına karşılık, harcama rakamlarının büyümesini belirtmektedir. Kamu harcamalarının görünüşte büyümesinde etkili olan faktörler; para değerinin düşmesi, bütçe usulünün değişmesi, hizmetlerin para ile gördürülmesi ve ülke yüzölçümü ile nüfusta meydana gelen artmalar olarak sıralanabilir.⁶

Paranın satın alma gücü hemen bütün ülkelerde giderek azalmakta ve bu değişiklik toptan eşya fiyatları ya da geçinme indeksleri ile tespit edilmektedir. Günümüzde kamu hizmetlerinin mali yönü para ile ifade olunmaktadır. Bu durumda kamu hizmetlerinde nicelik ve nitelik yönlerinden hiç bir değişiklik olmasa bile paranın satın alma gücünün enflasyonist etkiler sonucu düşmesi halinde, devlet aynı hizmeti görebilmek için daha fazla bir harcama yapmak zorunda kalmaktadır. Böylece, paranın satın alma gücünde ortaya çıkan artışlar, kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için katlanılması gereken giderlerin de görünüşte yani nominal olarak artmasına yol açmaktadır.

⁵ Bülent Özkan, 1980 Sonrası Dönemde Dış Ticaret Politikası ve Enflasyon İlişkilerinin Analizi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988. 46-47.

⁶ Erdoğan Öner, Kamu Maliyesi I: Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri. Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1986. 27.

Harcamaların gerçekte artış nedenlerinin başında ise , devlet anlayışında meydana gelen değişmeler, savaş ve savunma giderlerindeki artış ve teknolojideki gelişmeler ile nüfus artışı olarak sıralanabilir.

Fiyatlardaki artışı "endeksler" aracılığı ile belirlemek ve izlemek mümkündür. Türkiye'de kullanılan çeşitli endeksler arasında 'Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE)' en önemlilerinden birisidir.

Toptan Eşya Fiyatları Endeksi '1938=100' olarak başlatılmıştır. 1963 yılından itibaren yeni bir seri devam ettirilmiş ve yine '1963=100' hesabı ile endeks sürdürülmüştür.

Endeksler daha önce İstanbul Ticaret Odası, Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanıyordu. 1980 yılından itibaren Devlet İstatistik Enstitüsü de hazırlamaya başladı. 1987'den sonra da sadece Devlet İstatistik Enstitüsü'ne bu görev verildi ve diğerlerinin bu konudaki çalışmaları durduruldu.

Burada verilen Toptan Eşya Fiyatları Endeksi'ndeki gelişmeleri gösteren tabloda (27.tablo) 1973-1987 arası endeks ve enflasyon oranları Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü Fiyat İndeksleri Aylık Bülteni'nden, 1988 ise Devlet İstatistik Enstitüsü Toptan Eşya ve Tüketici Fiyatları Aylık Endeks Bülteni'nden alınarak oluşturuldu.

Bu tablodaki verileri de dikkate alarak bütçe ödeneklerindeki gerçek ve nominal yani görünüşteki artışları şöyle hesaplayabiliriz:

Örnek; 1974 yılı başında, halk kütüphanelerinin bağlı olduğu bakanlığın bütçe ödeneği 532.420.000 TL'dir. 1974 yılı sonu itibarıyla genel endeks bir yıl önceye göre 129,9^m'dur. Yani enflasyon % 29,9'dur.

Not:² 1974'te genel endeks 311,8'dir. Enflasyon oranı ise % 29,9'dur. Yani bir önceki yıla göre genel endeks % 29,9 artmıştır. O halde 1973'te 100 TL olan bir şey 1974'de 129,9 TL oluştur. Daha önce açıklandığı üzere endeksler hazırlanırken 1963=100 esas alınmıştır. Onun için 1973'te genel endeks 240,1 olmuştur. Şayet 1973 esas alınsaydı o zaman 1973=100 olurdu. Gerçek bütçeyi bulabilmek için bir önceki yıla göre genel endeksi almak gerekiyor. Örnekteki 1974 genel endeksinin 129,9 olması bundan kaynaklanmaktadır. Bütçe ödeneklerindeki gerçek tutarların hesaplanması, buradaki açıklamalar doğrultusunda yapılmıştır.

TABLO: 27

TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİNDE GELİŞMELER-1973-1988
(1963 = 100)

Yıllık Ortalama Artışlar Olarak

<u>YILLAR</u>	<u>GENEL ENDEKS</u>	<u>YÜZDE ARTIŞLAR</u>
1973	240,1	% 20,5
1974	311,8	29,9
1975	343,2	10,1
1976	396,6	15,6
1977	492,1	24,1
1978	750,8	52,6
1979	1230,7	63,9
1980	2550,6	107,2
1981	3488,4	36,8
1982	4369,1	35,2
1983	5708,0	30,6
1984	8677,5	52,0
1985	12144,7	40,0
1986	15387,6	26,7
1987	21386,7	39,0
1988 ^m	38303,6	79,1

KAYNAK: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Fiyat İndeksleri Aylık Bülten(12/1987), 2-3.s.

^mDevlet İstatistik Enstitüsü Toptan Eşya ve Tüketici Fiyatları Aylık Endeks Bülteni (Eylül/1988), 6.s.

Burada, bütçe ödeneğindeki gerçek artışı göstermek için;

$$\text{Reel Bütçe} = \frac{\text{Nominal Bütçe}}{\text{TEFE}} \times 100$$

formülünü uygulayarak⁷

$$\text{Reel Bütçe} = \frac{532.420.000 \text{ TL}}{129.9} \times 100$$

Reel Bütçe= 409.869.000 TL olduğunu buluruz.

Yani, enflasyonun götürdüğü rakamın ;

$$532.420.000 \text{ TL} - 409.869.000 \text{ TL} = 122.551.000 \text{ TL}$$

olduğu ortaya çıkar.

Bu durumda, halk kütüphanelerinin bağlı olduğu bakanlığın bütçe ödeneği bir önceki yıla göre 1974'te % 73.70 artış değil, % 33.72'lik bir artış göstermiştir. Yani bütçe ödeneğinde görünen % 73.70'lik artışın gerçekte enflasyonun etkisiyle % 39.98'lik bir düşüğe uğradığı görülmüştür.

Diğer bir açıdan, bütçe ödeneğindeki görünen artışın gerçek olabilmesi için, yılbaşında verilen ödeneğin üzerine yıl sonuna kadar enflasyonist etkiyle ortaya çıkan nominal artışın eklenmesi gerekir. Örneğin 1974 yılı başında, halk kütüphanelerinin bağlı olduğu bakanlığa 532.420.000 TL ödenek verilmiştir. 1974 yılı sonu itibariyle Toptan Eşya Fiyatları Endeksi bir önceki yıla göre 129.9 yani % 29.9 artmıştır. Bu da o yılki enflasyon % 29.9 demektir.

1974 yılında bir önceki yıla göre bakanlık ödeneğindeki % 73.70'lik artışın korunabilmesi için yıl sonuna kadar enflasyon oranı göz önünde bulundurularak, bu kadar ödeneğin bakanlık bütçe ödeneğine eklenmesi gerekmektedir. Bu da şu formül⁸ yardımıyla hesaplanabilir:

⁷ Mehmet Sayarı, Enflasyonda Gerçek Satış Kârının Saptanması, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1981. 76-79.

⁸ Aynı, 76-79.

$$= \frac{\text{TEFE}}{100} \times \text{X Dönem Başı Ödenek}$$

$$= \frac{129,9}{100} \times 532.420.0000 \text{ TL}$$

$$= 691.613.000 \text{ TL}$$

1974 yılı bakanlık bütçe ödeneği yıl sonu itibariyle 691.613 TL olarak gerçekleşirse, yani yıl sonuna kadar , yıl başında verilen ödeneye 159.193.000 TL eklenirse artışın gerçekte % 73.70 olduğu söylenebilir.

Verdiğimiz ilk fermül yardımıyla halk kütüphanelerine verilen ödeneklerden enflasyonun götürdüğü miktarlardan sonra kalan ödeneklerle gerçek yüzde artışları hesaplayalım

TABLO: 28

Halk Kütüphaneleri Ödeneklerindeki Gerçek Artışlar

(1000 TL)

MALİ YIL	GÖRÜNEN ÖDENEKLER	GERÇEK ÖDENEKLER	GÖRÜNEN YÜZDE ARTIŞLAR	GERÇEK YÜZDE ARTIŞLAR
1973	50.341	41.776	% 100.00	% 100.00
1974	73.007	56.202	45.02	11.64
1975	84.553	76.796	16.08	5.18
1976	103.420	89.463	22.02	5.80
1977	154.316	124.348	49.21	20.23
1978	121.923	79.897	-20.99	-48.23
1979	333.818	203.671	173.79	67.04
1980	563.709	272.060	68.86	-18.51
1981	771.384	563.877	36.84	00.02
1982	892.038	659.791	15.64	-14.47
1983	1.318.428	965.174	47.79	8.19
1984	1.956.850	1.287.401	48.42	-2.36
1985	2.839.898	2.028.498	45.12	3.66
1986	3.349.100	2.643.330	17.93	-6.93
1987	4.975.751	3.579.676	48.56	6.88
1988	13.405.000	7.484.645	169.40	50.42

23. tabloda görüldüğü gibi halk kütüphaneleri ödeneklerindeki gerçek artışlara bakıldığında, artışların çok az olduğu ve altı yıl da ise artış değil, azalma olduğu görülür. Azalmaların olduğu yıllardan sonra verilen artış, bir yıl önceki azalmayı bile karşılamamaktadır. Gerçek artışlarla görünen artışlar karşılaştırıldığında, görünen artışların enflasyondan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Zaman zaman enflasyon, bütçe ödeneğinin bir yıl önceye göre azalmasına neden olmuştur.

Bu belirleme bize, halk kütüphanelerinin gelişme olanaklarının bulunmadığını göstermektedir. Her yıl yeni kütüphane açacaksınız, yeni personel istihdam edeceksiniz, kütüphanelere yani materyal alacaksınız, açıkcası halk kütüphanelerini yaygınlaştıracak, hizmetleri geliştireceksiniz ama verilen ödenekler azalacak veya hep aynı kalacak. Bu koşullarda çok önemli bu hizmet sektörünün gelişmesi ve toplumun sosyo-ekonomik kalkınmasına katkıda bulunması için mucize gerek sanıyorum. Çağımız insanı artık mucizeye inanmıyor. Artık mucizeyi, ustalikle hazırlanmış planlarda ve uygulanan politikalarda arıyorlar. Halk kütüphanelerinin durumuna bakılırsa, gelişmeleri mucizeye yani kaderine bırakılmış. Halk kütüphanelerinin terk edilmiş bu kötü kaderinden ne zaman kurtulacağı ise hiç belli değil. Gerçekten toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınması isteniyorsa, bir an önce halk kütüphanelerinin mali sorununu aydınlığa kavuşturulmalıdır. Bunun için en kısa zamanda gereken tedbirler alınmalıdır.

Genel endekse göre enflasyonun, halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklere etkisini gösterdikten sonra, kitap fiyatlarındaki artışın yani kitap fiyatları endeksinin bu ödeneklere etkisini belirleme yoluna gittik.

Bizi, böyle bir kitap fiyatları endeksini oluşturmaya yönelten nedenlerin en önemlisi, kütüphane dermesini oluşturan bilgi kaynaklarının başında kitabın gelmesidir. Bu belirleme, halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerin ve artışlarının yalnızca kitap alımına bile yetmeyeceğini göstermektedir. Önce bu verilerin nasıl elde edildiğini açıklayalım.

Endeksler oluşturulurken çeşitli gıda ve sanayi maddelerinin

yurt içi satış değerlerinin belirli belirli ölçüler (tartı vb.) itibarıyla alınmasıyla bulunmaktadır.

Biz de kitap endeksi oluşturma yoluna giderken, bunu her yıl için değil, araştırmamızın sınırını oluşturan 1973-1988 dönemini beşer yıllık dönemlere bölerek yaptık. Bunu yaparken de 1972, 1973, 1978, 1983 yılların için kitap fiyatlarını Türkiye Bibliyografyası'ndan, 1988 yılı kitap fiyatlarını ise başta 'Arkadaş Kitap Galerisi' olmak üzere Zafer Çarşısı kitapçılarından tesbit ettik.

İlgili yıllardaki kitap fiyatlarını tespit ederken de şu hususları dikkate aldık;

a) Kitapları 'Dewey Onlu Sınıflama Sistemi' çerçevesinde on ana konu altında ekle aldık,

000	Genel Konular
100	Felsefe
200	Din
300	Sosyal Bilimler
400	Dilbilim
500	Nazari Bilimler
600	Uygulamalı Bilimler
700	Güzel Sanatlar ve Eğlence
800	Edebiyat
900	Tarih, Coğrafya, Biyografya

b) Her konuda beş adet olmak üzere, bir yıl için elli kitabı esas aldık,

c) Yüzelli- beşyüz sayfa arasında olan kitapları, her konu içinde değişik sayfalı olanları almaya özen gösterdik,

d) Kitapların aynı boyutta olmasına dikkat etmekle beraber, zorunlu hallerde çok nadir de olsa değişik boyuttaki kitaplara da yer verdik,

e) Özellikle 1988 yılı kitap fiyatlarını belirlerken, piyasaya ilk çıktığı fiyatı belirlemeye çalıştık.

TABLO: 29

KİTAP FİYATLARI ENDEKS VERİLERİ

Yıl	Alınan Kitap Sayısı	Elli Kitabın Toplam Fiyatı	Ortalama Kitap Fiyatı	Sayfa Sayısı	Kitap Boyutu
1972	50	1200.00	24.0	150-500	24 cm
1973	50	1415.15	28.3	150-500	24 cm
1978	50	2799.75	55.9	150-500	24 cm
1983	50	23245.00	464.9	150-500	24 cm
1988	50	275520.00	5510.4	150-500	24 cm

KAYNAK: 1972-1973, 1978, 1983 Türkiye Bibliyografyası.

1988 Arkadaş Kitap Galeri ve Zafer Çarşısı Kitapçılarından derlenmiştir.

Bu hususları dikkate alınarak hazırladığımız 'Kitap Fiyatları Endeksi' şöyledir;

TABLO: 30

KİTAP FİYAT ENDEKSİNDE GELİŞMELER-1972-1988

YIL	KİTAP ENDEKSİ	YÜZDE ARTIŞLAR
1972	24.0	% 100.00
1973	28.3	17.9
⋮		
1978	55.9	97.5
⋮		
1983	464.9	731.6
⋮		
1988	5510.4	1085.2

Kitap fiyatlarındaki artışların yıllık ortalamaları ise şöyledir; 1973'te % 17.9, 1974-1978 yılları arası için ortalama her yılda % 19.5, 1979-1983 yılları arasında ortalama her yılda % 146.3, 1984-1988 yılları arasında ortalama her yıl % 217.0 gibi artışlar olmuştur. Yani bunlar kitap fiyatlarındaki enflasyon oranlarıdır.

Bu araştırma bize, kitap fiyat artışlarının çok hızlı seyrettiğini, artışların genel endeksten daha fazla olduğunu göstermektedir.

Halk kütüphanelerine ödenek ayrılırken, genel endekse göre belirlenen enflasyon oranlarının dikkate alınmasının yeterli olamayacağını (gerçi halk kütüphanelerine ödenek ayrılırken enflasyon dikkate alınmamıştır), kitap fiyatlarındaki artışların dikkate alınarak ödenek ayrılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Çünkü kitap fiyatlarındaki artış, genel endekse göre belirlenen enflasyon oranıyla 1973-1978 yılları arasında aynı seyrederken, 1979-1983 yılları arasında ortalama kitap fiyatlarındaki enflasyon, genel endekse göre belirlenen enflasyonun iki katından fazladır. 1984-1988 yılları arasında ise, kitap fiyatlarındaki enflasyon, genel endekse göre belirlenen enflasyonun dört katına yakındır.

Bu durumda, kitap fiyatlarındaki enflasyon bile halk kütüphanelerine ayrılan ödeneği adeta yok etmiş durumdadır. Kaldığı, diğer kütüphane materyalleri alınabilsin. Bunu bir örnekle açıklamaya çalışalım:

Yaptığımız araştırmaya göre, 150-500 sayfalık 24 cm boyundaki bir kitabın 1988'de ortalama olarak fiyatı 5510,4 TL'dir. Türkiye'de 830 adet halk kütüphanesi olduğu bilinmektedir. Bir kitaptan her kütüphaneye birer adet alınması gerektiğinde maliyeti 4.573.300 TL olacaktır. 1988 yılında halk kütüphaneleri için toplam 13.405.000.000 TL ödenek ayrılmıştır. Bundan personel giderleri, yolluk giderleri ile transfer ödeneklerini düşerseniz geriye 5.745.000.000 TL ödenek kalacaktır. Bu ödenekle de halk kütüphanelerinin tüm gereksinimleri karşılanacak, oysa bu parayla ancak 830 kütüphanenin her birine ortalama yılda 1200 kitap almak mümkün olabiliyor. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen "Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma"⁹ komite toplantılarında, halk kütüphanelerine yıllık alınması gereken kitap sayısı, Türkiye Bibliyografyası'nın her yıl bildirdiği yayınlardan % 75'inin büyük halk kütüphaneleri

⁹ Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma Komite Toplantıları (23-25 Şubat 1988: Ankara). Ankara: T.C. KTB Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 1988. 33.

koleksiyonlarında yer alması gerektiği standartlara bağlanmıştır. Şube kütüphaneleri için bu oran % 8, ilçe kütüphaneleri için de % 10 olması gerektiği belirtilmiştir. Yine aynı toplantıda, 1985 yılında Türkiye Bibliyografyası'nın bildirdiği yayın sayısı 6.969 olarak ifade edilmiştir. 1988'de de aynı olduğunu kabul edelim.

Türkiye'de 90 il halk kütüphanesi vardır. İl halk kütüphaneleri için belirlenen standartlar esas alınırca, 90 il halk kütüphanesinden her birine 5226 adet yayın almak gerekmektedir. Sadece bir kütüphane için bu kitapların yaklaşık maliyeti 28.795.260 TL'dir. Doksan kütüphane için ise, 2.591.574.000 TL'dir. Dörtüzyetmişbir ilçe halk kütüphanesinin her birine, belirlenen standarda göre yılda 696 kitap alınması gerekiyor. Yani bir ilçe kütüphanesi için yıllık kitap maliyeti 3.834.960 TL'dir. Tüm ilçe kütüphaneleri için maliyeti 1.806.266.160 TL'dir. Bucak ve köylerdeki halk kütüphanelerinin sayısı ise 154'tür. Bunlar için de belirlenen % 8'lik standart esas alınırca, her kütüphane için 557 kitap yıllık olarak alınması gerekmektedir. Bunun her bir kütüphane için maliyeti yaklaşık olarak 3.069.070 TL'dir. Tüm bucak ve köy halk kütüphaneleri için maliyeti ise, 472.636.780 TL'dir.

Bu hesaba göre; 90 il, 471 ilçe ve 154 bucak ve köy halk kütüphaneleri için bir yıllık kitap alım maliyeti ortalama 5.870.479.340 TL eder. Bu miktar halk kütüphanelerine, personel giderleri dışında verilen ödenek miktarını bile aşmaktadır. Bundan başka bu ödenekten yararlanma - sı gereken 57 il çocuk, 45 ilçe çocuk, 2 bucak çocuk kütüphanesi ile 11 yazma kütüphanesi vardır. Bunun yanında, halk kütüphanelerine kitap dışında başka bilgi iletim materyalleri de alınması gerekmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, halk kütüphanelerine verilen ödenekler, belirlenen standartlara göre sadece kitap alımına bile yetmeyecek durumdadır. Kaldıki. kütüphanelerin diğer gereksinimleri (araç-gereç, donatım vb.) karşılanabilsin. Halk kütüphanelerine ayrılan ödenekler çok yetersizdir. Bu ödeneklemler halk kütüphanelerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması mümkün değildir. Onun için gerekli önlemlerin bir an önce alınması ve yeteri kadar ödenek ayrılması ya da yeni mali kaynaklar yaratılması zorunludur.

VI. BÖLÜM

HALK KÜTÜPHANELERİNİN MALİ KAYNAKLARINI GELİŞTİRME YOLLARI

Halk kütüphanesi hizmetlerinin genel olarak, kamu kesimi işlevlerinden birisi olduğu konusu bugün artık tartışmasız kabul edilmelidir. Bu durumda halk kütüphaneleri, kamusal mal ve hizmet olma niteliklerinin yanı sıra, mali kaynak sorunları ile de kamu maliyesinin önemli uğraşı alanlarından birisi olma durumundadır.

Bundan önceki bölümde görüldüğü gibi, halk kütüphanesi hizmetlerine ayrılan ödenekler, genel bütçeden aldığı pay itibarıyla nominal olarak artmaktadır. Gerçekte ise artışın çok az olduğu, hatta bu payın bazı durumlarda artış yerine azaldığı ortaya çıkmıştır. Diğer bir anlatımla, 1973-1988 döneminde halk kütüphanelerine gereken önemin verilmediği görülmüştür.

Devlet tarafından finanse edilen ve başka bir mali kaynağı olmayan halk kütüphanelerinin gelişmesinin nasıl sağlanacağı konusunda da belirmiş bir görüşün varlığı söz konusu değildir.

Oysa bu hizmet kesiminin bir çok ülkede, nasıl finanse edileceği belirlenmiş veya belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu bize diğer ülkelerin halk kütüphanesi hizmetlerine ne denli önem verdiklerini, topluma yararı çok açık olan bu hizmet sektörü için azami gayret sarfettiklerini göstermektedir. Bizde ise, bir bakanlıkta bir genel müdürlüğün faaliyet alanı içinde bir bölüm olarak ele alınmakta ve verilen üç beş kuruşla gelişmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır.

Önceki bölümde sergilendiği üzere, ayrılan ödeneklerle bir adım dahi ilerlemeleri mümkün olmayan bu hizmet sektörünün gerilemeye mahkûm bırakıldığı gözlenmektedir.

O halde, Türkiye'de halk kütüphanelerinin gelişmesi için nasıl

bir mali kaynak artışı sağlanabilir? İlk etapta, şu andaki yönetsel yapısı içinde mali kaynakların nasıl artırılabilceği yollarının araştırılması gerekir.

Bu husus dikkate alınarak, halk kütüphanelerinin mevcut ve tek mali kaynağı olan devlet ödeneğinin analizi yapılmıştır. Bu analiz bize halk kütüphanelerinin mali açıdan bir çıkmazın içinde olduklarını göstermiştir. Bu çıkmazdan kurtulmalarının ilk ve tek yolu olarak, devletin daha fazla bir ödeneği, genel bütçeden ayırması gerektiği düşünülebilir. Ancak devletin yüklendiği kamu yararlı işler içinde genel bütçeden, halk kütüphanelerine fazla ödenek ayıramayacaksa, başka mali kaynaklar bulunmalıdır.

İlk önce Türk bütçe sistemi veya politikası içinde halk kütüphaneleri ödenekleri artırılabilir mi? Bunun üzerinde durulmalıdır. Daha sonra ise, genel bütçeden ayrılan ödenğe ek olarak başka hangi yollardan mali kaynak sağlanabilir? Bu ve bu gibi konular burada tartışma konusu edilecektir.

A. Halk Kütüphanelerine Genel Bütçeden Ayrılan Ödeneği

Artırma Yolları

Halk kütüphanelerinin mali kaynağı, genel bütçeden sağlanmaktadır. Bunun artırılması için gereken girişimlerin yapılması, yetkililerin konuya bakış açısına belirli bir boyut kazandırılması ve bu alanda Maliye Bakanlığı'nın ikna edilmesi gerekmektedir.

Hizmetin önemi anlatılmalıdır. Yoksa bu hizmet sektörünün önemini kavrayamayan yetkililer ve Maliye Bakanlığı yeterli ödeneği ayırmamaya devam edecektir. Bu konuda kütüphanecilere büyük görev düşmektedir. Halk kütüphanesi hizmetlerinin önemi konusunda kamuoyu yaratılmalıdır.

1. Kütüphanelere Yardım Transfer Tertibinin Açılması

Dağıtım giderleri olarak da isimlendirilen transfer giderleri; kamusal hizmetlerin veya kamuya yararlı hizmetlerin yürütülebilmesi amacıyla, Devletin elinde bulunan satınalma gücünün veya başka bir ifade ile Devlet bütçesinde yer alan ödeneklerin o hizmetin yükümlülüğünü kabul eden fertlere, sosyal

gruplara veya başka kamu kuruluşlarına karşılıksız olarak devredilmesidir.¹

Temelde transfer harcamaları, kamusal hizmetler için ayrılmıştır. İki tür transfer tertibi bütçe kanunlarında yer almaktadır;

a) Genel ve katma bütçeli kuruluşlar, bütçelerindeki transfer ödeneklerini, dernek, birlik, kurum, kuruluş, sandık, vakıf ve benzeri teşekküllere verebilmektedirler.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı vb. kurumların bütçelerinde transfer altında yer alan ödeneklerden kamu yararlı derneklere yardım edebilirler.

Bu çerçeveye içerisinde , Kültür ve Turizm Bakanlığı transfer tertibinden, halk kütüphaneleri hizmetlerinde kullanılmak üzere, 26 ilde şubesi bulunan ve kamu yararına çalışan Türk Kütüphaneciler Derneği'ne aktarma yapabilir. Böylece, yine devletten sağlanan mali kaynaktan, kamusal hizmet olan halk kütüphaneleri yararlanmış olur.

b) İkincisi ise, Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın dernek, birlik, kurum, kuruluş, sandık vb. teşekküllere yardımlar bölümünde yer alan ödeneklerdir.

Bu transfer ödeneklerinden ise, iki yolla yararlanılabilir. Birincisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçesi içinde "Kütüphanelere Yardım Transfer Tertibi" nin açılması ve açılan tertibe, Maliye ve Gümrük Bakanlığının transfer ödeneğinden yardım alınmasıdır. Diğer bir yol ise, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Türk Kütüphaneciler Derneği'nin girişimleriyle, Derneğe , halk kütüphanelerine verilmek üzere transfer yardımlarından ödenek aktarılmasını sağlamaktır.

Bu yollarla sağlanacak mali kaynaklar, Türk Kütüphaneciler Derneği ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın beraber belirleyecekleri bir politika dahilinde değerlendirilebilir. Bunu nakit para olarak halk kütüphanelerine verebileceği gibi, materyal yardımı olarak da yapabilir.

¹ Aziz Tural, Türk Bütçe Sistemi. Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1987. 19.

2. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bünyesinde Halk Kütüphanelerini Geliştirme ve Yardım Fonu Kurulması veya Bakanlığa Ait Mevcut Fonlardan Belirli Oranlarda Pay Ayrılması

İkinci bölümde genel olarak fonlar konusunda bilgi verilmişti. Ekonomik amaçları gerçekleştirmek için çeşitli sektörleri desteklemek ve geliştirmek amacıyla, bütçe imkanlarının üstünde gelir elde edip bunu daha rahat ve hızlı harcayabilmek imkanı yaratmak için fonlar oluşturulmaktadır. Bütçe-içi ve bütçe-dışı olmak üzere iki tür fon uygulaması vardır.

Bütçe-dışı fonlar genel olarak geliri olan alanlarda kurulmaktadır. Bütçe-içi fonlar ise, genellikle ekonomik kaynağını bütçeden alan ve bütçede tertibi olan, ancak denegn kullanılmasında özelliği olan fonlardır. Bütçe-içi fonlar da iki Şekilde oluşturulmaktadır: Birincisi, bütçede tertibi olan ve denegnin tamamının devlet bütçesinden karşılanması Şeklinde. Diğeri ise, gelirinin bir kısmını devlet bütçesinden alan ancak kendine ait gelirleri de olan ve özel yasal dayanakla oluşturulan fonlardır.

Halk kütüphaneleri için en uygunu, gelirinin bir kısmını genel bütçeden alarak, kendine ait gelirleri de olan özel yasa dayanaklı bir fondur.

Gelirinin bir kısmını genel bütçeden alacak olan "Halk Kütüphanelerini Geliştirme ve Yardım Fonu" oluşturulabilirse, halk kütüphanelerinin hizmetleri gereği sağladıkları, fotokopi çekim gelirleri, gecikme cezaları, kayıp kitaplardan alınan paralar bu fonda toplanabilir. Bunun yanında, yine bu fonda halk kütüphanelerine yapılacak yardım ve bağışlar toplanarak hızlı bir Şekilde hizmete dönüştürülmesi sağlanabilir. Böyle bir fona yine, Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın transfer tertibinden yardım alınabilir.

Ayrıca, mahalli idarelerden de bu fona gelir sağlanabilir. İl zel idarelerinin ve belediyelerin yıllık gelirlerinin % 1-2'si gibi bir oran bu fona aktarılabilir. Böylece, yıllardır mahalli idareler kanununda yer almasına rağmen, halk kütüphanelerine katkıları sağlanamamış

il özel idare ve belediyelerin de katkıları sağlanmış olur.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndaki mevcut fonlardan belirli oranlarda pay ayrılmasına gelince; böyle bir pay ayırmak yerine "Halk Kütüphanelerini Geliştirme ve Yardım Fonu" oluşturulması daha uygun olacaktır. Halk kütüphanelerinin geliştirilmesine yönelik olmayan bir fondan sağlanacak gelir pek faydalı olmasa gerek, bunun yanında fonun belirlenen amaçlar dışında kullanılması zaten oldukça zordur.

Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde üç tane fon vardır. Bunlardan ikisi turizmle, birisi de yaşınmaz kültür varlıklarının onarımı vs. ile ilgilidir. Bakanlıkta üç fon vardır ve Bakanlığın en geniş taşra teşkilatına sahip olan kütüphaneler için bir fon niye kurulmasın? Fona kaynak bulma imkanları varken, kurulması da zor iş olmasa gerek.

3. Yedek Ödenek Sağlanması

1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 37. maddesi, "Bütçe kanunlarında belirtilecek hizmet ve amaçlar için Genel ve Katma bütçelere gerektiğinde aktarma yapılmak üzere Maliye ve Gümrük Bakanlığı bütçesinin ilgili tertibinde yedek ödenek bulundurabilir.

Bu ödenekten aktarma yapmaya Maliye ve Gümrük Bakanı yetkilidir." demektedir.

"Yedek ödeneğin Maliye ve Gümrük Bakanlığı bütçesinin ilgili tertibinde olacağı, ayrılacak yedek ödeneğin hangi hizmet ve amaçlar için tahsis edileceğine ilişkin açıklamanın bütçe kanunlarında belirleneceği 24 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenmiş, aktarma yetkisi Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na verilmiştir.²

Halk kütüphanelerinin yedek ödenekten yararlanması söz konusudur. Yeterki bütçe kanununa böyle bir ibare konsun. Kitap fiyatlarındaki çok hızlı artış, kütüphanelere ayrılan ödenekleri kısa sürede sıfıra indirmektedir. Kaldığı diğer kütüphane materyalleri sağlanabilsin. Kitap ve diğer

² T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Bütçe Uygulamaları Raporu. (Yayınlanmamış Rapor). Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1985. 13.

materyallerin fiyatlarındaki çok hızlı artışın kütüphaneler üzerindeki olumsuz etkilerini kaldırmak için yedek ödenek sağlanabilir.

4. Özel Ödenek Tertibinin Açılması

1988 ve daha önceki bütçe kanunlarında , "Maliye ve Gümrük Bakanlığı; a) ilgili mevzuatına göre, yılı içinde programa alınan projeler için yatırım ödenek türü altında, hizmetin gerektirdiği hallerde de transfer ödenek türü altında yeni tertipler; veya (A) işaretli cetvelin bütünü içinde yeni faaliyet ve harcama kalemleri açmaya; b) gerektiğinde (B) işaretli cetvelde yeni bölüm, kesim ve madde kalemleri açmaya yetkilidir" demektedir.

Ancak bu özel ödenekten halk kütüphanelerinin yararlanabilmesi için Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan yıllık programlara alınmış projelerin var olması gerekmektedir. Bu noktada, halk kütüphaneleri için "master planı" hazırlanması, gelecek 5-10 yıl için halk kütüphaneleriyle ilgili yapılacak işlerin tespiti ve Devlet Planlama Teşkilatı ile Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na sunulması, yıl itibariyle gerçekleştirilmesinin sağlanması gerekir.

Halk kütüphaneleriyle ilgili böyle bir projenin hazırlanarak ilgili yerlere sunulup kabul ettirilmesinden sonra özel ödenek tertibi açılması mümkündür.

5. Halk Kütüphanesi Gelirlerinin Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçesinde Açılacak Özel Bir Tertibe Gelir Olarak Kaydedilmesi

Kayıbolan kitaplardan alınan paraları, fotokopi gelirleri, geçikme cezaları vb. gelirleri, açılacak özel bir tertipte toplayarak, bunların doğrudan yine kütüphanelere geri dönmesi sağlanmış olacaktır.

Böylece halk kütüphanelerinin mali kaynakları artırılabilir.

B. Halk Kütüphaneleri İçin Genel Bütçe Dışından

Sağlanacak Mali Kaynaklar

1. İl Özel İdarelerinin Katkıları

İl Özel İdaresi Kanununun 76. maddesinin 13. bendi il özel idare-

lerinin mahalli müşterek nitelikte olan görev alanlarını belirlemektedir.

"İl özel idaresi, mahalli müşterek nitelikte olan imar, bayındırlık sağlık ve sosyal yardım, çevre sağlığı ve korunması, eğitim ve spor, tarım, ağaçlandırma, orman tesisi, ekonomi ve ticaret, haberleşme; kültür, turizmle ilgili görevler ve bu kanun dışında çeşitli mevzuatla verilen görevleri, imkânları ve tespit edeceği öncelik sırasına göre yürütür. İl özel idaresinin görevli olduğu mahalli ve müşterek ihtiyaçların kapsamı ve sınırları Bakanlar Kurulunca tespit olunur." (Ek bend, 3360-S.K., 18.5.1987)

İl özel idaresinin mahalli müşterek görevleri arasında kültür hizmetleri de sayılmaktadır. Önemli olan buna işlerlik kazandırılması ve teşvik edilmesidir.

Bu katkının nasıl ve ne oranda olacağı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'nün 23-25 Şubat 1988'de düzenlediği "Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma" konulu komite toplantılarında belirlenmiş ve hazırlanan "Halk Kütüphaneleri Kanun Tasarısı" na % 2'lik bir oran olarak konmuştur. Önemli olan bunun yasallaşmasıdır.

Ancak bu katkının doğrudan halk kütüphanelerine yapılması yerine, merkezde oluşturulacak bir fonda toplanarak dengeli bir şekilde dağılımının gerçekleştirilmesi daha uygundur. Çünkü kullanımı hızlandırır.

2. Belediye İdarelerinin Katkıları

Belediye Kanunu'nun 15. maddesi belediyenin görevlerini belirlemektedir. İlgili maddenin 33. bendi ise şöyledir: "Halk için kütüphane ve okuma salonları açmak, belediye bahçeleri, fidanlıkları, çocuk bahçeleri, oyun ve spor yerleri yapmak, belediye koruları yetiştirmek, bunları korumak ve işletmek (bu işler için kafi mütehassıs bulunmayan Belediyelere alakadar mahalli idareleri yardım eder)" demektedir.

Zaten bu kanuna bakıldığında, belediyelere kütüphane açmak ve işletmek zorunluluğu getirilmiştir. Ama 1930'dan beri yürürlükte olan bu kanun maddesinin ilgili bendi kütüphaneler açısından pek işletilmemiştir. Önemli olan bunun sağlıklı bir şekilde işletilmesidir.

Bu maddenin işletilmesinde de şu hususa dikkat edilmesi kaçınılmazdır. Halk kütüphaneleri merkezi sistem dahilinde teşkilatlanmıştır. Halk kütüphanelerinin gideceği yön devlet eliyle belirlenmektedir. Burada belediyeler nasıl devreye girecektir. Bunun belirlenmesi gerekir. Bu konuda Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü 1988'de düzenlediği "Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma" konulu komite çalışmasında belediye gelirinin % 1' lik oranının halk kütüphanelerine aktarılması ilkesini benimsemiş ve hazırladığı "Halk Kütüphaneleri Kanun Tasarısı" na koymuştur. Ancak bunun iyi olup olmadığı, ne gibi yarar sağlayacağı tartışma konusu edilebilir. Halk kütüphanelerine mali kaynak sağlamada iyi bir yol mudur? Bu henüz bilinmemektedir ve denenmemiştir de.

Belediyelerin halk kütüphanelerine sağlayacağı çok daha değişik bir şekilde tespit edilebilirdi. Şöyleki;

Belediye Kanunu'nun ilgili madde bendi, kütüphane kurma ve işletme zorunluluğunu getiriyor. O halde her belediye kendi kütüphanesini geliştirme çabası gösterebilir, devlette buna yardım etsin ve teşvik etsin. Tabiki böyle bir uygulama için herşeyden önce devlet katkısı ve belediye katkısının nasıl ve ne oranda olacağını belirlemek ve bu konuda asgari standartların hazırlanması gerekir.

Hazırlanacak bir halk kütüphaneleri yasasında şu hususlara yer verilmelidir:

a) Halk kütüphanesi kurma, yönetme ve politika belirleme devletin görevidir.

b) Devlet bu görevi mahalli idarelerle ortak finanse eder.

c) Halk kütüphanelerinin çalışmaları ve hizmetleri merkezi yönetim tarafından denetlenir.

d) Merkezi yönetim kütüphanelerin personel ihtiyacını karşılar, mahalli idareler de halk kütüphaneleri personel politikasına uygun olarak personel istihdam edebilir.

e) Merkezi yönetim personel giderleri başta olmak üzere, büyük yatırımları üstlenir. Kütüphaneye materyal alımı, bina onarım ve yakıt

gibi giderleri belediyeler karşılar. (Örneğin: Halk kütüphanelerinde bir bilgisayar ağı kurulacağı zaman bunu merkezi yönetim, belediyelerin de desteğinde finansman ve organizasyonunu üstlenir.)

Bu gibi hususlara kütüphane yasasında yer vererek daha sonra standartlar hazırlanmalıdır.

Halk kütüphanelerinin finansmanı konusunda ilgili idareler için esnekliğe yer verilirse, hizmetler daha iyi finanse edilir. Mahalli idarelerin yetişemediği yerde merkezi idare devreye girer.

Büyük belediyelere merkezi idarenin katkısı az olurken, küçük yerleşim yerlerine katkı daha fazla olacaktır.

Bununla beraber, belediye gelirlerinin belirli bir oranda alınarak, merkezde oluşturulacak bir fonda toplanması ve kullanılması yoluna da gidilebilir. Çünkü fonda toplanması kullanımı hızlandırır.

Halk kütüphanesi yaptıran ve katkıda bulunan il özel idare ve belediyelerimiz de vardır. Bunlara örnek olarak; Çanakkale İl Özel İdaresi ile İstanbul ve İzmir Belediyelerini gösterebiliriz.

Çanakkale İl Özel İdaresi 3 katlı bir binayı 300 milyona yaptıırarak, halk kütüphanesi olarak kullanılmak üzere 99 yıllığına Bakanlığa tahsis etmiştir.

İstanbul Bakırköy İlçesi Safaköy'de belediye tarafından inşa edilen 2 katlı bina kütüphane olarak kullanılmak üzere Bakanlığa verilmiştir.

Belediyelerden en çok kütüphanelere katkıları olan İzmir Büyükşehir Belediyesi olmuştur. İki kütüphane binası ve kütüphane olarak kullanılmak üzere yer verilmiş, üç mahallede kütüphane için arsa tahsis etmiş, bir kütüphanenin onarımını yapmış, çeşitli semtlerde de prefabrik kütüphane binaları yaptırmak suretiyle hizmetin yaygınlaştırılmasını sağlamıştır.³

İl özel idare ve belediye kanunlarında ifadesini bulan halk kütüphanelerini geliştirmek için, belirlenecek ilkeler çerçevesinde ilgili

---

³ Bu bilgiler T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayıncılık Genel Müdürlüğü'nden alınmıştır.

madde hükümlerine işlerlik kazandırılmalı ve gelişi güzel bir kütüphane büyüklüğüne ulaşmaktan kaçınılmalıdır.

3. Şahıs, Kurum ve Vakıfların Katkıları

Bu alanda örnekler görmek mümkündür. Bunun teşvik edilmesi ve özendirmesi, hatta bir kampanya başlatılması, kampanyanın tüm yurtta duyurulması ve yaygınlaştırılması gerekir.

Kütüphane yaptıran şahıslara, kurum ve kuruluşlara, yaptıkları harcamaları gelir veya kurumlar vergisi matrahından düşme imkanının sağlanması ve bunun yurdun az gelişmiş yörelerinde yapılması halinde bir takım ek vergi muafiyetleri getirilmesi gerekir.

Bu kampanya sadece bina yaptırma olarak değil, materyal, demirbaş malzeme, nakit para vb. olarak yapılmalıdır. Daha doğrusu, yapılacak yardımların para olarak gerçekleşmesine çalışılmalıdır. Nakit para olarak yapılan yardımlar, Bakanlık bünyesinde oluşturulacak bir fonda toplanarak daha iyi değerlendirilebilir.

Şahıslar tarafından yaptırılıp, Bakanlığa bağışlanan kütüphane binalarına örnek olarak şunları verebiliriz;

Ankara'da; Çankaya Ali Dayı Çocuk Kütüphanesi, Gündül İlçe Halk Kütüphanesi, Keçiören Abdi Kaynak Halk Kütüphanesi, Ümitköy Halk Kütüphanesi,

Balıkesir'de; Edremit M. Akpınar Halk Kütüphanesi, Ece Amca Çocuk Kütüphanesi,

Bursa'da; Mustafa Kemal Paşa İsmail Hakkı Şenpanukçu Halk Kütüphanesi, merkezde M. Ali Deniz tarafından yaptırılan kütüphane,

Giresun- Şebinkarahisar Hüseyin Hüsnü Tektaşık Kültür Merkezi (kütüphane)⁴.

Kütüphane binası yaptırma alanında bunlar gibi örnekleri görmek sevindirici ise de, bu uygulamanın sağlıklı bir halk kütüphanesi yapılması sağladığı söylenemez. Çünkü yapılan kütüphanelerin gerçekten

⁴ Bu bilgiler T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayıncılık Genel Müdürlüğü'nden alınmıştır.

gerekli olan yerlere ve kütüphane mimarisine uygun olarak yapıldığı söylenemez. Onun için yapılacak bağışların nakit para ya da paraya çevrilebilen değerlerden oluşmasına dikkat edilmelidir. Sağlanacak bu bağışlar, bakanlık bünyesinde oluşturulacak bir fonda toplanarak, kütüphane hizmetleri için daha etkin olarak kullanılması yoluna gidilmelidir. Böylece, halk kütüphanelerindeki yapılaşmanın da sağlıklı olması sağlanabilir.

4. Gönüllü Çalışma Sistemiyle Katkı

Kütüphanelerde gönüllü çalışma sistemi getirilebilir. Halk kütüphanesinin bulunduğu çevrede bu işi yapmak isteyenler çıkacaktır. Önemli olan bunun teşvik edilmesidir. Emekli olmuş insanlar boş zamanlarında kütüphane hizmetlerinde görev almak isteyebilirler. Bu kişiler çalıştırılarak, bazı boşluklar doldurulabilir ve gerektiğinde kütüphane daha uzun süre açık tutulabilir. Gönüllü çalışma sisteminin ilkeleri "Halk Kütüphaneleri Çalışma Yönergesi" nde belirtiler.

5. Halk Kütüphanelerine Materyal Sağlamada Merkezi Büro Sistemi

Halk Kütüphanelerinin gereksinimleri , merkezde oluşturulacak bir büro sistemiyle daha ucuza sağlanabilir. Kütüphaneler alacakları materyal ve malzemeyi, oluşturulacak merkezi büroya belirli aralıklarla bildirirler. Merkezi büro tüm kütüphanelerden gelen istekleri değerlendirir ve bunları toptan sağlama yoluna gider. Böylece harcamalarda tasarruf sağlanmış olur.

Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün materyal alımlarını kütüphanelere bırakmasıyla böyle bir büronun kurulması kaçınılmaz olmuştur. Böyle bir büro aynı zamanda, kütüphanelerin materyal sağeminde onlara rehberlik görevini de üstlenmelidir. Sağlama ilkelerini belirleyen bir yönetmeliğin hazırlanması gerekir ve nelerin kütüphanelerce, nelerin büro aracılığı ile yapılacağına açıklık getirilebilir.

"Halk kütüphanesi uzmanları, planlama, proje ve savunmalarını sürdürdükleri müddetçe, mahalli yönetim ... ve devlet arasındaki ortaklığın devamı sağlanarak halk kütüphanesi hizmeti devam ettirilecektir."⁵

⁵ Cecil Beach, "Local Funding of Public Libraries", Library Journal, 110, 11 (15 June 1985), 27.

Halk kütüphanelerinin mali kaynaklarını artırmak için bunlardan bir veya bir kaçına işlerlik kazandırmak gerekir. Aksi takdirde halk kütüphanelerinin yalnız "Genel Bütçe" den aldığı ödeneklerle gelişmesi ve hizmet vermesi beklenemez.

VII. BÖLÜM

S O N U Ç

Türkiye'de "Genel Bütçe" den "Halk Kütüphaneleri" ne ayrılan ödeneklerin durumu incelenmiş ve "Türk Bütçe Sistemi" içinde halk kütüphanelerinin mali kaynakları konusunun ciddi ve bilimsel araştırmalara konu edilmemiş olduğu ortaya çıkmıştır.

Zira II. bölümde çeşitli ülkelerden verilen örnekler, diğer ülkelerin bu alanda ciddi çalışmalar yaptıklarını göstermektedir. Yapılan çalışmaların sadece bir bakanlık veya genel müdürlük gibi bir kurum veya birim tarafından değil, daha üst düzeyde çalışmalar yapılmıştır. Fransa'da olduğu gibi, zamanın başbakanının başkanlığında oluşturulan bakanlıklararası bir komite tarafından halk kütüphanelerinin durumu ve geliştirilmesi yolları üzerine araştırma yapılmıştır. İsviçre'de ise, fakir ve az gelişmiş bölgelerdeki halk kütüphanelerini geliştirmek amacıyla 1960'lı yıllarda bir fon sistemi geliştirilmiş ve olumlu sonuçlar alınmıştır.

Bizde ise, halk kütüphanelerinin durumu ve geliştirilmesi çalışmalarını sadece kütüphaneciler arasında bir hareket olarak kalmış, üst yönetime yansımamış veya üst yönetim bu alana ilgi göstermemiştir.

İnceleme sonuçları, özellikle kalkınmakta olan ülkeler için önem taşıyan halk kütüphanelerine Türkiye'de toplam kaynaktan çok az pay ayrıldığına göstermektedir.

Şöyleki; 1978 yılında halk kütüphanelerine ayrılan ödenek enflasyonun da etkisiyle bir önceki yıla göre % 48.23'lük azalma göstermiştir. 1973'ten 1977'ye kadarki yüzde artışların toplamı % 42.85'dir. Bu durumda 1978'de halk kütüphanelerine ayrılan ödenek 1973'teki ödenekten daha az durumdadır. 1978 yılında halk kütüphanelerinin gelişmeleri bir yana, beş yıl geriye götürülmüştür. 1988 yılında da halk kütüphaneleri ödenek-

lerindeki görünen artış % 169.40' dir. Enflasyonun götürdüğü miktardan sonra ise artış % 50.42' dir. Eylül 1988 enflasyonuna göre böyledir. Yıl sonuna kadar enflasyonda olabilecek yükseliş, bu artışın oranını daha da düşürecektir. Belirlediğimiz 1988 kitap fiyatları da dikkate alınır- sa bu oranın daha da düşeceği ortadadır.

Bu sonuçtan ise, mali kaynakları devlet tarafından üstlenilmiş bulunan halk kütüphanelerine gereken önemin verilmediği anlaşılmaktadır.

TBMM bütçe görüşmeleri esnasında halk kütüphanelerinin bir kaç cümleyle geçiştirilmesi, bütçenin ele alındığı görüşmelerde halk kütüphanelerine ayrılan ödeneklerden hiç bahsedilmemesi, ayrılan ödeneklerle halk kütüphanelerinin geliştirilip geliştirilemeyeceği üzerinde hiç durulmaması düşündürücüdür. Bu da halk kütüphanesi hizmetlerinin öneminin ciddi olarak kavranmadığını ve ele alınmadığını göstermektedir.

Oysa halk kütüphanelerinin kalkındırmayı gerçekleştirmek için gerekli insan gücünün yetişmesine katkıları olan bir kurum olarak önemi bilinmektedir ve kalkınma planlarında ifadesini bulmaktadır. Buna rağmen harcamaların yıllar itibariyle, enflasyonun da etkisiyle sürekli azalan bir eğilim göstermesi, halk kütüphanelerinin hedeflerine ulaşmasını ortadan kaldırmaktadır.

Nüfusun artış hızı, azda olsa kütüphane sayısındaki artış ve enflasyon hızının bu alana ayrılan kaynaklardan daha büyük olması, halk kütüphanesi hizmetlerinde kalite düşüklüğü sorununu da beraberinde getirmektedir.

Bunun yanında halk kütüphanelerine yeterli mali kaynağın ayrılmaması ve ayrılan mali kaynakların dağılımı ve kullanımında planlama yapılmaması gerçekleri tam olarak ortaya koyma olanağını da yok etmiştir. Dileğimiz bundan sonra halk kütüphaneleri bütçelerinin daha iyi değerlendirilmeye tabi tutulmasıdır.

Öte yandan, Kültür ve Turizm Bakanlığı olsun, Devlet Planlama Teşkilatı olsun halk kütüphaneleri için kısa, orta ve uzun dönemli ve gerçekçi bir politika oluşturmalıdır.

Milli bir halk kütüphaneleri politikası, en azından planlama tanımına uygun olarak, neyin ne zaman, ne miktar ve nitelikte, hangi araçlar kullanılarak üretileceğini ortaya koyacaktır. Bu tür bir halk kütüphanesi politikası henüz oluşmamıştır.

İnceleme, Türkiye'de halk kütüphanelerinin tüm nüfusa hizmet verecek düzeye ulaşmadığını göstermektedir. Halen 109 ilçemizde kütüphaneye bulunmamaktadır. Bunun yanında ilçe düzeyine ulaşmış bucaklarımızda kütüphane hizmetinden yoksundur. Kütüphanelerin dağılımına bakıldığında da köylü-kentli, doğulu-batılı arasında bir çok eşiksizliklerin bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun çok iyi değerlendirmesi yapılmalı ve daha çok geliştirilmesi gereken kesime daha fazla parasal kaynak ayrılmalıdır. Kütüphane bulunmayan tüm ilçelere kütüphane yapılmalı, mevcut kütüphanelerin dermeleri güncelleştirilmeli, bucak ve köylere halk kütüphanesi hizmeti götürülmelidir.

Bu alandaki araştırmalar zaman kaybetmeden yapılmalıdır. Halk kütüphaneleriyle ilgili olarak yapılacak araştırmaların bulguları gerçekçi bir milli halk kütüphaneleri politikasının oluşturulmasına ışık tutacaktır.

TBMM bünyesinde oluşturulacak özel bir çalışma komitesi bu işi üstlenmeli ve bir çalışma yaparak halk kütüphanelerinin durumu ve geliştirme yolları araştırılmalıdır. Çünkü bu kütüphane türünün içinde bulunduğu durum ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Halk kütüphanesi hizmetlerinden yararlanmak, her vatandaşın anayasal bir hakkıdır. Hiç kimse bulunduğu coğrafi konum, mali imkanlar ya da imkansızlıklar nedeniyle bu haktan zarar görmemelidir. Halk kütüphaneleri hizmetlerinde fırsat ve imkan eşitliği sağlanmalı, en azından bu alandaki eşitsizlikler asgari düzeye indirilmelidir.

İnsan gücü kaynaklarının geliştirilmesi için yapılacak yatırımların, sosyal ve yapısal değişmeyi hızlandıran ve üretim düzeyini yükseltici çok önemli etkileri vardır. Halk kütüphaneleri, bir yandan bireyin topluma daha yararlı bir vatandaş olmasını sağlayacak ve bireyler, bölgeler ve sosyal sınıflar arasındaki farkları azaltmaya çalışacaktır.

Diğer yandan da, bireyleri daha verimli birer üretici kılarak ekonomik hedeflere yöneltecektir.

Halk kütüphanelerine ödenek ayırımında belirli bir ölçütün ilke olarak saptanmadığı ortadadır. Böylece de, gelişmeleri güçleşmekte ve hatta olanaksız duruma gelmektedir.

Bu kütüphane türünün gelişmesi için devletten sağlanan ödeneğin artırılmasının yanı sıra ek mali kaynaklar mutlaka araştırılmalı ve devreye sokulmalıdır. Halk kütüphanelerinin gelişmesinin yalnızca genel bütçeden ayrılan kısıtlı bir miktar ödenekle sağlanamayacağı ortadadır. Ek mali kaynak yaratma olanakları vardır. Bunların harekete geçirilmesi kaçınılmazdır. Aksi halde çok sıkışmış olan halk kütüphanelerini geliştirme hamlesi daha da çıkmaza girecektir. Bu alanda yapılması gereken hamle daha da geciktikçe çözümlenmesi zor eğitim-kültür sorunuyla bizi karşı karşıya bırakacaktır.

Bu çalışmamızda da, halk kütüphanelerinin mali kaynakları sorununa nasıl çözüm bulunabileceği üzerinde durulmuş ve bir takım çözüm yolları önerilmiştir.

Ancağ şu gerçek unutulmamalıdır ki; ülkemizde halk kütüphanelerinin sağlıklı ve ülke gerçeklerine uygun bir biçimde gelişebilmesi ancak Devlet Planlama Teşkilatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Üniversite Kütüphanecilik Bölümleri ve Türk Kütüphaneciler Derneği gibi ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği sağlanarak bu konuda yapılacak olan bilimsel araştırmalardan sonra, halk kütüphanelerine ayrılacak mali kaynakların siyasi çıkarlar dışı bir "Milli Halk Kütüphaneleri Politikası" ilke ve ölçütlerine göre belirlenmesine bağlıdır.

I. EK

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI KÜTÜPHANELER VE YAYINLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE BAĞLI KÜTÜPHANELERİ İL, İLÇE, BUCAK ve KÖYLERE DAĞILIMI¹

İL KODU	İ L İ	İL Halk Kütüphanesi	İL Çocuk Kütüphanesi	İLÇE Halk Kütüphanesi	İLÇE Çocuk Kütüphanesi	Bucak-Köy Halk Kütüphanesi	Bucak-Köy Çocuk Kütüphanesi	Yazma Kütüphanesi	Gezici Kütüphane ²	TOPLAM
01	Adana	1	4	13	-	1	-	-	1	19
02	Adıyaman	1	-	3	-	-	-	-	-	4
03	Afyon	1	-	11	1	6	-	-	-	19
04	Ağrı	1	-	3	-	-	-	-	-	4
05	Amasya	1	1	5	-	2	1	-	-	10
06	Ankara	8	3	16	1	6	-	-	3	34
07	Antalya	1	-	11	-	2	-	-	1	14
08	Artvin	1	1	4	-	2	-	-	-	8
09	Aydın	1	1	12	1	8	-	-	1	23
10	Balıkesir	2	3	15	-	4	-	-	1	24
11	Bilecik	1	1	3	1	-	-	-	-	6
12	Bingöl	1	-	3	-	-	-	-	-	4
13	Bitlis	1	-	1	-	-	-	-	-	2
14	Bolu	1	-	9	-	-	-	-	-	10
15	Burdur	1	2	5	-	-	-	-	-	8
16	Bursa	2	2	11	1	1	-	1	2	18
17	Çanakkale	1	-	7	-	1	-	-	-	9
18	Çankırı	1	-	7	-	-	-	-	-	8
19	Çorum	1	1	9	-	2	-	-	-	13
20	Denizli	2	-	7	2	5	-	-	2	16
21	Diyarbakır	2	-	5	-	-	-	-	1	7
22	Eğirne	1	1	4	-	-	1	1	1	8

¹ T.C. KTD Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nden alınan liste (1988 itibariyle)

² Gezici kütüphaneler toplam sayıya dahil edilmemiştir. Gezici kütüphaneler il halk kütüphanelerine bağlıdır.

23	Elazığ	1	-	4	1	-	-	-	-	6
24	Erzincan	1	1	3	-	-	-	-	-	5
25	Erzurum	2	2	13	-	7	-	-	1	24
26	Eskişehir	2	5	5	2	1	-	-	1	15
27	Gaziantap	1	1	6	-	-	-	-	1	8
28	Giresun	1	1	9	-	-	-	-	-	11
29	Gümüşhane	1	-	1	-	1	-	-	-	3
30	Hakkari	1	-	-	-	-	-	-	-	1
31	Hatay	1	1	7	-	2	-	-	1	11
32	Isparta	1	1	10	-	14	-	-	1	26
33	İçel	1	1	5	1	-	-	-	1	8
34	İstanbul	3	-	31	20	4	-	5	5	63
35	İzmir	3	2	20	3	7	-	-	1	35
36	Kars	1	1	9	-	-	-	-	-	11
37	Kastamonu	1	1	10	1	1	-	-	-	14
38	Kayseri	2	1	9	2	9	-	1	1	24
39	Kırklareli	1	-	4	1	-	-	-	-	6
40	Kırşehir	2	-	2	-	-	-	-	-	4
41	Kocaeli	2	1	4	-	-	-	-	2	7
42	Konya	3	-	21	2	11	-	2	1	39
43	Kütahya	1	1	6	-	-	-	-	-	8
44	Malatya	1	-	6	-	-	-	-	1	7
45	Manisa	1	5	11	1	-	-	-	-	18
46	K.Maraş	1	1	2	-	-	-	-	-	4
47	Mardin	1	-	2	-	-	-	-	-	3
48	Muğla	1	-	7	-	-	-	-	-	8
49	Muş	1	-	3	-	-	-	-	-	4
50	Nevşehir	2	-	7	-	24	-	-	-	33
51	Niğde	1	2	5	1	16	-	-	-	25
52	Ordu	1	-	9	-	-	-	-	1	10
53	Rize	1	-	4	-	1	-	-	-	6
54	Sakarya	1	2	6	2	-	-	-	-	11

55	Samsun	1	2	8	-	-	-	-	-	11
56	Siirt	1	-	4	1	-	-	-	-	6
57	Sinop	1	-	3	-	-	-	-	-	4
58	Sivas	1	1	11	-	7	-	1	1	21
59	Tekirdağ	1	-	2	-	-	-	-	-	3
60	Tokat	1	1	6	-	5	-	-	-	13
61	Trabzon	1	1	9	-	1	-	-	1	12
62	Tunceli	1	-	4	-	-	-	-	-	5
63	Ş.Urfa	1	-	5	-	-	-	-	1	6
64	Uşak	1	1	4	-	-	-	-	-	6
65	Van	1	-	2	-	-	-	-	1	3
66	Yozgat	1	1	5	-	3	-	-	-	10
67	Zonguldak	1	-	3	-	-	-	-	-	4

T O P L A M	90	57	471	45	154	2	11	34	830
-------------	----	----	-----	----	-----	---	----	----	-----

II. EK

HALK VE ÇOCUK KÜTÜPHANELERİ İSTATİSTİĞİ-1973-1987^{xx}

YIL	HALK KÜTÜPHANELERİ	ÇOCUK KÜTÜPHANELERİ	TOPLAM
1973	355	280	635
1974	365	286	651
1975	379	295	674
1976	399	313	712
1977	410	335	745
1978	483	274	757
1979	512	296	808
1980	517	286	803
1981	537	242	779
1982	568	242	810
1983	623	130	753
1984	632	126	758
1985	664	114	778
1986	694	108	802
1987	726	104	830

^{xx} Bu bilgiler; Devlet İstatistik Enstitüsü. "Kültür İstatistikleri" adlı yayından alınmıştır.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Akdoğan, Abdurrahman. Kamu Maliyesi. Ankara: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 1987.
- Batirel, Ömer Faruk. Kamu Bütçesi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar-Tayın ve Yardım Vakfı, 1984
- Beach, Cecil. "Local Funding of Public Libraries," Library Journal, 110, 11 (15 June 1985), 27-28.
- "Belediye Kanunu (1580 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 14 Nisan 1930.
- "1980 Yılı Bütçe Kanunu (2298 s.k.)," T.C. Resmi Gazete, 16916; 1 Mart 1980. 1-890.
- "1986 Mali Yılı Bütçe Kanunu (3242 s.k.)," T.C. Resmi Gazete, 18975 mük.; 31 Aralık 1985. 1,303.
- "1985 Mali Yılı Bütçe Kanunu (3140 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 18622 mük.; 31 Aralık 1984. 1,303.
- "1981 Mali Yılı Bütçe Kanunu (2416 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 17265; 28 Şubat 1981. 1-562.
- "1982 Mali Yılı Bütçe Kanunu (2628 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 17615; 24 Şubat 1982. 1-584.
- "1984 Mali Yılı Bütçe Kanunu (2953 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 18230 mük.; 23 Kasım 1983. 1-543.
- "1988 Mali Yılı Bütçe Kanunu (3425 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 19798 mük.; 28 Nisan 1988. 1-336.
- "1983 Mali Yılı Bütçe Kanunu (2761 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 17902; 18 Aralık 1982. 1-549.
- "1987 Mali Yılı Bütçe Kanunu (3324 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 19327 mük.; 30 Aralık 1987. 1-303.
- "1976 Yılı Bütçe Kanunu (1970 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 15515; 1 Mart 1976. 1-434.
- "1975 Yılı Bütçe Kanunu (1868 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 15164; 1 Mart 1975. 1-413.
- "1979 Yılı Bütçe Kanunu (2215 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 16565; 1 Mart 1979. 1-1113.
- "1974 Yılı Bütçe Kanunu (1823 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 14902; 1 Haziran 1974. 1-255.

"1978 Yılı Bütçe Kanunu (2143 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 16215; 1 Mart 1978. 1-926.

"1973 Yılı Bütçe Gerekçesi," T.C. Maliye Bakanlığı, 1973. 1/3.

"1973 Yılı Bütçe Kanunu (1694 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 14463; 1 Mart 1973. 1-247.

"1977 Yılı Bütçe Kanunu (2067 s.k.)" T.C. Resmi Gazete, 15865; 1 Mart 1977. 1- 1135.

Campbell, H.C. Halk Kütüphanesi Sistem ve Hizmetlerinin Geliştirilmesi. Çev. Bengü Çapar. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 1988.

Cumbur, Müjgan. "Kütüphaneler," Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 1983. 545-568.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 2, c 18; Şubat 1973. 186-277.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 13, c 15; Mayıs 1974. 140-216.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 14, c 20; Şubat 1975. 4-28.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 15, c 25; Şubat 1976. 745-779.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 16, c 31; Şubat 1977. 181-204.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 17, c 36; Şubat 1978. 87-117.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 18, c 42; Şubat 1979. 3-35.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Toplantı 19, c 45; Şubat 1980. 578-605.

Çapar, Bengü. "Halk Kütüphanesi Hizmetlerinin Nüfus Açısından Planlanması," EKDE, 34 (4, 1985), 165-170.

———. "Halk Kütüphanesi Hizmetlerinin Yaygınlaştırılması ve Planlanması," Türk Kütüphaneciliği, I (2,1987), 55-61.

———. "Planlı Kalkınma Döneminde Kütüphane Hizmetlerine Yasalar Açısından Genel Bir Bakış," EKDE, XXX (1,1981), 24-32.

———. "Türkiye'de Kütüphane Hizmetlerinin Planlanmasına Genel Bir Bakış," A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü XXV. Yıl Anı Kitabı: 1954-55/ 1979-80. Ankara: 1981. 23-26.

Çoşkun, Gülay. Devlet Bütçesi: Türk Bütçe Sistemi. Ankara: Turhan Kitabevi, 1986

- Çömlekçi, Necla. Türkiye'nin İktisadi Kalkınmasında Eğitimin Rolü. Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1971.
- Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, c 11; Kasım 1982.
557-577.
- Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 1, c 3; Ocak 1982. 325-358.
- Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Yasama Yılı 2, c 23; Aralık 1983.
306-317.
- Dikmelik, Ayşe Berrin. Türkiye'de Üçüncü ve Dördüncü Plan Döneminde Eğitim Harcamalarının Gelişimi. Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 1987.
- Erginay, Akif. Kamu Maliyesi: Kamu Gelirleri, Kamu Giderleri, Devlet Bütçesi, Maliye Politikası. 10.bs. Ankara: Turhan Kitabevi, 1984.
- . Kamu Maliyesi: Kamu Gelirleri-Kamu Giderleri, Devlet Bütçesi-Kamu Borçları, Maliye Politikası. göz.geç. 12.bs. Ankara: Turhan Kitabevi, 1987.
- Ersoy, Osman. Halk Kütüphaneleri Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Güven Matbaası, 1966.
- . "Kütüphaneciliğimizi Etkileyen Nedenler," TKDB, XXXII (2.1983), 49-53.
- . Kütüphaneciliğimizin Sorunları. Ankara: Anadolu Matbaası, 1966.
- Feyzioğlu, Bedi Necmeddin. Bütçe: Nazari, Tatbiki, Mukayeseli. 7.bs. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984.
- Gürsoy, Bedri. Kamusal Maliye: Bütçe II. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1980.
- Halk Kütüphaneleri İçin Hizmet Klavuzu. Çev. Sevgi Hısim. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 1987.
- Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirmeler Genel Müdürlüğü Fiyat İndeksleri Aylık Bülten, 12/1987.
- "İl Özel İdaresi Kanunu(5442 s.k.)" T.C. Kanunları 1.c., İstanbul: Kazancı Matbaası, 1978-. 74-98.
- Kaptan, Saim. Bilimsel Araştırma Teknikleri. Ankara: Rehber Yayınevi, 1973.
- Karasar, Niyazi. Araştırmalarda Rapor Hazırlama. 4.bs. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1984.
- Kılıçbay, Ahmet. Türk Ekonomisi: Modeller, Politikalar, Stratejiler. Ankara: Türkiye İş Bankası, 1984.
- Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma Komite Toplantıları (23-25 Şubat 1988; Ankara). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 1988.

- Lauer, Joseph. "Public Libraries and Economic Characters; An International Comparison Over Time," Journal of Library History, 19 (1984), 213-230.
- Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, c 2; Mart 1981, 350.
- "Muhasebe-i Umumiye Kanunu (1050)" T.C. Kanunları i.c.; İstanbul: Kazancı Matbaası, 1978-. 959-979.
- Öner, Erdoğan. Kamu Maliyesi I: Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri. Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1986.
- Özdemirci, Fahrettin. "Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Halk Kütüphanelerimiz," Türk Kütüphaneciliği, I (4, 1987), 196-208.
- Özer, İlhan. Türkiye'de 1970-1983 Dönemi Enflasyonu. Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1984.
- . Devlet Maliyesi. Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu, 1986.
- Özkan, Bülent. 1980 Sonrası Dönemde Dış Ticaret Politikası ve Enflasyon İlişkilerinin Analizi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.
- Sağlamtunç, Tülin. "Halk Kütüphaneciliğinde Gelişmeler ve Türkiye," Kütüphaneciliğimiz Üzerine Görüşler 1987. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 1987. 62-77.
- Savaşcı, Abdullah-Nurten Eke. Türk Kütüphanecilik Bibliyografyası. Ankara: Güven Matbaası, 1976.
- Sayarı, Mehmet. Enflasyonda Terçek Satış Kârının Saptanması: Gerçek Satış Kârının Saptanması Açısından Stok Değerlemesiyle İlgili Bir Öneri. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1981.
- Sefercioğlu, Necmeddin. "Halk Kütüphanelerimizin Dertleri," TKDB, VIII (1, 1959), 27-31.
- . "Halk Kütüphanelerimizin Gelişmesi Konusunda Düşünceler," TKDB-VIII (3-4, 1959), 29-33.
- . "Kütüphanecilik ve Çağı Yakalamak," Türk Kütüphaneciliği, I (2, 1987), 49.
- . Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanı, "XVIII. Kütüphane Haftası" nda Yaptığı Konuşma. TKDB, XXXI (2, 1985), 49-52.
- Soysal, Özer. "Kütüphane Haftasının Düşündürdükleri," Türk Kütüphaneciliği, I (2, 1987), 50-54.
- Toptan Eşya ve Tüketici Fiyatları Aylık Endeks Bülteni. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, (Eylül 1988).
- Tural, Aziz. Türk Bütçe Sistemi. Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu, 1987.

Türk, İsmail. Maliye Politikası: Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri. göz.çeğ. 6.bs. Ankara: "S" Yayınları, 1985.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem III, Toplantı 4, c 34; Şubat 1973. 207-253.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IV, Toplantı 1, c 4; Mayıs 1974. 242-297.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IV, Toplantı 2, c 10; Şubat 1975. 206-235.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IV, Toplantı 3, c 16; Şubat 1976. 274-303.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IV, Toplantı 4, c 24; Şubat 1977. 652-669.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem V, Toplantı 1, c 3; Şubat 1978. 559-586.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem V, Toplantı 2, c 10; Şubat 1979. 613-639.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem V, Toplantı 3, c 14; Şubat 1980. 520-551.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XVII, Yasama Yılı 2, c 11; Aralık 1984 .
553-589.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XVII, Yasama Yılı 3, c 23; Aralık 1985 .
537-575.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XVII, Yasama Yılı 4, c 34; Aralık 1986 .
1- 827.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XVIII, Yasama Yılı 1, c 7; Nisan 1988 .
603-665.

T.C. Anayasası 1982. 9.bs. Ankara: Yasa Yayınları, 1985.

"T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararname," T.C. Resmi Gazete, (18251 mük., 14 Aralık 1983),
359-385.

T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı. Bütçe Uygulamaları Raporu. (yayınlanmamış Rapor). Ankara: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1985.

Türkiye İstatistik Yıllığı 1987. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü,
1988.

Türkiye'de Yükseköğretim Reformu ve İnsangücü Potansiyeli. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı, 1986.

Ulaş, Bahri. Milletlerarası Kurumlar. Ankara: Ulaş Yayınları, 1966.

Unat, Faik Reşit. "Türk Kütüphaneciliğine Hizmet Edenler: Hasan Fehmi Turgal," TKDB, II (2, 1954), 185-190.

Vural, Nasır. Program Bütçe ve Türkiye'de Uygulaması. Ankara: Nüve Matbaası, 1984.

Withers, F.N. Standards For Library Service: An International Survey. Paris: UNESCO, 1974.